

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA
Pärandtehnoloogia magistriõppekava

Jaana Ratas

ÕMBLUSKUNST KESKAEGSETES LINNADES
Tallinna Jahu tn arheoloogiliste leidude näitel

Magistritöö

Juhendaja Riina Rammo PhD
Kaitsmisele lubatud .....

Viljandi 2021

SISUKORD

Eessõna	3
SISSEJUHATUS	4
1. Uurimislugu, meetodika ja terminoloogia	10
1.1 Uurimislugu	10
1.3 Töö terminoloogia	15
1.4 Meetodika	20
2. ÕMBLUSVÕTTED JA -TEHNIKAD	24
2.1 Leiumaterjali ülevaade	24
2.2 Õmblusniit	26
2.3 Pisted ja õmblused	27
2.3.1 Pisted.	29
2.2.2 Õmblused	39
2.4 Kuidas keskajal õmmeldi?	65
3. ESEMETE ELURING	68
3.1 Kasutusjäljed	68
3.2 Sukad.	71
3.2.1 Küljekiiludega sukad.	73
3.2.2 Sukad, mille õmblusjoon põia- ja sääreosa vahel on tasane	78
3.2.3 Sukad, mille ühendusjoon põia- ja sääreosa vahel on sakiline.	80
3.2.4 Muud sukkadega seotud detailid	82
3.3 Muude esemete katked	86
3.4 Peatüki kokkuvõte	88
KOKKUVÕTE	90
Summary	96

EESSÕNA

Jahu tänava kaevandi tekstiilileiud jõudsid minu töölauale ootamatult ja suures koguses, muutes mu kodu päevapealt laboriks, täites mu külmutuskapi ja ummistades köögis kraanikausi. Poolteise tuhande tekstiilileiu puhastamise, pakendamise ja kataloogimisega tegelesin üle kahe aasta. Veelgi rohkem kulus aega, enne kui ma selle uurimuse kirjutamiseni jõudsin. Premeerin selle tööga ennast nende leidude kordategemisele kulutatud aja eest. Minu kalduvus märgata kõigepealt pisiasju ja alles seejärel nn suurt pilti on väga sobiv mikrotasandil uurimuseks – niisiis uurin õmbluste jälgi. Pisikestest augukestest ridasid ja millimeetrites mõõdetavaid niidijäänuseid panin tähele juba konserveerimistö käigus.

Arheoloogide juurde tööle sattusin ma juhuslikult. Arheoloogiliste tekstiilide maailma aitasid mul sisse elada mitmed inimesed. Arheoloog Jüri Peetsilt sain esimesed teadmised. Maj Ringgaard Kopenhaageni Ülikooli tekstiilikeskusest, minu konserveerimisõppejõud Soomes, andis tekstiiliajaloo loengutega suurepärase põhja, millele toetudes edasi minna. Paljude raamatute juurde on mind suunanud mu abikaasa. Kõige olulisemaks pean aastatepikkust koostööd käesoleva töö juhendaja Riina Rammoga, kellega koos oleme tekstiilileidude valmistamise võtteid ja väljanägemist „lahendada“ püüdnud juba paarkümmend aastat. Riina on mu tegevuse süsteemseks muutnud ja suunanud mind hobi juurest teaduse poolele. Käesolevat magistritööd sellisel kujul ei oleks olemas, kui Riina ja Ave Matsin ei oleks mind veennud Viljandi Kultuuriakadeemiasse tulema. Tänu Riina veenimisjõule suutsin ma selle kooli ka lõpuks lõpetada. Eriline tänu kuulub Diana Tuulikule, kelle asjalikud tähelepanekud aitasid mul siluda teksti õmblustehniliselt arusaadavaks ning Marja-Leena Jaanusele, kelle poole ma samuti sõnavaramuredega korduvalt pöördusin.

SISSEJUHATUS

Uudishimu on sageli peamine tõukejõud uurimistöö tegemiseks – näiteks soov teada saada, mil moel üht või teist asja on valmistatud. Mindki sunnib uudishimu pidevalt mingitele küsimustele vastuseid otsima. Nii nagu ütleb minu magistritöö pealkiri, otsin ma linna tekstiilijäänustel õmbluskunsti jälgi. Täpsemalt öeldes on uurimisobjektid keskaegsed õmblustega tekstiilifragmendid, mis on saadud arheoloogilistel kaevamistel Tallinnas. Põhitähelepanu all on leiud Kalamajast, Jahu 6 / Väike-Patarei 1 kaevamistelt (kaevamisi teostas Arheox OÜ, Russow jt 2019). Magistritöö kasvas välja nimetatud kaevandi tekstiilileidude konserveerimistöödest, mida teostas 2018.–2019. aastal. Vähesel määral käsitlen ka teiste Eesti linnade leide.

Järgnev ülevaade Jahu 6 / Väike Patarei 1 kaevandist (edaspidi Jahu tn kaevand) on kokkuvõtte Erki Russowi ja kaasautorite vastavateemalistest publikatsioonidest (jn 1; Russow 2019; Russow jt 2019; Russow 2020). Prügilade, kust pärineb põhiosa uurimisaluseid tekstiilileide, avastati arheoloogiliste eeluuringute käigus 2018. aasta kevadel. Aasta kestnud päästekaevamised tõid päevavalgele umbes 40 000 leidu, millest suurim osa dateeriti 15. sajandi lõppu ja 16. sajandi algusse (hinnanguliselt 80–90% leidudest pärineb 15. sajandist, Russow jt 2019, lk 218). Siiski on seal ka hilisemaid leide, millest mõni on isegi 20. sajandist. Leiumaterjal on väga mitmekesine: ehitiste jäänused, eri materjalidest (nt metall, puit, nahk, keraamika, klaas) tarbeesemed ja nende katked ning palju käsitööjääke. Jahu tn kaevandist saadi ka selliseid keskaegse esemelise kultuuri näiteid, mida seni on Tallinnast ja mujalt Eestist leitud väga vähe või üldse mitte (näiteks palverännumärgid, maalingutega vitraažitükid, eksootilistest materjalidest pühakujukeste katked, metallist rõivalisandid, kaubaplommid). Arvatakse, et suurem osa prügist on pärit vanalinna ala majapidamistest. Luksuslikumaid esemeid ja religioosse suunitlusega leide seostatakse jõukamate kaupmeestega või ka kloostrikeskkonnaga.

Kalamaja leidude hulgas on 1465 leiunumbri jagu tekstiilileide. Neid puhastades ja kataloogides paelusid mind kõigepealt õmblustega kangakatked, kuna tunnen huvi

Joonis 1. *Jahu tn 6 / Väike-Patarei tn 1 kaevand Tallinnas Kalamajas. 2018. aasta suvel. Excavations at 6 Jahu St. / 1 Väike-Patarei St. in Tallinn (summer 2018).*

keskaegsete rõivaste õmblemise vastu ja aegajalt on tulnud riietada näiteks samalaadsete huvidega sõpru või erinevate Eesti muuseumide töötajaid. Mõne aasta eest olen põgusalt tutvunud Tartu ja Pärnu keskaegsetel tekstiilidel olevate õmblustega ja kasutanud neid eeskujudena oma töödes ning Jahu leiud töid varem nähtule uut infot juurde.

Minu magistritöö vaatab eelkõige Jahu tn kaevandi tekstiilikogu neid katkeid, mis sisaldavad viiteid õmbluskunstile – väljalõikamisele, õmblemisele, rõivaste ümbertegemisele. Jahu tn leidudele lisaks kataloogisin keskaegseid õmblusjälgedega villaseid tekstiilifragmente ka teistest arheoloogiliselt uuritud prügiladestustest. Tallinnast lisasin 11 katket 14.–15. sajandisse dateeritud kollektsioonist Dunkri tn 5 (Rammo 2015, lk 105 ja seal viidatud kirjandus), ühe Vaimu 2 / Pikk 47 ja ühe Sauna tn 10 kaevandist, mille ajavahemik on arvatavasti 13.–14. sajand (Tiko 2014, lk 6). Tartu ja Pärnu arvukate leidude hulgast valisin vaid need, mis aitasid mul õmbluste valikut täiendada või Jahu tn kaevandi katkeid paremini mõista. Tartust on kataloogis viis eset, mis pärinevad Lossi tn 3 (13.–15. sajand), Munga tn 12 (14.–16. sajand), Ülikooli 15 (1350–1500) ja Lutsu tn 14. sajandi lõpul rajatud jäätmekastist (Tvauri jt 2017). Pärnu Uus tn 5/7 prügiladestustest uurisin kahte 14.–16. sajandisse dateeritud (Rammo 2021, lk 159 ja seal viidatud kirjandus) ja Malmö tn 15 kaevandist (13.–17. sajand; Russow 2006, lk 272-274) ühte fragmenti.

Tööle pealkirja otsides valisin sõnade „õmbluskunst“ ja „rätsepätöö“ vahel. Otsustasin sõna „rätsep“ kõrvale jätta, sest see viitab professionaalsele käsitöölisele. Olemasolevate katkendlike leidude põhjal ei saa määrata, kas need on pärit koduõmbleja või õppinud rätsepa valmistatud esemetest. Kodu- ja kutselise käsitöölise õmblusoskused võivad pistete ja õmbluste tasandil olla sarnased ja erinevuste nägemiseks oleks vaja tervikesemeid.

Keskaegset õmblemist võib uurida mitmeti: arheoloogia, ajaloo, kunstiajaloo või käsitöö vaatenurgast. Minu magistritöö on eelkõige isiklikule käsitöökogemusele toetuv ja tehnikatele keskenduv esemeuurimus. Samas on see tihedalt seotud arheoloogiaga, üritades esemekatketest õmblemise jälgi otsides heita valgust esemete elukäigule minevikus. Uurimuses sain ühendada oma töö ja hobid, ilma milleta ma ei oleks suutnud uuritavaid objekte lahti mõtestada.

Oma töös olen esitanud järgmised uurimisküsimused:

1. Milliseid piste- ja õmblusetüüpe leidub keskaegsetel linnatekstiilide katketel?
2. Millist informatsiooni leitud õmbluste jäljed sisaldavad?
3. Kas õmblustega tekstiilikatked aitavad jõuda tervikesemeteni? Kas teatud õmblusetüüpe saab seostada kindlate esemeliikidega?

Eesmärgid

Käesoleva magistritöö kitsam eesmärk on anda ülevaade õmblustöö võtetest, mille jälgi leidub Eesti linnadest pärit keskaegsetel tekstiilijäänustel. Uurimistöö tutvustab kõigile huvilistele käsitsiõmbluste erinevaid tüüpe ja töövõtteid, mida kasutati Eesti linnades rõivaste õmblemisel. See annab võimaluse näiteks muuseumitöötajate rõivad, mille jaoks löikeid tuleb välismaistest allikatest otsida, vähemalt detailide osas siduda Eesti leidudega. Seda olen ma ise oma tööde puhul ka praktiseerinud.

Käsitsiõmblemist kasutatakse kõrgmoes, samuti on sellega harjunud rahvarõivaste valmistajad. Minu töö laiem eesmärk on julgustada inimesi rohkem käsitsiõmblemisega tegelema, ka tänapäevaseid esemeid valmistades. Käsitsi tehtud õmblused annavad rõivaesemele teistsuguse väärtuse ja väärtuse, selle jaoks jaoks valitakse reeglina ka kvaliteetsemad materjalid ja eset ei visata kergekäeliselt minema. 21. sajandil on populaarsust võitmas nn aeglane eluviis, mis toetab mõtlemist, et millegi tegemiseks võiks võtta aega, teha vähe, aga korralikult ja seda tegevust nautides. Selline tegevus on hea vaimsele tervisele, toetab loomingulisust ja võimaldab samal ajal lõõgastuda (Honoré 2004). Tänapäeva maailmas,

kus lühikese elueaga, kiiresti, odavalt ja anonüümselt toodetud asju (Lobjakas 2021, Sirp 04. 06. 2021) on igal pool liiga palju, on suurema töömahuga esemete valmistamine üks võimalus tarbetute asjade kuhjumist vähendada. Ka tekstiilesemete taaskasutuse teemad on jälle aktuaalsemaks saanud, kui nad vahepeelsel paaril aastakümnel olid. Näeme ülearuste asjade probleemi, kuigi masstoodanguga võrreldes väiksemas mahus, isegi kohaliku käsitööettevõtluse tasandil, kui suurtes kogustes väikese töömahuga laadakaupade tootjad kurdavad, et nende töid ei osteta.

Arheoloogiliste esemetega tegeledes on oluline eesmärk jõuda uue teadmiseni mineviku kohta. Sellest tulenevalt püüan detailide kaudu teha järeldusi tervikesemete ja Tallinna elanike rõivavalmistamise kohta hiliskeskajal. Minevikupärandiga tegelemise juurde kuulub alati soov selle osi mingil kujul taastada, visualiseerida ja rekonstrueerida. Käesolev töö on loodetavasti üks samm selles suunas.

Arheoloogilised leiud on alati fragmentaarsed ja sageli seotud minevikus elanud inimeste käitumisharjumustega. Samuti mõjutavad sellist uurimismaterjali maapõues aastasadade jooksul toimuvad lagunemisprotsessid. Seetõttu on arheoloogias alati oluline hinnata olemasoleva leiumaterjali representatiivsust ja võimalikke probleeme uurimisküsimustele vastamisel. Jahu tn tekstiilifragmentide juures tuleb arvesse võtta järgmisi asjaolusid:

- Prügisse jõudnud tekstiilijäätmed on väikesed, räbalateks kantud või erinevatel põhjustel katki lõigatud ja neid on keeruline seostada tervikesemetega.
- Taimsest kiust tekstiilid, sealhulgas ka õmblusniidid on kõdunenud ja peaaegu hävinud. Seega keskendub töö loomsest kiust – peamiselt villast ja siidist – tekstiilitükkidele. Sageli kasutati õmblemisel taimsest kiust niiti ja sellised detailid on arheoloogilises kihis üksteisest lahus – seetõttu on omavahel kokku õmmeldud detailidest säilinud vaid üks. Siidniidiga õmblusi, mis on hästi säilinud, leidub üsna vähe.
- Uuriija lauale jõuab vaid väga väike osa kasutatud riidejäänustest, sest prügiladestusse ei visatud kindlasti kõiki tekstiile. Samuti ei tea me, kui suur osa minevikus ära visatud tekstiilijääkidest on leidmise hetkeks säilinud. Alati võib juhtuda, et arheoloogilistel välitöödel ei leitud kõike üles ja osaliselt võib olemasolevaga seotud leide jääda alale, kus parajasti kaevamisi ei toimu.
- Arheoloogiliste tekstiilikatkete puhul me enamasti ei tea, kas nad on pärit meeste- või naisterõivastest, on nad lastemõõtu või pärinevad muudest esemetset (nt sisustustekstiilid). See raskendab nende tõlgendamist tervikesemete detailidena. Kindlalt eristuvad vaid kaubapallide pakkekangad ja kalevi puhul on teada, et see oli kõige

populaarsem rõivakangas, kuigi sellest sai õmmelda ka muid esemeid (nt mööbli- ja uksekatted) (Peets 2000).

- Tekstiilifragmentide dateerimine, kui nad ei pärine kindlate ajaliste piiridega segamata leiukohast, on keeruline. Kangavalmistamise ja õmblemise traditsioonid on püsinud pika aja jooksul muutumatuna, vaid üksikud spetsiifilised detailid on täpsemalt dateeritavad. Pikem võimalik ajavahemik laiendab ka nende rõivategumoodide ja muude esemete ringi, mille hulgast otsida võimalikke analooge.

Töö struktuur

Magistritöö jaguneb kolmeks peatükiks. Esimene peatükk teeb ülevaate teemakohasest kirjandusest ja vaatleb allikaid, mis on mind uurimisega edasi aidanud. Peatükis arutlen ka õmblusterminite üle ja tutvustan metoodikat, mida olen õmblusjälgede uurimisel kasutanud. Teine peatükk annab ülevaate uuritud tekstiilileidudest, nende iseloomust ja seisukorrast. Siin kirjeldan ja süstematiseerin töö käigus avastatud ja dokumenteeritud pisteid ja õmblusi. Kolmandas peatükis toon välja uuritud leidude põhjal tehtud järeldused ja vastan sissejuhatuses püstitatud küsimustele. Selle jaotuse alaosades vaatlen täpsemalt üksikesemeid, mis õnnestus uurimise käigus tuvastada ja teen järeldusi õmbluskunsti taseme kohta. Töö juurde kuuluvad lisad: uuritud tekstiilikatkete kataloog (lisa I) ja õmbluste tööproovide näited (lisa II). Fotod ja joonised olen teinud ise, juhul kui pildiallkirjas ei ole mainitud teisiti.

Sihtgrupp

Oma uurimuse sihtgrupina näen paljusid inimesi ja sugugi mitte kitsalt vaid Eestis. Üks laiemaid huviliste ringe võiks olla keskaja taaskehastajad¹, elava ajaloo² tegelejad, muu-

1 Ajaloo taaskehastamine (ingl *historical reenactment*) – ülemaailmne harrastus, millega tegelejad riietuvad kokkulepitud ajaloolise perioodi rõivastesse ja harrastavad ajastukohaseid tegevusi. Korraldatatakse kohalikke ja rahvusvahelisi üritusi (nt festivalid, laadad, lahingute taaslavastused), samuti kinnises ringis kokkusaamisi. Olulised märksõnad on isetegemine, käsitöö autentsus, temaatilise kirjanduse lugemine ja infovahetus internetis.

2 Elav ajalugu (ingl *living history*) – haridusliku sisuga harrastus, mis läbi ajastukohaste tööde ja ettevõtmiste tutvustab publikule või osalejatele teatud perioodi erinevaid tahke: näiteks rõivastust, käsitööd, kokandust. Tegevused võivad toimuda muuseumis, klubilises vormis või näiteks telesarjade kujul. See on sageli seotud eksperimentaalsete tegevuste ja nende dokumenteerimise ja publitseerimisega. Tuntuimaid keskaja elava ajaloo keskusi on näiteks Middelaldercentret Taanis. Elav ajalugu ja taaskehastamine on omavahel osaliselt seotud ja võib hõlmata samu inimesi.

seumipedagoogid ja muuseumidele ajalooliste rõivaste valmistajad, kellega olen isegi seotud olnud, samuti disainerid ja lihtsalt hobiõmblejad. Autentsete töövõtete kasutamine on au sees ja uusi uurimusi haaratakse neis ringkondades rõõmuga. Taaskehastajate rõivamood areneb vastavalt sellele, milliseid publikatsioone on ilmunud – see on keskaja üritustel hästi märgatav. Käsitsi tehtud õmblused on kindlalt üks rõivaste kvaliteedinäitaja. Teema pakub loodetavasti ideid ka disaineritele ja õmblejatele, kes aeglase moega tegelevad. Õmblused mõjutavad rõivaeseme välimust märgatavalt ja võivad eset vääristada. Loodan oma tööga olla abiks teistele arheoloogiliste tekstiilileidude uurijatele, kellel on ehk lihtsam pisteid, õmblusi ja mõningaid esemeliike identifitseerida. Kasutuse ja kulumise jäljed, mis sellega seotud, on abiks tarbimise ja tarbimisharjumuste uurimisel. Konservatoritel aitab see loodetavasti märgata peenemaid detaile, millesse ettevaatlikkusega suhtuda.

Ühtegi keskaegsetele õmblustele üksikasjalikult pühendatud uurimust ei ole mulle teada. Õmblusi on keskaegseid tekstiilileid käsitlevates teostes sageli puudutatud, aga mitte süvitsi ega konkreetse leiukogumi põhiselt. Püüdsin seda lünka oma magistritööga täita. Et ühelegi eeskujule polnud võimalik toetuda, tuli ka dokumenteerimise viisid ise välja töötada, samuti tegelda terminoloogia korrastamisega. Keskendumine väga kitsale temale ja mikrotasandile võib tunduda juuksekarva lõhkiajamisena, samas praktikuna pean õmblemist oluliseks käsitöoliigiks, mille ajaloo uurimine võib rikastada meie pilti minevikust.

1. UURIMISLUGU, METOODIKA JA TERMINOLOOGIA

1.1 Uurimislugu

Keskaegset rõivavalmistamist ja rätsepatööd on puudutanud erinevad ajaloo, kunstiajaloo ja arheoloogia valdkonda kuuluvad uurimused. Võrreldes viimasega on esimesed kaks lähenemisviisi tunduvalt pikema ajalooga. Näiteks on kunstiajalooos tegeldud rõivaste silueti ja lõigete arengu analüüsimisega (nt Norris 1927; Newton 1980; Scott 2018; Sturtewagen 2015). Ajaloolased on kirjalike allikate põhjal uurinud rätsepate töökorraldust (Davies 1994; Piponnier & Mane 1997), nende sissetulekuid ja staatust ühiskonnas (Currie 2007), rõivaste maksumust või nende valmistamiseks kulunud aega (Pölsam 2002). Arheoloogia uurib käegakatsutavaid leide – näiteks õmblustöövahendeid (Beaudry 2006; Reppo 2013) ja säilinud tekstiilifragmente (nt Crowfoot jt 2001; Rammo 2015). Eelkõige saab arheoloogia põhjal näha päriselt olemas olnud materjale ja võtteid, samas saab enamasti keskenduda vaid detailidele. Siiani on keskaegsete tekstiilikatkete õmblusvõtete uurimisel kasutatud suhteliselt vähe praktikute oskusi ja teadmisi. Sidudes erinevaid lähenemisnurki on võimalik saavutada terviklikum pilt mineviku rõivastest ja nende valmistamisest.

Arheoloogilisi tekstiilijäänuseid käsitlevates publikatsioonides on enamasti ka õmblustehnoloogiale (lõiked, õmblused jm detailid) pühendatud lühem või pikem osa. Et mitte oma teemas laiali valguda, annan ülevaate tuntumatest teostest, milles uurimismaterjali ajaline määrang kattub minu töös olevaga ja jääb umbkaudu 13.–16. sajandisse. Esimesena tuleb nimetada Londoni keskaegseid leide käsitlevate kataloogide sarja tekstiilide köidet Elizabeth Crowfootilt, Frances Prichardilt ja Kay Stanilandilt, mis sisaldab muuhulgas pikka ja detailset peatükki tekstiilileidudel tuvastatud õmblustehnikatest (2001, lk 150–198). Seal avaldatud pistete ja õmbluste joonised, millega koos on ka kirjeldused ja fotod leidudest, on ühed kõige rohkem viidatud ja teistes publikatsioonides reprodutseeritud. Samuti kuuluvad need keskaja õmblemise huviliste lemmikute hulka. Õmbluste tüübid on raamatus jaotatud alapeatükkideks nende funktsiooni järgi.

Linnade keskaegsetest prügiladestustest pärinevate tekstiilikollektsioonide publitseeringutest tõstan esile veel Hanna Zimmermanni töid Groningeni bastionide ja vallikraavi täitest saadud peamiselt 16. sajandi leidudest, millest on ilmunud artikleid ja üks mahukas monograafia (Zimmermann 2004; 2005; 2007). Praha 14.–15. sajandi tekstiilileidudest on koostatud põhjalik raamat (Březinová jt 2016), kus on juttu ja muuhulgas häid fotosuurendusi sellestki, kuidas õblemise jäljed leitud tekstiilikatketel välja näevad. Tasub märkida, et seal avaldatud leiud on Eesti linnade omadele väga sarnased. Lübecki leide on oma artiklites käsitleanud Gisela Jaacks, kes on arutlenud näiteks prügisse visatud rõivakatete kuju ja äravisatud rõivajäänuste eluea pikkuse üle (nt Jaacks 1992). Małgorzata Grupa on 2012. aastal kokku võtnud Gdański keskaegsed tekstiilileiud, pöörates tähelepanu ka õmblustele ja eriti nõõpide ning nõõpaukude valmistamisvõtetele.

Austria arheoloog Beatrix Nutz on aastaid pühendunud 2008. aastal Lengbergi (Austria) kloostri võlvide pealt avastatud ja põhiliselt 15. sajandi viimasesse veerandisse dateeritud tekstiilide uurimisele (nt Nutz 2012; Nutz jt 2017). Lengbergi leiukollektsioon koosneb suuremas osas linastest rõivakatetest, mille hulgas leidub jäänuseid näiteks peakatetest, särkidest ja aluspesust, samuti linase voodriga villastest rõivastest. Nutz on käsitöökeskelt lahanud sealsete rõivaste valmistamisel kasutatud töövõtteid (õblemine, kurrutamine, kaunistused) ja juhtinud tähelepanu rõivaeseme eri osadel kasutatud eri tüüpi õmblustele, millel igaühel on oma funktsioon. Samuti on ta sealsete leidude näitel analüüsinud rõivaste konstrueerimispõhimõtteid ja nende seotust kehavormide esiletoomisega lähtuvalt ajastu iluideaalidest (Nutz 2017).

Terveid rõivaesemeid sisaldav 12.–16. sajandisse dateeritud arheoloogiline kollektsioon on leitud Gröönimaa rannikult, kus keskajal paiknes Skandinaavia asustus. Sealt on teada nii naiste, meeste kui ka laste rõivaesemeid, millest enamik (69 eset) on pärit haudadest Herjolfsnesi kirikuaiast (Østergård 2004, 127). Neist on ilmunud 80-aastase vahega kaks publikatsiooni. Poul Nørlund avaldas neist ülevaate 1924. aastal, kus pika peatükina on rõivaesemeid kirjeldatud ja lahti joonistatud nende lõiked. Uuesti tuldi Herjolfsnesi rõivaste juurde käesoleva aastatuhande algul ja 2004. aastal ilmus uus raamat Else Østergårdilt, mis lisaks vanade komplektide detailsemale käsitlemisele avab ka uuemate kaevamiste tulemusi. Raamatu esimene pool on pühendatud rõivaste valmistamise tehnoloogiale, sealhulgas õblemisele. Herjolfsnesi rõivaid peetakse tollast Euroopa moodi järgivateks ja nende lõikeid ja töövõtteid kasutavad keskaja taaskehastajad eeskujudena oma rõivaste valmistamisel. Herjolfsnesi kollektsiooni lõikeliste eripärade teemal ja nende võimalikku seotust või

mitteseotust sama aja Mandri-Euroopa moega on analüüsinud Robin Netherton (Netherton 2008).

Uppsala Toomkirikus hoitud nn kuninganna Margareta kuldse kleidi (15. sajand) uurimise tulemustest räägib Rootsi teadlaste Agnes Geijeri, Anne Marie Franzéni ja Margareta Nockerti sulest 1994. aastal ilmunud raamat. Selles analüüsitakse muuhulgas kleidi suurust, materjale, lõikelist ehitust ja õmblusvõtteid, vaadeldes seda samal ajal teiste Skandinaavia keskaegsete rõivaleidude taustsüsteemis. Nockert on avaldanud veel monograafia Bocksteni rabast leitud 14. sajandil elanud mehe rõivastest (Nockert 1997).

Marianne Vedeler on oma doktoritöös ja artiklites käsitlenud Norra keskaegseid rõiva- leide. Nende puhul huvitas teda rõivaste kultuuriline ja sotsiaalne taust, milleni jõudmiseks uuris ta rõivaste siluette, lõikeid ja õmblustehnilisi võtteid (Vedeler 2006). Ta on spetsiifiliste detailidele (kurrutus) keskendudes arutlenud Norra kohaliku moe ja rätsepakunsti suhte üle Euroopa moega.

Tartu, Tallinna ja Pärnu jäätmekastide ning prügilate tekstiilidest on kirjutanud mitmeid artikleid ja kaitsnud doktoritöö arheoloog Riina Rammo. Tema uurimistöö tähelepanu on suunatud jäätmekastide leiumaterjalis esindatud kangastele, kangakaubandusele, kangaste sortimendile ja nende kasutusele, püüdes selle kaudu jõuda kangaid ja rõivaid kasutanud inimeste eluolu ja tarbimisharjumusteni (Rammo 2010; 2012; 2015; 2016ab; 2021). Tartust ja Pärnust saadud õmblustega tekstiilikatete uurimisel toetun Riina andmebaasidele.

Kunstiajaloo ja arheoloogia allikaid siduvas magistritöös *Riietumine keskaegses Tallinnas. Pawelsi kenotaaf ja arheoloogiline leiumaterjal rõivaajaloo allikana* on Katrin Koch-Maasing puudutanud lühidalt mõningaid tollal teadaolevaid linnatekstiile (Sauna tn 10, Püha Barbara kalmistu) ja neil leiduvaid õmblusi koos märkusega, et neid tasuks rohkem uurida. Põhjalikult ja detailselt arutles ta Oleviste kiriku Maarja kabeli seinas paikneval Pawelsi kenotaafil kujutatud tegelaste rõivaste võimalike tegumoodide üle.

Kuna minu magistritöö on käsitöökeskne, nimetan järgmisena praktikutele mõeldud raamatuid, mis sisaldavad ka infot ajaloolise/arheoloogilise materjali kohta ja kus avaldatud õmblusjuhendid toetuvad autorite enda poolt läbi vaadatud muuseumimaterjalile. Esimesena toon välja elava ajaloo ja taaskehastamise taustaga Saksa tekstiiliarheoloogi Katrin Kania doktoritööl põhineva raamatu *Kleidung im Mittelalter. Materialien – Konstruktion – Nähtechnik. Ein Handbuch* (2010). Kania on pühendanud õmblustele ja õmblemistehnikatele oma ette peatüki (Kania 2010, 86–104). Peatükk on jagatud pisteid, ühendusõmblusi ja äärestusi käsitlevateks alapeatükkideks. Tekst on illustreeritud tehniliste joonistega, kus on esitatud

õmbluste ja pistete väljanägemine nii rõiva paremalt kui ka pahemalt poolelt – joonised on tehtud praktikule omase asjatundlikkusega. Kania tõdeb, et keskaegseid rõivaid käsitlevates publikatsioonides enamasti napib andmeid õmblustehnikatest ja õmbusetüüpidest (2010, lk 87). Tema ülevaate miinuseks on asjaolu, et ta ei ole ise vaadelnud ühegi konkreetse leiukoha tekstiile – peatükk on üldistav ja toetub teiste uurijate poolt varem avaldatud materjalidele. Kania on avaldanud ka artikleid, kus ta on õmbluspraktiku vaatepunktist arutlenud näiteks keskaegsete rõivaste lõikelise ehituse üle (nt Kania 2006).

Eespool mainitud Else Østergårði raamatu (2004) jätkuna ilmus 2010. aastal Lilli Franseni, Anna Nørgaardi ja Else Østergårði sulest *Medieval Garments Reconstructed: Norse Clothing Patterns*. Sisaldades Herjolfsnesi rõivaleidude lõikeid ja õmblusjuhendeid, on see „taaskehastajate Burdaks“ ristitud kõvakaaneline väljaanne väga populaarne. Sellest varem on ilmunud Sarah Thursfeldi *Medieval Tailor's Assistant* (2001), mis õpetab õmblema 12.–15. sajandi rõivaid. Seal avaldatud lõiked ja käsitsiõmblemise juhendid toetuvad kunstiajaloolistele allikatele, praktiku kogemusele ja põhiliselt Londonist pärit tekstiilileidudele. Suurbritannia taustaga on aktiivselt tegutsev Tudor Tailor kaubamärgi ja samanimelise võrgulehe alla koondunud tiim (Ninya Mikhaila ja Jane Malcolm-Davies), kes annavad välja 16. sajandi rõivaste valmistamise käsiraamatuid (nt Mikhaila & Malcolm-Davies 2006), mis tutvustavad põhjalikult nii rõivaste ajaloolist tausta kui ka sisaldavad detailseid valmistamisjuhendeid. Oma tegemistes kasutavad nad eeskujudena kunstiajaloolisi ja kirjalikke allikaid ning säilinud esemeid.

Soomes 2017. aastal trükivalgust näinud *Keskiajan puvut* (Hovi jt 2017) on mahukas ja elitaarse väljanägemisega, aga üritades olla “raamat kõigest”, ei ole ühtegi teemat käsitletud piisavalt ega adekvaatselt. Näiteks võib välja tuua, et autor ei ole vahet teinud rauaaja Soome ja Euroopa linnarõivastuse vahel. Õmblustele on seal pühendatud viis lehekülge (lk 250–254).

1.2 Toetavad allikad

Töö peamiseks allikateks on Jahu tn tekstiilileiud. Arheoloogilised tekstiilileiud on siiski enamasti fragmentaarsed ja vajavad paremaks lahtimõtestamiseks kõrvale toetavaid allikaid. Arheoloogilisi leide ja keskaegses kunstis kujutatud rõivaid kokku sobitada on proovitud kõik tekstiiliuurijad. Pildilised allikad annavad hea ülevaate perioodi rõivaste üldisest siluetist ja iseloomulikest detailidest, millele tasub tähelepanu pöörata. Tahvelmaali žanr,

mis 14. sajandi jooksul Euroopas laialt levima hakkab³, toob kaasa detailide tõetruu ja täpse kujutamise – seda isegi õmblusteni välja. 15. sajandist on sellise stiili näiteid säilinud hulgaliselt. Altarimaalidel hakkas esimesena piiblitegelasi kaasaja kõrgmoele vastavates rõivastes kujutama Rogier van der Weyden (Geppert 2013, 9). Tuleb arvesse võtta, et altarimaalid ei kujuta igapäevaelu ja portreemaalid esindavad vaid eriti jõukaid kodanikke. Ninya Mikhaila ja Jane Malcolm-Davies ütlevad oma õmblusõpikus *The Tudor Tailor*, et 16. sajandi rõivaajalugu teatakse kolme kuni viie protsendi elanike järgi, kes esindavad seda, mis oli moes, mitte seda, mis oli üldlevinud (Mikhaila, Malcolm-Davies 2006, 16). Näiteks on hiliskesk-aegsetel pildidel kujutatud meesterõivad väga mitmekesiste lõigetega, naiste omad samas tunduvalt väiksemas valikus. Marianne Vedeler on kirjutanud Norra näitel, et ikonograafias on rõivastus erinev sellest, mida päriselus kanti. Näiteks võivad teatud tegumooded päriselus olla kasutuses varem, kui need kiriku skulptuuridele jõudsid (Vedeler 2004). Tekstiilileiude puhul tuleb arvestada nende fragmentaarsusega ja seega jäävad leitud paralleelid enamasti oletuste tasandile, sest nii mõnegi selgelt loetava rõivadetaili külge võib piltlikult öeldes rekonstrueerida erinevaid tervikesemeid. Näiteks võivad sama perioodi teatud tüüpi naiste ja meesterõivaste ülaosad olla konstruktsiooniliselt sarnased.

Praktilise käsitöölisena võtan endale õiguse lisada allikate alla veel ühe kategooria: inspireerivad allikad. Siia liigitan elava ajaloo ja taaskehastamisega, keskaja õmblemise ja muu tekstiilikäsitööga tegelejate veebikodud, olgu need siis blogid või sotsiaalmeedia kontod. Need jäävad väljapoole akadeemilist sfääri, kuid käsitöölisena leian, et sellest ei ole mõistlik mööda vaadata. Aktiivse jälgijana olen õppinud neid kriitilise pilguga vaatama. Oma töö jaoks olen neist saanud nii mõnegi kasuliku niidiotsa, mida teadusartiklites ja trükitud kujul ei ole leida – see puudutab eelkõige keskaja tekstiilitööde praktilisi külgi, samuti esemete kasutamise kogemust, mis näiteks lõigete konstrueerimisel või arheoloogilistel leidudel kulumisjälgede uurimisel on väga oluline. Mõned neist veebikodudest avaldavad regulaarselt arheoloogilisi tekstiili- ja muid leide, mida pole veel publitseeritud, häid viiteid muuseumide andmebaasidele, õmblemise kogemusi ja tööjuhendeid. Samuti analüüsitakse praktiku pilguga keskaegseid pilte, katsetatakse erinevaid lõigete konstrueerimise viise ja arutatakse rõivaste istuvust. Enamasti hoiavad nad ennast kursis akadeemiliste uuringutega, teevad uurijatega koostööd ning sageli omavad ise teaduskraadi. Nimetaksin siin mõned nimed, kellest kõigile otsesid viiteid siit tööst ei pruugi leida, aga kelle blogide, sotsiaalmeedia kontode ja veebiloengute jälgimine pika aja jooksul on mulle häid mõtteid andnud:

3 [https://de.wikipedia.org/wiki/Tafelbild_\(Malerei\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Tafelbild_(Malerei))

Soomes Mervi Pasanen ja Elina Sojonen (*Iloinen Joutsen*), Rootsis Maria Nejman ja Amica Sundström (*Historical Textiles*), Suurbritannias Christine Carnie (*The Sempster*), Belgias Isis Sturtewagen (*Medieval Silkwork*) ning USAs Tasha D. Kelly (*La cotte simple*).

Infoallikate kategooriasse kuuluvad ka temaatilised Facebooki grupid. Näiteks Soome ja Rootsi huvilisi ühendav *Keskiajan vaateparsi* koondab inimesi, kes õmblevad keskaegseid Euroopa-moelisi rõivaid, küsivad ja jagavad nõu komplektide koostamise, materjalide, lõigete kohta. Rohkem kui ühel korral olen pöördunud abi otsimiseks gruppi *Rahvuslikud riided ja rahvariided*, kus käib koos keskmisest rohkem käsitsiõmblemisega tegelevaid inimesi. Näiteks küsimustele mõne õmblusetüübi nimetamisest või pistesuuna võimalikust seosest õmbleja parema- ja vasakukäelisusega otsisin vastuseid avalikult esitatud küsimuste vormis. On ohtlik teha järeldusi vaid isiklikest harjumustest lähtuvalt – teiste praktikutega konsulteerides ilmneb tavaliselt, et võimalused on laiemad.

1.3 Töö terminoloogia

Käsitsiõmblemine on ajalukku kadumas ja tänapäeval tegelevad sellega vaid kõrgmoe viljelejad, rahvarõivaste valmistajad ja elava ajaloo / ajaloo taaskehastamise hobiga seotud inimesed. Rahvarõivaid valmistavad meistrid küll tõenäoliselt kasutavad autentseid õmblusi, aga neil enamasti puudub vajadus neid kirjalikult nimetada. Elav ajalugu ja taaskehastamine on piirideülesed harrastused, kus suur osa oskusteabest vahetatakse internetis või rahvusvahelistel üritustel ja inglise keeles. See puudutab loomulikult ka käsitöövõtteid ja nende kohta käivaid nimetusi. Süsteemselt läbi uurimata ja kirjasõnas avaldamata on eesti rahvarõivaste õmblused (K. Jõeste suuline info magistriseminariil, aprillis 2021). Samas ei pruugi need kattuda keskaegsetel tekstiilijäänustel leiduvatega, sest neid eraldab suur ajaline ja kultuuriline vahe.

Juba magistritöö jaoks leide kataloogima hakates sain aru, et õmblusalase koolihariduse puudumine tekitab mulle probleeme õmbluste ja pistete emakeelse kirjeldamise ja isegi nimetamisega. Mõnede lihtsate, enesestmõistetavate nähtuste ja tegevuste sõnastamine on osutunud üllatavalt keeruliseks. Näiteks avastasin, et kõige lihtsamat pistet – eelpistet – ei ole sõnadega kirjeldatud ei võõr- ega eestikeelsetes raamatutes, sest lihtsam on asendada see joonisega. Sama saab öelda lihtühendusõmbluse kohta, mis õmbluskauge inimese jaoks ei ole sugugi enesestmõistetav termin. Paljud tehnilised selgitused on õpikutes esitatud vaid

skeemidena. Mõeldes näiteks nägemispuudega inimestele, kes kasutavad tekstide lugemiseks kõnerobotit, aga suudavad käsitööd teha, pean vajalikuks lisaks joonistele ka kõik mõistet lahti seletada.

Pistete ja õmblemise teemaliste üldterminite seletusi otsisin veebisõnaraamatutest ja laiatarbe teatmeallikatest (EKSS; Lexico; Merriam; Wikipedia), samuti vaatasin eri aegadel välja antud Eesti autorite õmblus- ja tikkimisõpikuid (Kivilo 1987; Soone 1988; Warma 1930; 1940). Lisaks postitasin mõnel korral küsimuse Facebooki rahvarõivaste gruppi, kus inimesed mulle lahkesti vastuseid andsid ja vahel tekkis sellest huvitav arutelu. Otsingud näitasid, et õmbluste ja pistete nimetamisel ja defineerimisel ühtset süsteemi ei ole. Eesti keele seletavas sõnaraamatus (EKSS) olevad terminid vajaksid kindlasti kohendamist. Anni Warma õmblusõpikutes (Warma 1930; 1940), mis tänaseni väga populaarsed, on osa kasutatud terminitest praeguseks keelest kadunud. Pistete nimetamisel ja kirjeldamisel olen võtnud abiks ka Olga Soone raamatu *Tikime* (1988) ja Liivia Kivilo *Õmblemise* (1987). Siiski ei ole neis õpikutes kõiki minu töös vajaminevaid termineid.

Mulle kättesaadavates, 20. sajandil ja 21. sajandi alguses Eestis välja antud õmblusõpikute (näiteks Warma 1930; 1940; Kivilo 1987; Sock & Soone 1982; Orlova & Laanpere 2011) põhjal saab kokkuvõtvalt öelda, et nad nimetavad tööloike, mille juures on vaja üht või teist võtet või tehnikat kasutada (*eelpistet kasutatakse traageldamisel; lihtühendusõmblust kasutatakse põhidetallide ühendamisel /.../*), või annavad tööprotsesside teostamiseks juhtnööre (*asete detailid paremate pooltega vastamisi, lõikeservad kohakuti, /.../, õmble mööda õmblusjoont, /.../, õmblusvaru triigi /.../ lahku või ühele poole* (Orlova & Laanpere 2011, lk 54)), aga ei defineeri ega kirjelda nende tegevuste tulemit – pisteid ja õmblusi. Seega lisandus vajadus puuduolevad terminid ise luua.

Õpikjuhendeid lugedes märkasid, et neis lähenetakse töövõtete (pistete) kirjeldamisele üsna fundamentalistlikult (nt *...pistet tehakse paremalt vasakule*). Pisteid kirjeldavad õmblusjuhendid ei jäta ruumi parema- ja vasakukäelisusele ega õmbleja eelistustele, kuidas näiteks tööd mugavamalt käes hoida. Me ei tea, millised juhised kehtisid õmblemisele keskajal – need võisid olla samuti väga ranged, aga mitte kattuda tänapäevastega. Samuti ei olnud õpikuid, mis oleksid teatud tööviise (nt kätehoid) standardiseerinud ja need võisid eri töökodades olla erinevad. Õmblusõpikutes antud tavapärasest jaotamist tarbe- ja ilupisteteks (nt Kivilo 1987, lk 10) ei pea ma pistete süstematiseerimisel vajalikuks, sest neid funktsioone on keeruline üksteisest eristada ka tänapäevastel esemetel.

Mitmel korral pidasin keelenõu teiste praktikutega, eriti nendega, kellel olemas

pikaajaline õblemise ja õpetamise kogemus. Arutelust tänapäevase õmblustehnoloogia asjatundja ja õppejõu Diana Tuulikuga (14. 07. 2021) koorus välja, et arheoloogilise materjali kirjeldamisel ei olegi alati võimalik tänapäevast erialakeelt ja nimetusi aluseks võtta, sest arheoloogiliste õmblusjäänuste iseloom on erinev, samuti erineb nende kirjeldamise eesmärk õmblusõpikutes püstitatust. Õpikute ja käsiraamatute eesmärk on anda selgeid juhiseid, mida täpselt järgides valmiks õmmeldud ese. Arheoloogiliste õmbluste uurimisel on meil olemas õblemise lõpptulemuse jäänused koos hetkeseisust tingitud tunnustega (katkendlikkus, materjali haprus, teadmatus sellest, millised osad on puudu), mille järgi me üritame tuletada viise, kuidas need esemed omal ajal tehti ja kuidas neid kasutati. Näiteks ei saa ma oma töös kirjeldamisel lähtuda tänapäeva traditsioonis kehtivast käsitusviisist, kus õmbluse all mõistetakse ainult pisterida ehk niiti – viimane on tekstiilikatketel üldjuhul hävinud ja kokkuõmmeldud detailid üksteisest eraldunud. Õblemise jäljed on neil detailidel säilinud ja loetavad muul kujul. Seega käsitlen õmblust kui niidist ja selle abil kokku õmmeldud detaili(de)st moodustunud tervikut.

Üldterminid

Terminid on vajalikud uurimismaterjali süsteemsel kataloogimisel ja üksikasjalikul kirjeldamisel. Marja-Leena Jaanus on oma magistritöös *Käsitöökeele korrastamine ja arendamine käsitööteaduse terminite komisjoni töö näidete varal* (2019) rõhutanud, et terminite süsteemi aluseks peab olema teooria, mis kirjeldab objekte ja nähtuseid ning selgitab nende omavahelisi seoseid. Teooria abil saab piiritleda teatud käsitööliigi tehnikaid, jagada neid kindlate tunnuste alusel alatehnikateks ja viimaseid omakorda võteteks (Jaanus 2019, lk 19–20; Jaanus 2021). Käsitööesemete valmistamise tehnoloogia kujutab endast tehnikatest koosnevat võttestikku, mida saab süstematiseerida valitud tunnuste alusel. Vaatlusalused arheoloogilised tekstiilileiud on katkendlikud ja neis leiduv informatsioon ei ole piisav, et taastada ja kirjeldada tervikesemete õblemise tehnoloogiat. Seega paigutub õmbluste ja õmblusvõtete uurimine ja määratlemine Jaanuse poolt välja toodud kolmeastmelises süsteemis (samas, lk 22) – võte, tehnika, tehnoloogia – kahte esimesse astmesse. Kategooriasse *võte* kuuluvad pisted ja *tehnika* alla õmblused. Nende süstematiseerimisel, defineerimisel ja uute nimetuste loomisel olen aluseks võtnud nende väljanägemise ja funktsiooni.

Tehniliste tunnuste võimalikult täpsel kataloogimisel oli esimene vajadus lahutada arheoloogiline õmblus algkomponentideks – pisteteks ja esemedetailide õmblusvarudeks või

pisteteks ja detailiks, mille pinnale või millesse on tehtud pisteid. Neist saab moodustada erinevaid kombinatsioone. Vastavalt õmbluse tüübile ei pruugi õmblusvaru alati olemas olla. Õmblusvaru puhul on võimalik sirge või murtud asetus detaili suhtes, ka võib detail olla õmbluses kroogitud, kanditud või muul moel töödeldud. Niidi ja nõela abil tehakse kangasse erinevat tüüpi pisteid. Piste, see tähendab nõela liikumine, võib kulgeda kanga suhtes mitmesugustel viisidel – läbida kangast erinevate nurkade all või haarata vaid üksikuid lõngu, teisel poolel mitte väljudes (pt 2). Sellest sõltub õmbluste üldine väljanägemine, tugevus ja funktsioon, samuti reedavad pisted õmbleja oskusi, käekirja, vilumust ja käsitöötraditsioone.

Anni Warma on **pistet** defineerinud nii: *Piste /.../ on see osake niidist või lõngast, mis jääb riidele, kui niit-nõel toodud riidele (paremale poolele) ja uuesti viidud riide alla (pahe-male poolele). Piste algab säält, kust nõela toome riidele, lõpeb säält, kus nõela viime riidesse. Kaks ja enam sarnaseid reastuvaid pisteid riide pinnal moodustavad pisterea.* (Warma 1930, 35). *Cambridge dictionary* ütleb piste kohta järgmist (minu tõlge): *jupp kangasse õmmeldud niiti või nõela ja niidi ühekordne liikumine kanga sisse ja kangast välja selle tekitamiseks.* Seega tähendab inglise ja eesti keeles piste nii tegevust kui ka selle tulemit, mis teeb termini veel hägusemaks. Olga Soone defineerib pistet tööniidi lõiguna, mis on riide pinnal kahe läbipistekoha vahel (Soone 1988, 8). Selle määratluse alla ei sobi peidetud pisted.

Õmbluse all mõistetakse lihtsalt õmblemisel tekkivat ühte või mitut pisterida (nt eesti-keelne Wikipedia), pisterida või -ridu, mis ühendavad riide- või muu materjali kihte (EKSS *sub õmblus*, Merriam *sub seam*) ja ka joont, mis on kahe kokkuõmmeldud kangatüki vahel (*Lexico sub seam*). Vaadates ülalpool välja toodud terminoloogiat oma töö sisust lähtuvalt, näen seal mitmeid puudujääke. Õmblus ei pea tingimata ühendama kangatükke ega kihte, iga lihtsalt kangale tehtud piste ei liigitu tikandiks, samuti ei ole iga piste nähtav detaili pinnal. Enda töös defineerin **õmblust** ja **pistet** järgnevalt:

Õmblus on kombinatsioon õmblusniidist ja detaili õmblusvarust või muul viisil (läbi) õmmeldud kohast, kus niit läbib kangast vähemalt kahes punktis. Niidist moodustuvad nõela abil läbi kanga tehtud **pisted**, mis võivad olla nähtaval kanga pinnal või peidetud kanga pak-susse. Pistete abil võidakse kanga kihte omavahel ühendada, kangast äärestada, tugevdada või kaunistada.

Järgnevalt toongi välja töös läbivalt kasutatud üldterminid ja nende seletused:

- **Pistesamm** – kahe järjestikuse sisepistekoha vaheline kaugus.
- **Pisteauk** – väljakõdunenud õmblusniidist kangasse jäänud auk, mis on nähtav kanga või õmblusvaru pinnal.

Joonis 2. *Õmblusvaru laiuse mõõtmise viis (Lisa I: 254). Method of measuring seam allowances.*

- **Õmblusvaru** on tänapäevases määratluses ala, mis on pisterea ja detaili lõikeserva vahel. Dokumenteerides keskaegseid õmblusi, olen mõõtnud õmblusvaru laiust alates murdejoonest, kus eseme viledaks kulunud parem külg eristub kulumata õmblusvaruosast. Kalev on paks ja õmbuspisted kõvasti kokku tõmmatud – seega ei tähista pisterida õmblusvaru algust, vaid sageli asub õmblusvaru keskel (jn 2).
- **Liitejoon** on kahe detaili või detailiosa kokkupuutejoon õmbluses.
- **Detaili parem ja pahem pool** – nende määramisel lähtun tänapäeva traditsioonist, kus õmblusvarud tavaliselt jäetakse sissepoole. Sedasama näeme keskaegsetel maalidel ja säilinud ajaloolistel esemetel.
- **Õmbluse parema ja pahema poole** nimetamisel lähtun eestikeelsetest õmblusõpikute (nt Kivilo 1987): õmbluse parem pool on see, mis tööd käes hoides jääb õmbleja poole, on pealne ja eksponeeritud; pahem pool jääb töö teisele, mitte eksponeeritud küljele.
- **Kalev** on termin, millega käesolevas töös viitan keskaegsele kangaliigile, mida määratlen kindla tehnoloogia alusel. Kalevi tootmistsükliks villast, enamasti labast, kangast vanutatakse ja karustatakse⁴ mõlemalt küljelt (ingl *raising the nap*) ning seda võidakse teha mitu korda. Kuna kanga paremat poolt karustati sageli rohkem kordi, siis võib selle karustuskiht olla tugevam ja paksem (Sorber 1998, lk 26–27). Seejärel kanga pind sääritakse – ülesharjatud kiud lõigatakse spetsiaasete kääridega kanga pinna lähedalt madalaks. Tulemuseks on sametise pinnaga ja „tõstetud“ karvkattega kangas, mida keskajal oli saada erinevatest kvaliteedi- ja hinnaklassidest. Eesti linnadest leitud katkete põhjal on järeldatud, et siin kasutatud kalevite hulgas ei olnud kõige elitaarsemaid, vaid enamus kuulus keskmisse kvaliteedikategooriasse (Rammo 2017, lk 68). Siiski on vaadeldud arheoloogilises materjalis esindatud mitmekesine valik vanutatud ja karustatud kangaid ja neist kahest tehnoloogilisest tunnusest lähtuvalt käsitlen käesolevas töös neid kõiki kalevina.

Uuritud õmbluskatketelt avastasin ka selliseid pisteid, mida viimase sajandi jooksul välja

4 Arheoloogia ja ajaloo alastes publikatsioonides nimetatakse karustamist karvastamiseks.

antud õpikutes ei leidu ja neile tuli nimi leida. Kõikide registreeritud pistete nimetused ja kirjeldused on välja toodud 2. peatüki pistete alaosas.

1.4 Metoodika

Tekstiilikatketel uurimisel ja dokumenteerimisel kasutasin põhimeetodina visuaalset vaatlust, mille juures võtsin abiks luubi, mikroskoobi ja makrofotograafia. Väljakõdunenud õmblusniidist kangasse jäänud auke on võimalik tuvastada tekstiilikatket vastu valgust hoides (jn 3), pistete jäljendid kangal tulid välja teatud nurga alt valgustades. Kui ühendusõmblusest olid säilinud mõlemad ühendatud detailid (mõnel juhul oli õmbluses ka rohkem kui kaks detaili), sai neid kokku sobitades üritada välja selgitada näiteks seda, kummalt poolt on õmmeldud ja mitu pisterida on õmbluses. Teatud üksikasju on võimalik paremini tähele panna just eemalt vaadates, osasid, vastupidi, peab väga lähedale suurendama. Piste tüübi kindlakstegemise juures on oluline pistaugu kaldenurk kanga suhtes ja selle alguse ja lõpu koht. Seda sai määrata ülipeenikest nõela auku pistes. Töö käigus selgus, et mikroskoopi läks vaja peaaegu iga katke juures – detailid olid isegi luubiga vaatamiseks liiga väikesed ja mikroskoobis tekkiv ruumiline pilt aitas neid paremini märgata. Mikroskoobi all mõõtsin nii pistesammu kui ka määrasin piste kallet. Kasutasin tööks vanamoodsat analoogmikroskoopi MBC-2.

Vaatlus nõuab mõnda aega harjutamist, et silm õpiks tähele panema vajalikke detaile. Leide tuli läbi vaadata mitu korda, see aitas ka üles leida katked, mis pärinesid samast esemest ja/või olid minevikus omavahel kokku õmmeldud. Esimeses järjekorras vaatasin neid,

Joonis 3. *Pistaugud valgustatud taustal (Lisa I: 67–68). Backlit stitch holes.*

mis olid paremini säilinud ja seega loetavamad. See harjutas ühtlasi silma kehvemate analüüsimiseks. Uurimistöö alguses suutsin päeva jooksul dokumenteerida ainult paar katket. Hiljem, kui olin juba õppinud vajalikke tunnuseid eristama, läks veidi ladusamalt. Esimesena läbi vaadatud katkete juurde tuli töö lõpus tagasi pöörduda – mitmelgi korral selgus, et olin üht või teist tunnust valessti tõlgendanud või oli mõni oluline pisidetail kahe silma vahele jäänud. Lõpptulemusena leidsin tunduvalt rohkem õmblusjälg, kui esialgu olin arvanud. Kui hakkas ilmema, et katkete hulgas on mitmeid sukajäänuseid, tegin vahtplastist jalamulaaži ja hakkasin oletatavaid sukakatkeid selle peale sobitama.

Läbi vaadatud õmblustest tegin tabelkataloogi (lisa I), kuhu märkisin vajalikud tunnused. Uuritud katkete säilivus on erinev ja vastavalt sellele võib olla mõni tunnus kirjeldamata. Kui tekstiilikatkel on eri servades kokku mitu õmblust, on iga õmbluse kohta tabelis üks rida. Üheks õmbluseks loen ühel joonel olevat õmblust, mis ulatub kas katke servani või nurgani. Kui nurgast edasi jätkub sama õmblusetüüp, siis eraldan mõõdetud lõigud üksteisest plussmärgiga. Kui õmbluses esineb katkestusi, on säilinud õmbluse pikkust tähistavas lahtris õmbluse lõikude pikkused eraldatud plussmärgiga. Kataloogimise süsteem kujunes töö käigus ja leidude mitmekordsel läbivaatamisel tuli tabeli struktuuris korduvalt muudatusi teha vastavalt sellele, kuidas ilmnis uusi tunnuseid ja selgus, milliste andmete väljatoomine on oluline. Kataloogisin eraldi pistete ja õmblusvarude mõõdetavad tunnused, mis on vajalikud statistika tegemiseks. Katke kirjelduse lahtrisse kirjutasin mittemõõdetavad tunnused. Säilinud õmbluse pikkus näitab, kui palju on säilinud osa, mida uurimistöös kasutada saan ja millelt on näha näiteks võtete kordumist. Kangapinna kulumise põhjal saab teha järeldusi esemete kasutusringi kohta (pt 3). Kataloogitabeli täitmisel tuli suhtuda teatud piirides loominguiliselt, sest leidude säilivus, katkete kuju ja loetavus ei võimaldanud neile alati täpseid mõõtmis- ja kirjeldamisstadardeid kehtestada.

Kataloogis märkisin järgmised tunnused:

- tekstiilikatke suurus;
- säilinud õmbluse pikkus;
- mitu detaili on säilinud (ühendusõmbluste puhul);
- kas ühendusõmbluse liitejoon on tasane või lainjas (sakiline);
- kas on jälgi säilinud õmblusniidist ja millisest materjalist on niit;
- õmblusvaru laius;
- kas õmblusvaru on detaili suhtes sirgelt või murtud;
- õmbluse tüüp;

- õmbluse funktsioon (nt ühendus, äärestus, kaunistus); õmbluse funktsioon on eraldi välja toodud sellepärast, et alati ei ole õmblus täpsemalt määratav;
- piste tüüp ja kummalt eseme küljelt on pisted nähtavad; kaldus pistel suund paremale või vasakule;
- pisteridade arv õmbluses;
- pistesammu pikkus; olen pistete kirjeldamisel arvesse võtnud, et üks piste võib kangasse jätta üks, kaks või kolm auku, seega olen võimalusel mõõtnud vahekaugusi mitte aukude, vaid neid läbinud pistete vahel;
- millise nurga all piste kangast läbib ja kas läbib täielikult või jääb kanga ühele poolele;
- tekstiilikatke muude tunnuste kirjeldus: kulumisaste, millistel katke osadel on säilinud pinnatöötlus; värvus; kas on jälgi voodrist või on tegemist voodri katkega; kas on jälgi taaskasutusest, kas on võimalik oletada või tuvastada, millisest esemest katke pärineb, kuidas sel juhul paikneb tükk lõngasuuna suhtes; muud võimalikud tunnused.

Läbi vaadatud materjali põhjal tõin välja kõik tuvastatud õmbluste, pistete ja muude õmblustes kasutatud võtete tüübid ja üritasin neid süstematiseerida. Iga tüübi juurde kuulub tehniline joonis, samuti detailfotod säilinud näidetest ja rekonstruktsioonist.

Pildistamine on oluline uurimise etapp. Esiteks on võimalik niiviisi oma tööd „koju kaasa võtta”, teiseks on lähivaadete arvutis suurendamine ja fotol mõõtmine suureks abiks. Kirjeldamisel jääb sageli sõnadest puudu – foto aitab neid lünki täita ja vajaminevat infot paremini edasi anda. Tekstiilileiu üldvaate pildistamisel tuleb hoolega mõelda, kuidas eset kaamerale eksponeerida. Sukkadest tegin nii pinnalaotused kui ka sättisin nad jalamulaažile, pildistades mitmes vaates. Muud oletatavad rõivajäänused tõmbasin nõõpnõelte abil lauale sirgeks, jälgides lõime- ja koesuunda. Sellisel puhul tuleb arvestada, et nõelad võivad tekstiili kahjustada ja kõigepealt tuleb veenduda, et leiu seisukord seda üldse võimaldab. Valgustamine on võtmetähtsusega. Kõdunenud niidist jäävad kangale vajutised, mida on võimalik vaid õige valgusega esile tuua. Kui kalevi karustus on rõivaeseme eluea jooksul maha kulunud, on ka neid jäljendeid raske märgata ja siingi aitab külgvalgus. Fotograafia reeglistik ja “õige” nurga alt valgustamine tuleb sellisel puhul ära unustada ja seada valgus vastavalt konkreetsele objektile, katsetades valgusallika ümbertõstmisega. Reljeefsete vaju- tiste esiletoomiseks peab valgusallikas olema pigem madalal (jn 4). Kasutasin pildistamisel Quantum tootepildistamiskomplekti kahte prožektorit (vajadusel ka ainult ühte), Canoni täiskaaderkaamerat ja Tamroni 90mm makroobjektiivit ning vahel pakkus ootamatut abi aknast sisse paistnud päike.

Joonis 4. *Erineva valgustuse mõju õmblusjälgede nähtavusele (Lisa I: 66).*
Impact of different lighting angles on the visibility of the seam remnants.

Tekstiilikatketete säilivus on erinev, tükid pärinevad läbikantud või sageli õmblusi mööda katkilõigatud esemetest, kus õmblusniidid on kas peaaegu või täielikult kõdunenud ja seega osa katketes sisalduvat infot hävinud. Seetõttu tuli õmbluste rekonstrueerimisel võtta appi ka eksperimentaalne lähenemine – mitmed töövõtted tuli praktikas järele proovida, et näiteks piste tüüp kindlaks teha. Teatud küsimustele vastuse leidmiseks tuli valmis õmmelda proovilapp, see korralikult läbi aurutada ja seejärel lahti harutada, et näiteks teada saada, milliseid jäljendeid mõni pistetüüp kangasse jätab. Selle tulemusena on valminud töö juurde kuuluv õmblusnäidiste kogu. Sukalõigete paremaks mõistmiseks tuli samuti neid kõigepealt oma jala peal katsetada. Häid keskaegsete kangaste sarnaseid kangaid ja niite tänapäeval tööstuslikult ei toodeta või ei ole nad Eestis kättesaadavad. Pandeemiaaeg ei võimalda reisimist ja seega leppisin tööproovide tegemisel oma koduste kanga- ja niidivarudega. Teatud mind huvitavad küsimused, näiteks kui vastupidav oli üks või teine õmblusetüüp keskajal, saavad hetkel seetõttu vaid pooliku vastuse. Osad keskaegsed õmblusetüübid lähtuvad otsest kalevi omadustest (vanutus, mittehargnevus) – kalev oli toona üks levinumaid rõivakanga tüüpe Põhja-Euroopas (Rammo 2016a, lk 11).

2. ÕMBLUSVÕTTED JA -TEHNIKAD

2.1 Leiumaterjali ülevaade

Tekstiilide säilimine arheoloogilises kontekstis sõltub paljudest teguritest (nt niiskus, happelisus, hapnikutase, pinnase koostis, saasteained). Loomsetele ja taimsetele kiududele sobivad erinevad keskkonnad. Samuti võivad säilimist mõjutada tekstiilide valmistamisel kasutatud peits- ja värvained. Keskaegsetes käimla- ja jäätmekastides või -aukudes on tavaliselt sõnikune, kergelt happeline, niiske ja hapnikuvaene keskkond, kus säilivad hästi loomsetest kiududest tekstiilid (Rammo 2015, lk 38 ja seal viidatud kirjandus).

Taimsest kiust kangakatkete leiud on jäätme- ja käimlakastide kontekstis üliharuldased (samal, lk 39) ja me ei tea, kui suure protsendi moodustasid nad omal ajal äravisatud tekstiilide hulgas. Jahu tn kaevandis olid taimsetest kiududest tekstiilesemetest alles vaid tõenäoliselt kanepist ja puuniinest valmistatud köite katked. Käesolevas töös käsitlen seega villaste kangaste ja üksikute siidist esemete õmblusi. Samast materjalist on ka kõik analüüsitud paralleelid teistest Eesti keskaegsetest linnadest.

Jahu tn kaevandist koguti 1977 üksikut tekstiilikatket (tabel 1), mis jagunevad 1336 leiunumbri vahel (Russow jt 2019, 201–203). Vaadeldud tekstiilikatke kuju ja suurus on mitmekesine. Nende mõõtmed varieeruvad paarist sentimeetrist mõnekümneni, Jahu tn kaevandist saadud suurima katke pikem mõõt on 48 cm.

Tabel 1. *Jahu tn tekstiilileiud*

villased kangakatked	kalev	918
	jäme 2/2 toimne	335
	pakkekangad	134
	2/1 toimsed	21
	peen kammvillane (toimne)	16
	villaste kangaste küljest lõigatud koendservad	36
	muud (nt poolvillased)	3
siidkangast esemed ja nende katked	15	
ilmselt 20. sajandiga seotud tekstiilid	2	
vildist esemed ja nende katked	187	
silmuskoelised esemed ja nende katked	67 (42 esemest)	
nõeltehnikas esemete katked	21 (4 esemest)	
hobusejõhvidest tooted (nöörid, kalavõrk)	7	
harjastest tooted	6	
taimsetest kiududest köite katked	54	
loomsetest kiududest köite katked	35	
siidist ja villast põimitud nöörid	20	
siidist ja villast labased paelad	37	
lahtised lõngad ja lõngade puntrad	63	
Kokku	1977	

Joonis 5. *Õmblusjälgedega tekstiilikatkete näited Jahu tn kaevandist: 1, 2, 4, 5, 9, 10 – kalev; 3 – ripskoeline siidpael; 6 – 2/2 toimne; 7 – kammvillane toimne; 8 – vilt (Lisa I: 20–21, 87, 131, 254–255, 139, 213, 174–175, 281, 32–33, 280).*

A selection of textile fragments with seams: 1, 2, 4, 5, 9, 10 – fulled, napped, and shorn tabby cloth; 3 – rep silk ribbon; 6 – 2/2 twill; 7 – worsted twill; 8 – felt.

Jahu tn tekstiilifragmentidest on umbes 270-l nähtavad jäljed õmblemisest (jn 5). Töö fookuses on leiud, mis hinnanguliselt võiksid kuuluda keskaega (13.–16. sajand). Valimist jäid välja katked, mida ma teatud tunnuste (saasteainetega kokkupuutumine, linaste õmblusniitide hea säilivus, tükkide suurus, kangaste ja õmbluste väljanägemine, löikelised eripärad) alusel dateerin tunduvalt hilisemasse aega. Töö aluseks olevas kataloogis on 175 fragmenti kokku 281 õmblusega. Kataloogitud katketest 167 on villast ja 8 siidist (neist 4 on siid-paelad). Villastest katketest 134 on vanutatud kangast (kalevist), 17 toimest kangast, sh 11 kammvillast (jn 5) ja muud kangad 5. Taimsest kiust esemete näiteid ei ole säilinud.

Töös käsitlengi seega vaid villaste ja üksikute siidist kangaste katketel olevaid õmbluste jälgi. Linaste esemete õmblemisele neid võtteid üle kanda ei saa, sest eri materjalist kangaste omadused (nt paksus, hargnevus, pestavus, kortsuvus) on erinevad. Kesk- ja varauusaegsete linasest kangast rõivaste uurimine (nt Nutz 2012, 2017; Arnold 2000) näitab teistsuguseid ja tunduvalt suuremas valikus õmblusvõtteid ja -tehnikaid.

2.2 Õmblusniit

Esmapilgul tundus, et õmblusniite ei ole peaaegu üldse säilinud ja selgelt jälgitavad on need vaid juhtudel, kus materjal on loomne kiud, see tähendab siid või vill. Vaatlus luubi ja mikroskoobiga andis teistsuguse tulemuse: vähemalt 90-s õmblusejäänuses on säilinud veidi poolkõdunenud taimsest kiust niiti: aukudes, kanga pinnal või õmblusvaru murdekoha sees. Taimsest kiust tekstiilid säilivad maapinnas kehvasti – niitide seisukord ei ole nii hea, et näha keerusuunda või võimalikku korrutust, ent samas aitavad need vahel tuvastada kasutatud piste liiki. Siiski on ka erandeid ja mitmes õmbluses (nt Lisa I: 73, 264) on säilinud taimsest niidist sõlm (jn 6: 1).

Üldiselt ollakse seisukohal, et hiliskeskajal oli põhiline rõivaste valmistamisel kasutatud niit linane (Crowfoot jt 2001, lk 151; Zimmermann 2007, lk 129). Taimse (linase) ülekaalukat esinemist arheoloogilistes õmblustes on märgitud ka teiste linnade kesk- ja varauusaja leidude põhjal, näiteks Tartus (Rammo 2012, lk 140; 2015b, lk 49), Groningenis (Zimmermann 2007, lk 125, 384) ja Prahast (Březinová jt 2016, lk 159, 443). Keskajal kasutatud taimset päritolu värvained ei kinnitu taimsetele kiududele kuigi hästi ja tulevad pestes kergesti maha. Sel põhjusel linaseid tooteid pigem pleegitati kui värviti (Crowfoot jt 2001, lk 81). Seega pleegitati tõenäoliselt õmblusniit heledaks, mis tegi selle teatud juhtudel (nt tumedam

kangas) õmbluses nähtavaks. Rammo on toonud välja, et Tartu õmbluskatketel hulgas on siidiga tehtuid 8% – sinna kuuluvad peamiselt tikandid, servade nähtavad viimistlused, nõöbid ja nõöpaugud (Rammo 2015, lk 77).

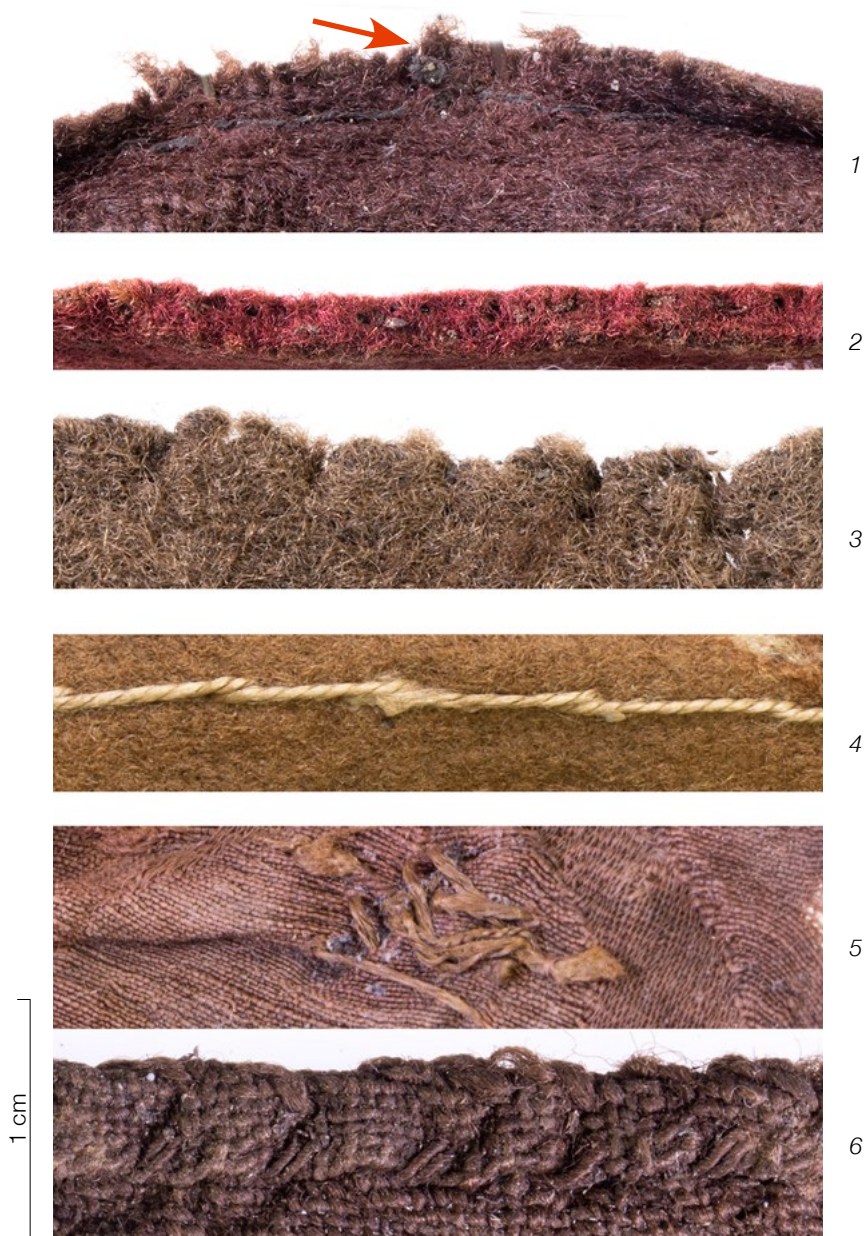
Kasutatud õmblusniidi jämedust näitavad kangasse jäänud pisteaugud (jn 6: 2). Taimse niidiga õmmeldud kalevikatketel Jahu tn kaevandist on see üsna standardne – umbes 0,3–0,5 mm. Sarnase jämedusega niiti on kasutatud ka Dunkri tn 5 katketel. Näiteks toimsetel kangastel, mis on hõredamad, ei ole pisteaugud nii hästi mõõdetavad. Läbi vaadatud leidude hulgas on ka mõned siidiga õmmeldud katked. Siidniidil on S-korutus ja niidi jämedus katketel on erinev: 0,3 ja 0,6 mm (jn 6: 4, 5). Kahel katkel (Lisa I: 278–279, 281) on õmblusniit villane, ühel neist on väga lauge korutus (S/zz, jn 6: 6), teisel z-kedrus ja rohkemat pole võimalik öelda.

Tekstiilileidude puhastamisel-konserveerimisel tuleb olla väga ettevaatlik ja jälgida, et niidid ei häviks töö käigus. Jahu tn kaevandist toodud tekstiilide puhastamisel muretseisin, et ei suutnud neid piisavalt hästi puhtaks saada. Neid uurima asudes sain aru, et nende põhjalikum töötlus oleks võinud hoopis kahju teha – seega nende hooldamine ja uurimine käsikäes on olnud minu jaoks hindamatu kogemus. Tuleb arvestada, et puhastamine on alati pöördumatu protsess (Jedrzejewska (1980) 2011, lk 109). Sama kehtib ka tekstiilide vajutise all kuivatamise kohta – leide ei ole vaja kuivatamisel siledaks pressida, sest see võib kaotada kandmise käigus tekkinud kortsud ja vajutab sirgeks õmblusvarud ja neil olevad pistete jäljed (Cooke (1988) 2011, lk 221–227).

2.3 Pisted ja õmblused

Minu poolt läbi vaadatud hobiõmblejatele mõeldud nii eesti- kui ka võõrkeelsed käsiraamatud (Kivilo 1987, lk 10; Sock & Soone 1982; Shaeffer 2007; Warma 1930) ei kasuta pistete ja õmbluste klassifitseerimiseks ühtset ja rahvusvaheliselt tunnustatud süsteemi. Iga raamat käsitleb neid erinevalt, vastavalt teose ülesehitusele ja suunitlusele. Ka arheoloogilisi õmblusjäänuseid puudutavates publikatsioonides (vt 1. peatükis viidatud kirjandus) on iga autor lähenenud teemale oma uurimuse eesmärkidest lähtudes. Käesoleva magistritöö jaoks pisteid ja õmblusi süstematiseerides lähtusin nende väljanägemisest ja funktsioonist. Paraku pidin tõdema, et kõiki leitud pisteid ja õmblusi ei ole lihtne „lahtritesse” paigutada. Teatud pistetüüpide vahele on keeruline piiri tõmmata ja muidugi ei ole teada, kuidas liigitasid ning

nimetasid neid keskaegsed rätsepad ja õmblejad. Jooniste tegemisel proovisin lähtuda nii arheoloogia kui ka käsitööga tegelevate inimeste vajadustest, et tulemus oleks arusaadav mõlemale sihtgrupile. Et töös on põhiosa kirjeldatud leidudest tehtud vanutatud villasest kangast, mille puhul mängib olulist rolli kanga paksus, siis arvestasin sellega ka tehnilisi jooniseid tehes.

Joonis 6. *Õmblusniitide jäljed tekstiilikatketel: 1 – linase niidi jäänused õmblusjoonel (nool näitab sõlme); 2 – pisteaugud kõdunenud linase niidi jäänustega; 3 – linase niidi jäänused ja vajutised; 4, 5 – siidniit; 6 – villane niit (Lisa I: 73, 280, 142, 20, 275, 278–279). Sewing threads on the textile fragments: 1 – remnants of linen thread on the seamline (arrow indicates the knot); 2 – stitch holes with remains of decayed linen thread; 3 – remains and imprints of linen thread; 4, 5 – silk thread; 6 – woollen thread.*

2.3.1 Pisted

Õmbluste kirjeldamisel tuleb alustada pistetest. Detailidesse, nende peale ja nende ühendamiseks pisteid tehes tekivad erinevat tüüpi õmblused. Vaatluse käigus eristasin seitse tüüpi pisteid. Lisaks pistetele, mille funktsioon õmbluses on selge, leidsin ka neid, mille ülesannet ma esialgu ei oska ära arvata. Pisted jagasin Olga Soone (1988, lk 8) eeskujul kahte rühma: need, mis asuvad ühel joonel ja need, mis katavad pinna.

2.3.1.1 Ühel joonel kulgevad pisted

Ühel joonel kulgevad pisted on sobilikud näiteks ühendusõmblustes, kus on vaja, et õmblusvarud oleksid lahus. See tähendab, et neid saaks vajadusel näiteks kahele poole maha õmmelda. Reeglina asuvad õmblusvarud eseme pahemal poolel. Vastavalt piste liigile saab õmbluse liitejoont kujundada tasase või lainelisena (sakilisena), mis mõjutab õmmeldava eseme üldmuljet olulisel määral.

Eelpiste

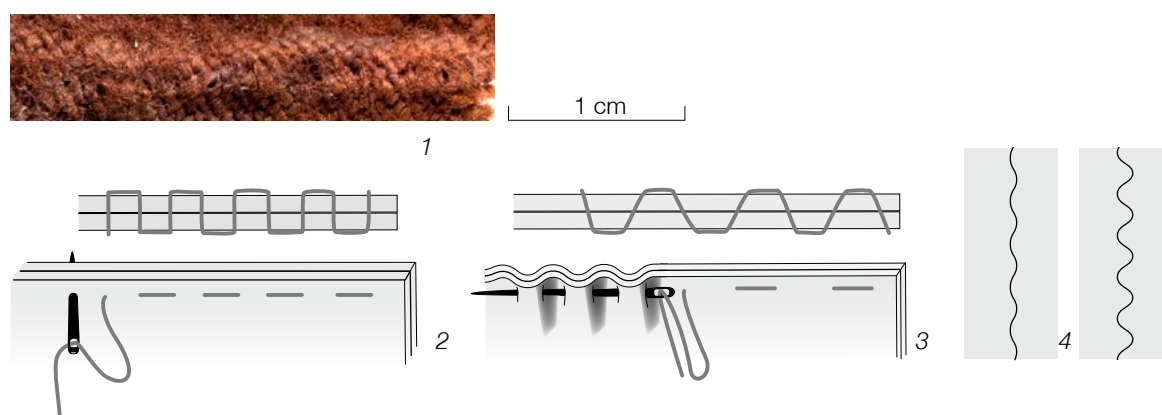
Lihtsaim piste on punktiiri meenutav eelpiste, mille käigus nõel ja niit liiguvad joont mööda teatud pikkusega vahemaade tagant ühelt õmmeldava materjali poolelt sisse ja teiselt välja (jn 7). Just selle piste olemuse sõnastamine ja alaliikide nimetamine osutus kõige keerulisemaks ülesandeks, sest üheski õpikus ega käsiraamatus ei olnud nii lihtsa tööprotsessi kirjeldust.

Eelpistet saab teha kahte moodi ja eestikeelsed õmblusõpikud neil võtetel vahet ei tee (nt Kivilo 1987; Sock & Soone 1982; Warma 1930). Esimese variandi puhul aetakse nõel mitme järjestikuse torkega läbi riide nii, et nõel on paralleelselt riide pinnaga (jn 7: 3). Teise võimalusena pistetaks nõel üksikute torgetena risti läbi riide ja iga kord tõmmatakse see koos niidiga teisel pool välja (jn 7: 1). Järgmine piste algab samalt eseme poolelt, kus eelmine lõppes. Inglisekeelsetes õpikutes on nende kahe jaoks erinevad terminid, mis iseloomustavad hästi nõela ja riide omavahelist paiknemist: *running* või *sewing stitch* (nõel on kangaga paralleelne) ja *stabbing stitch* (nõel kanga suhtes risti) (Thursfield 2001, 45; Schaeffer 2007, lk 29, 31). Sarnaselt eesti keelega vene keeles vahet ei tehta: internetiotsing märksõnale

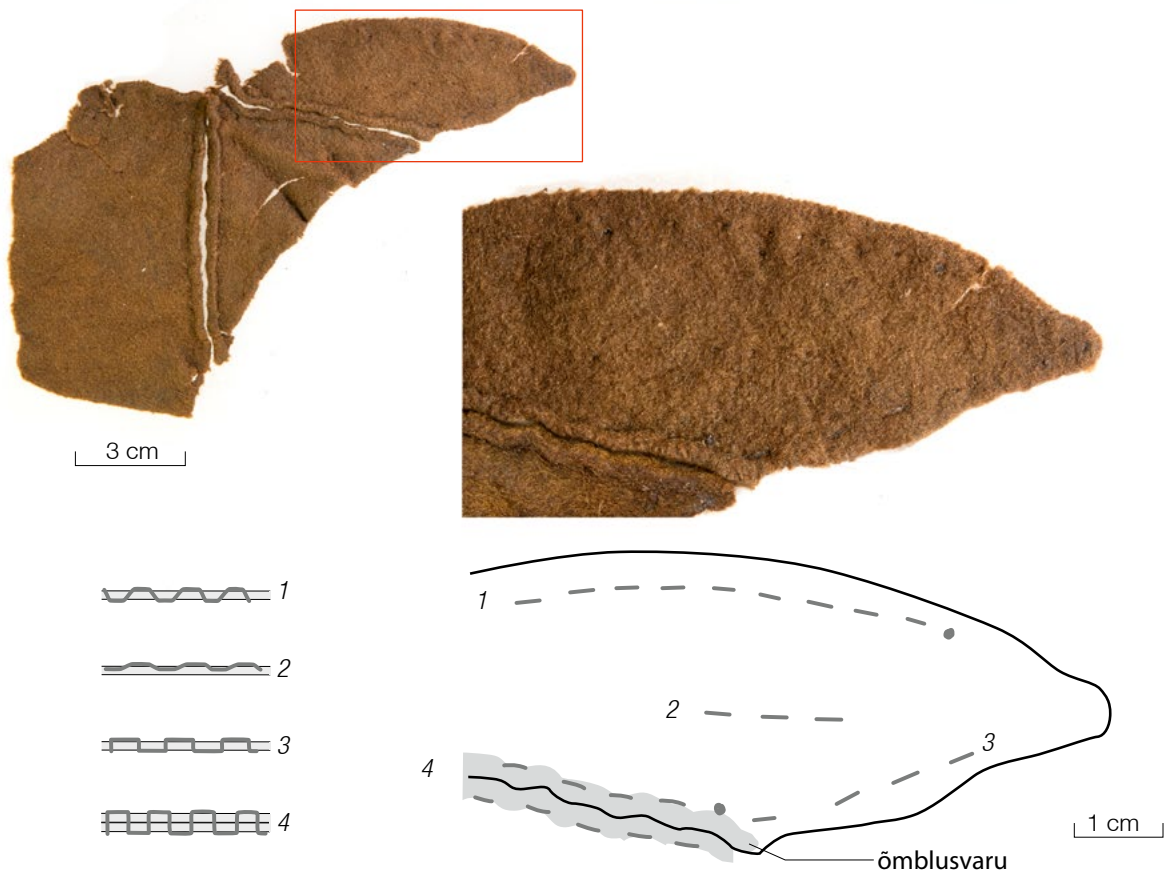
сметочный стежок andis palju linke, mis kõik näitasid, et sõltumata pikkusest ja nõela kaldenurgast nimetatakse kõiki reas kulgevaid ja tagasikäiguta pisteid sama terminiga. Saksa keeles tehakse vahet nimetustel *Heftstich* (kasutatakse traageldamisel) ja *Vorstich* – esimene on pikema ja teine lühema pistesammuga (Kania 2010, 89). Kania toob Gröönimaal asuva Herjolfsnesi leidudele tuginedes (samas, lk 90) kolmandana välja nimetuse *Punktstich*, mis tähistab eriti lühikese sammuga tihedat eelpiste varianti paksu villase kanga jaoks. Selle puhul ristleb niit parema ja pahema poole vahel kanga paksuses meandrikujuliselt nii, et iga piste sissepistekoht on järgmise piste väljapistekohaks.

Keskaegseid õmblusi vaadates tekkis vajadus kahte esimesena kirjeldatud eelpistevõtet eristada. Kania poolt välja toodud kolmandat varianti ma tekstiilikatketelt ei leidnud. Tänapäevased eestikeelsed laiatarbe õmblusõpikud mainivad eelpistet põhiliselt traageldamise funktsioonis (Kivilo 1987, lk 10; Sock & Soone 1982, lk 58), samuti on need teatud liiki tikandites aluspisteteks (nt Soone 1988, lk 84). Seevastu keskaegsed tekstiilileiud näitavad, et eelpistet on enamasti kasutatud püsiõmblustes detailide ühendamisel. Et eelpisterida oligi levinuim linnamoeliste rõivaste ühendusõmblustes kasutatud võte, seda on välja toodud mitmetes Euroopa kesk- ja varauusaegseid arheoloogilisi tekstiile ja rõivaid käsitlevates uurimustes (Crowfoot jt 2001; 156; Březinová jt 2016, lk 159, 443; Kania 2010, lk 90; Pietch 2008). Uuritud tekstiilikatketel tuvastasin eelpistet 83 korral.

Facebooki rahvarõivaste grupis postitatud küsimus, kuidas erinevaid eelpistevõtteid nimetada (7.07.2021), tõi kaasa arutelu, mille tulemusena jäid sõelale Piia Ranna, Kaili Maasikmäe ja Anu Pingi soovitatud väljendid *tikitud eelpiste* (nõel riidega risti, jn 7: 1) ja

Joonis 7. Eelpiste: 1 – pisteaukude rida (Lisa I: 285); 2 – tikitud eelpiste; 3 – õmmeldud eelpiste; 4 – ühendusõmbluse liitejoone võimalikud kujud eelpistega õmblemisel.
Running stitch: 1 – row of stab stitch holes; 2 – stab stitch; 3 – running stitch; 4 – character of stab stitched seam line.

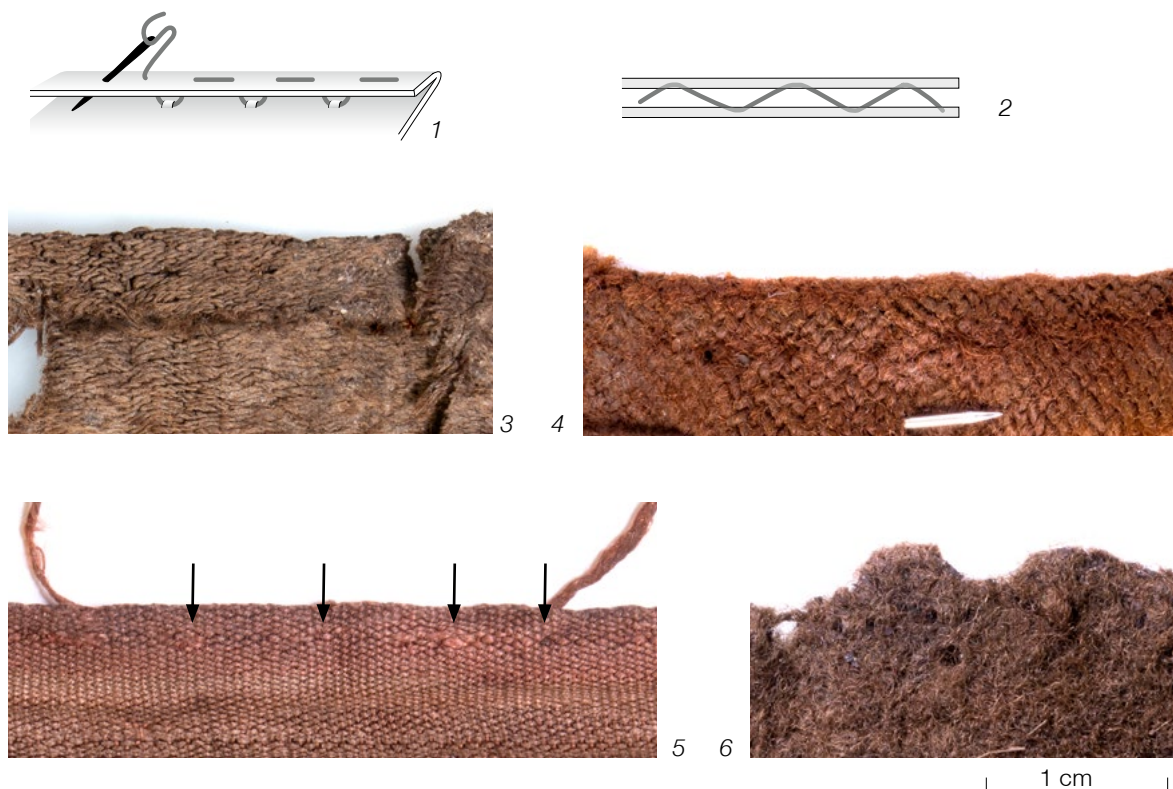
Joonis 8. Eelpiste jäänuseid tekstiilikatke pahemal poolel: 1, 2 – õmmeldud eelpiste; 3, 4 – tikitud eelpiste (Lisa I: 14–17).

Remnants of running stitches on the wrong side of a textile fragment: 1, 2 – sew method; 3, 4 – stab method.

õmmeldud eelpiste (nõel riidega paralleelne, jn 7: 2). Nende töövõtete eristamine on vajalik eelkõige paksude kangaste puhul – tikitud eelpiste fikseerib õmbluse pooled tugevamalt (Kelly 2013, lk 167). Väga õhukeste materjalide puhul ei ole erinevus märgatav. Uuritud õmblustes on detailide ühendamiseks kõigil juhtudel kasutatud tikitud eelpistet (77 õmblust).

Arheoloogilistel tekstiilikatketel on jäljed eelpistetest enamasti ühtlaste vahedega augurea kujul (jn 7: 1), vahel on jäänud kangale ka ühtlaste vahedega niitidest punktiirjoon. Siiani uuritud ühendusõmblustes on pisteaukude kalle kanga suhtes peaaegu risti, vaid väga väikese kaldega järgmise piste suunas. Järelikult on kasutatud tikitud eelpistet. Seda leidsin kataloogitud katketel kokku kolmel korral. Eelpistega tehtud ühendusõmbluse liitejoon on iseloomulikult kas laineline või sakiline, sõltuvalt sellest, kui tugevalt pisterida kokku on tõmmatud (pilt 7: 4).

Claire B. Shaeffer soovitab õpikus *Couture Sewing Techniques* (2007, lk 29) eelpisteõmbluse tugevdamiseks asendada iga kolmas piste tikkpistega. Sellist tihedat pistete

Joonis 9. Eelpiste variatsioonid: 1 – poolsalapistega palistus; 2 – salapiste; 3 – poolsalapistega palistus; 4 – eelpisteaugud mahaõmmeldud õmblusvarul; 5 – salapistejäljed siidpaelal; 6 – eelpisteaugud kurrutatud detailil (Lisa I: 174, 285, 130, 173).
 1 – stitch invisible on the right side; 2 – invisible stitch; 3 – hem with blind stitch; 4 – reinforced flat seam with running stitch holes; 5 – silk ribbon with blind stitches; 6 – pleats with running stitch holes.

kombineerimist ma ühelgi kataloogitud õmblusel ei täheldanud, samas on mõnel katkel (näiteks Lisa I: 13) eelpistereas üksikuid kohti, kus pisteaugud on tihedamad ja liitejoonel selles kohas tasasem lõik. Kuna katked on väikesed, siis sellise võtte regulaarsust ei saa kindlaks teha ja see võib olla ka jälg niidi kinnitamisest.

Lisaks detailide ühendamisele on eelpisteridu kasutatud muulgi otstarbel, näiteks õmblusvarude mahaõmblemisel (vt jn 19). Variatsioonina eelmisest saab vaadelda kammvillasest kangast nurgadetaili ühekordsel palistusel säilinud õmblust, mida ma nimetaksin poolsalapisteks (jn 9: 1, 3). Palistuse käänis on eelpistega maha õmmeldud sel moel, et eseme pahemal poolel, käänise pinnal on eelpisted nähtaval täispikkuses (pisted ja pistevahed on võrdse pikkusega), ent kahe riidekihi vahele jäävad pisted haaravad detaili pahemast poolest vaid paar lõnga (jn 9: 1) Salapisteõmbluses kulgeb õmblusniit kahe riidekihi vahel ja on nähtamatu töö mõlemal küljel. Selliste pistete jäljed on ühel siidapaelal, mis ilmselt õmmeldi kuhugi kaunistuseks. Paralleelsete ridadena on seda kasutatud voodri külgeõmblemiseks ühel Pärnust Uus tn 5/7 leitud varrukakatkel (vt jn 29: 2–4).

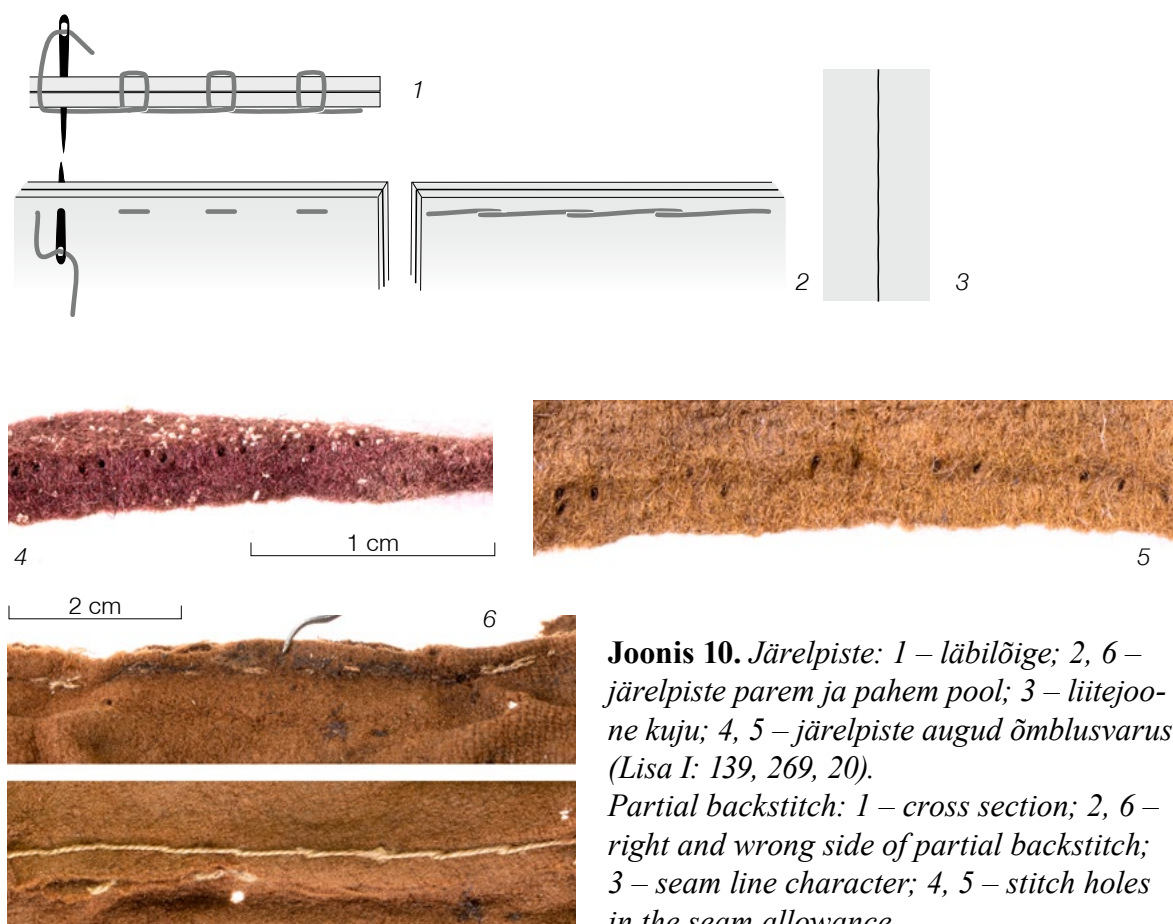

Eelpistet, kus nõel on õmblemisel kangaga paralleelne ja pisted seega kanga suhtes libamisi, registreerisin kuuel korral, kokku neljal katkel (Lisa I: 16–17, 174–175, 285, 287). Neljal korral ei ulatu pisted detaili paremale poolele, vaid kulgevad vaheldumisi eseme pahemal poolel ja riide paksuse sees.

Eelpiste jälgi näeme ka kurrutatud detailide katketel (jn 9: 7). Et katked on tavaliselt väiksed ja kitsad, siis kasutatud ridade arvu ei ole võimalik kindlaks teha. Ühel katkel (Lisa I: 173) on neid ridu kaks. Läbi vaadatud Jahu tn tekstiilide eelpisteridades on kõik pisted ühepikkused, keskmiselt 3 mm.

Järelpiste

Järelpistes liigub nõel töö paremal poolel lühema sammu tagasisuunas ja pahemal pikema sammu edasi. Paremal poolel nähtavad pisted ei ole otsakuti koos, vaid nende vahel on vahed. Pikk samm töö pahemal poolel on pikem kui kahekordne lühike samm. Järelpisterida jätab kangasse augupaarid, mis sõltuvalt õmbleja käekirjast ja niidi pingest on reas sirgelt või veidi kaldu. Allesjäänud niidi read – pika vahemaaga lühikesed pisted või otsast vaheliti

Joonis 10. Järelpiste: 1 – läbilõige; 2, 6 – järelpiste parem ja pahem pool; 3 – liitejoo-
ne kuju; 4, 5 – järelpiste augud õmblusvarus
(Lisa I: 139, 269, 20).

*Partial backstitch: 1 – cross section; 2, 6 –
right and wrong side of partial backstitch;
3 – seam line character; 4, 5 – stitch holes
in the seam allowance.*

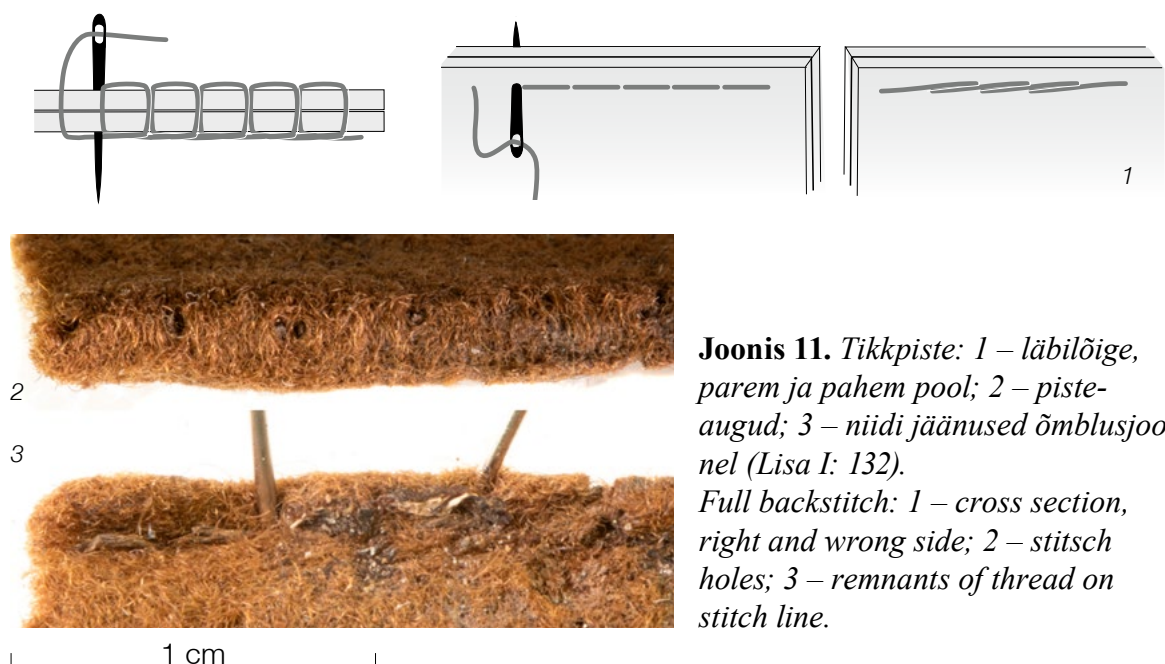
ulatuvad pisted pahemal poolel – aitavad järelpistet tuvastada. Õmbluse liitejoon on tasane ja pistesamm vaadeldud leidudel tavalisel 6–7 mm.

Kania hindab järelpiste vastupidavust, sest niidi katkemise korral ei jookse see kohe riidest välja ega vaja alustuseks sõlme (Kania 2010, lk 90–91). Järelpistet eraldi pistena nimetabki oma töös ainult Kania, mis võib olla tingitud sellest, et inglisekeelses kirjanduses ei tehta vahet järelpistel ja tikkpistel. Schaeffer eristab neid vastavate nimetustega *partial backstitch* ja *full backstitch* (Schaeffer 2007, 29). Arheoloogia-alastes tekstides jääb vahel selgusetuks, kummast pistest räägitakse (nt Crowfoot jt 2001, lk 156).

Jahu tn leidude puhul on järelpiste esindatud 39 näitega, lisaks leidsin selle piste ühelt Pärnu leiult. Ei tahaks uskuda, et selle piste kasutamine ainult Eesti linnadele iseloomulik oli. Selle kasutamine rõivadetailide ühendamiseks on olnud tavapärase ka hilisematel sajanditel. Eestis võib näiteks tuua Tartu Jaani kiriku Münnichi kabeli 1988. aasta kaevamistel leitud surikleidi 18. sajandist, mida säilitatakse Tartu Linnamuuseumis (TM A-47). Uurimuses 17. sajandi rõivakollektsioonist mainib järelpiste kasutust pea igal esemel Johannes Pietch (2008).

Tikkpiste

Tikkpisted on vahedeta reastuvad pisted, mis paremal poolel moodustavad masinpisterea sarnase joone. Tikkpistereas kattub järgmine sissepistekoht eelmise väljapistekohaga – nõel

Joonis 11. Tikkpiste: 1 – läbilõige, parem ja pahem pool; 2 – pisteaugud; 3 – niidi jäänused õmblusjoonel (Lisa I: 132).
Full backstitch: 1 – cross section, right and wrong side; 2 – stitsh holes; 3 – remnants of thread on stitch line.

liigub järelpistele sarnaselt paremal poolel väljapistekohast sammu tagasi, siseneb eelmises sissepistekohas ja pahemal poolel liigub sissepistekohast kahe pistepikkuse võrra edasi (Kivilo 1987, 16). Tikkpistereast kangasse jäänud pistaugud on kas paariviisi lähestikku, kui nõel pole läinud täpselt eelmise piste auku, või on augud näiteks eelpisteaukudega võrreldes laiemad, sest igaüht läbib õmblusniit kaks korda. Aukude suund on kanga suhtes risti.

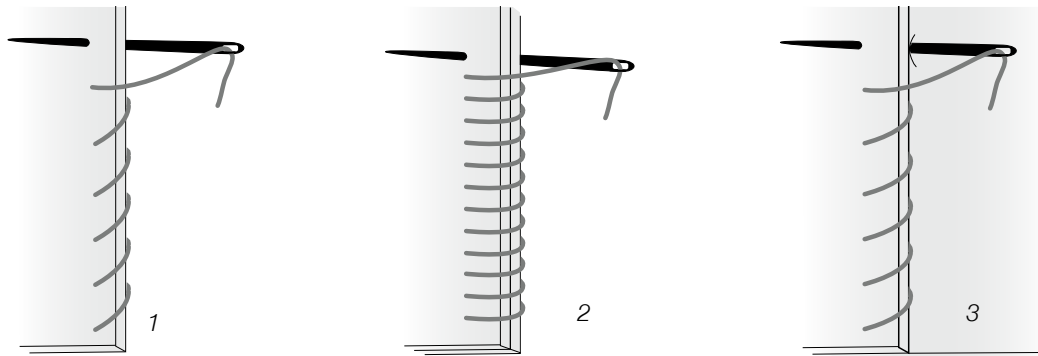
Et piste parem ja pahem pool on erinevad ja arheoloogiliste kangaste õmblused enamasti lahti läinud, võib tekstiilikatketel tikkpistest leiduda kahe sorti jälgi: vahedeta pisterida või varspiste sarnane rida, mille pisted ei ole alati korrektselt ühtepidi kaldu. Tikkpistega tehtud ühendusõmbluse liitejoon on tasane. Tikkpiste kasutamist registreerisin kaheksal katkel.

2.3.1.2 Pinda katvad pisted

Sellesse kategooriasse kuuluvatel pistetel on ka pisterea laius mõõdetav suurus. Pinda katvate pistete alla liigitasin mitmesugused pisted, mis on rea suhtes täisnurkselt või kaldu. Kaldenurk oleneb pistete tihedusest ja pisterea laiusest. Sõltuvalt tüübist jääb sellistest pistetest riidesse üks või kaks augurida. Pisted ise võivad olla paralleelsed või moodustada sakke.

Üleloomispiste ja palistusviste

20.–21. sajandi õmblusõpikutes on pistereas paralleelsete kaldkriipsukestena asetsevad pisted jagatud mitmeteks erinevateks tüüpideks vastavalt nende kasutusotstarbele. Warma on jaganud kaldus pisted kaheks (katteviste ja palistusviste) vastavalt kalde suunale, kuigi seal samas toodud prantsusekeelne vaste on mõlemal sama (Warma 1930, lk 38). Palistusviste kallet jälgides ja omaenda õmblemisstiiliga võrreldes tekkis küsimus, kas piste kalle võib sõltuda parema või vasaku käega õmblemisest. Küsitlus Facebooki rahvarõivaste grupis näitas, et kuigi kõik vastajad juhtusid olema paremakäelised, nimetati võrdselt mõlemat õmblemisstiili – paremalt vasakule või vasakult paremale. Põhjenduseks toodi nii harjumust kui ka kellegi poolt õpetatud võtet. Seega puudub vajadus palistusvistet kalde suunast lähtuvalt kaheks jagada. Otsustasin neid mitte eristada ja nimetada kõiki palistusvisteks. Sock'i ja Soone õmblusõpikus (1982) ei toodagi seda eraldi välja, vaid käsitletakse üleloomispiste alatüübina, mille funktsioon on näiteks õmblusvarude põhidetaili külge kinnitamine (lk 60).

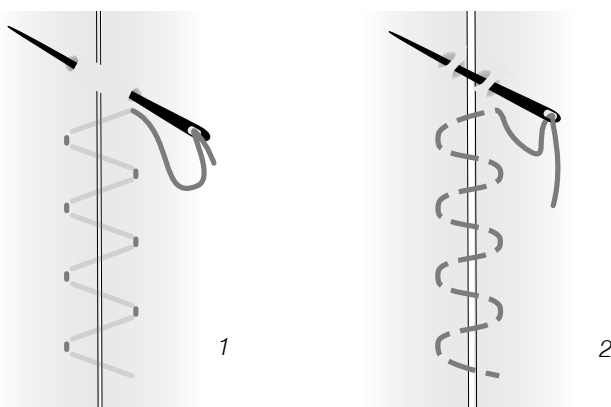

Joonis 12. 1 – üleloomispiste äärestuses; 2 – üleloomispiste ühendusõmb-luses; 3 – palistuspiste.
1, 2 – overcast stitch, 3 – hemming stitch.

Angloameerika õmbustraditsioonis on kaldus pistetele rohkem liigitusi (nt Shaeffer 2007, lk 30–32). Ühendus-äärestus- ja pealustusõmb-lustes on selline piste korraga nii äärestava kui ka ühendava ülesandega. Seetõttu käsitlen üleloomis- ja palistuspistet ühise teemana.

Nii üleloomis- kui ka palistuspistes (jn 12) liigub nõel kogu aeg samas suunas – see pistetakse kangasse pahemalt poolelt, väljub paremalt ja niit moodustab mõttelise spiraali. Sõltuvalt pisterea kohast – detaili(de) äärel või pinnal – liigub nõel iga pistega kangast läbi vastavalt ühes või kahes punktis ja selle alusel eristan neid kataloogis, kuhu märkisin üleloomispiste 29 ja palistuspiste 57 korral. Nõela kalle, pisterea laius ja pistesamm määravad, kas pisted on rea suhtes rohkem või vähem kaldu ja milline on piste kalle õmb-luse kummalgi küljel. Üleloomispistet kasutatakse nii kangaservade äärestamiseks kui ka ühendamiseks (jn 12: 1–2). Kui niidijäänused on säilinud vaid detaili ühel poolel, võib arvata, et tegemist on lahtiläinud ühendusõmb-lusega, millest vastaspool on kaduma läinud. Üleloomispistega äärestatud servi leidsin ainult kaks.

Siksakpiste

Joonis 13. Siksakpisted: 1 – näh-tamatu siksak – lihtühendusõmb-luse tugevduspiste; 2 – sissevõtte ühendus.

Zigzag: 1 – hidden zigzag in the seam reinforcement; 2 – in the butted seam.

Nagu piste nimi ütleb, moodustab niidi käik siksakjoone (jn 13). Käsitsi tehtavale siksakpistele ei ole ma leidnud analoogi ühestki tänapäevasest õmblusõpikust. Samuti ei ole sellist pistet käsitletud keskaegseid õmblusi käsitlevates materjalides.

Siksakpistel olen leidnud kahesugust võtet:

a) eelpistetega tehtud ühendusõmbluse tugevduspistena liigub siksak mööda detailide liitejoont, nii et kummalegi poole liitejoont jääb sakitippudest täpirida, mis on liitejoonest u 1,5 mm kaugusel (jn 13: 1). Peidetud siksakpistet registreerisin 19 katkel. Seda ei leidu eraldiseisva ühenduspistena.

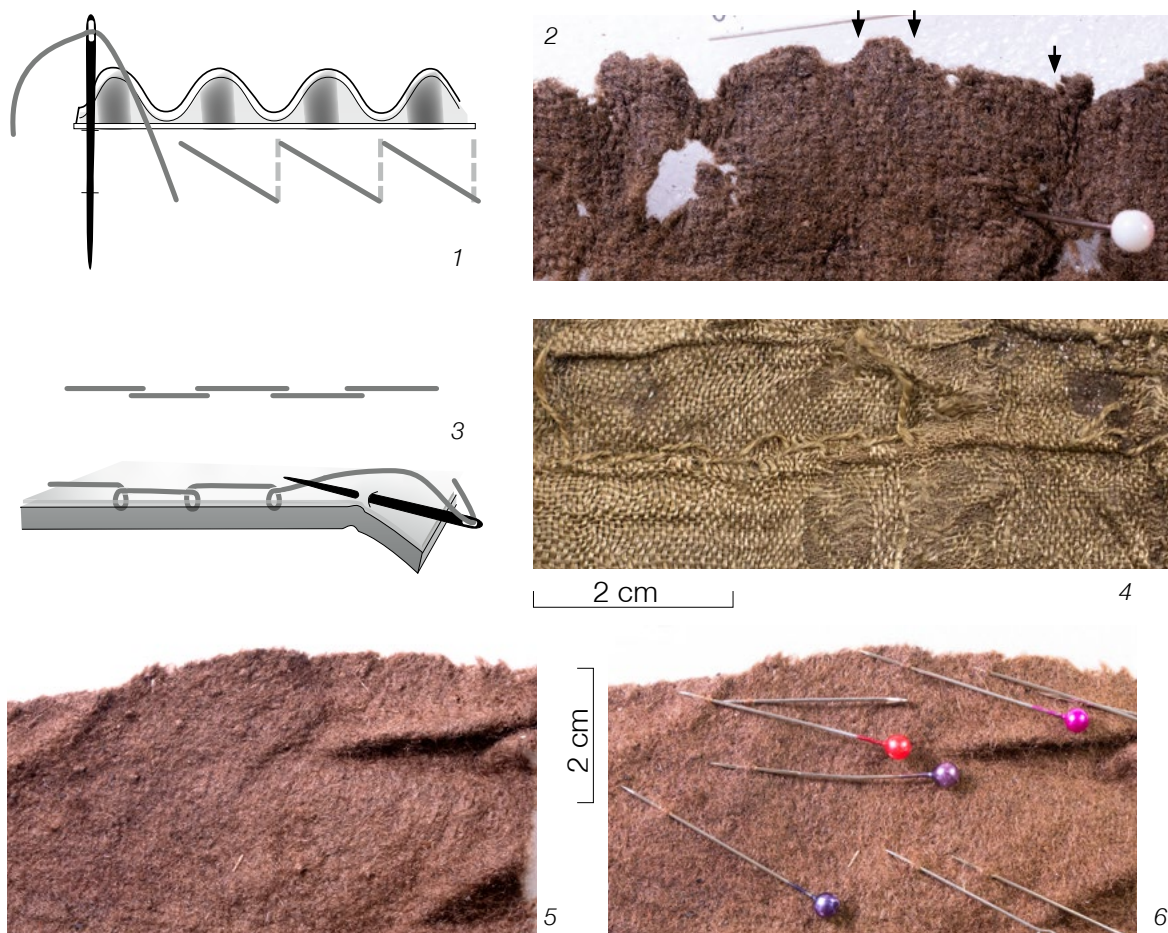
b) kanga serv-serviti ühendamine rõivaeseme sissevõtetel detaili pinnal (jn 13: 2). Seda esineb kahel katked (Lisa I: 74, 221), mis pärinevad ühest ja samast esemest.

Pikeerimispiste

Pikeerimispisterida koosneb kaldjoontest eseme pahemal ja püstjoontest paremal poolel (jn 14). Pikeerimispistet tehakse eseme pahemalt poolelt. Seda pistet kasutati kesk- ja uusajal ja kasutatakse ka tänapäeval riidekihtide ühendamiseks – näiteks polsterduse või voodri paigaleõmblemiseks (Mikhaila & Malcolm-Davies 2006, lk 53; Pietch 2007; Nutz 2017, lk 174) ja kurdude fikseerimiseks (Schaeffer 2007, lk 27).

Vaadeldud tekstiilikatkete seas leidis üks siksakvõttega pikeerimispiste näide (jn 14: 1), kus pikeerimispisted on tehtud kurdude kokkutõmbamiseks sisse õmmeldud eelpistete aukudesse. Tundub, et nendega on kinnitatud pealmise detaili kurrud linase voodri või tugi-kanga külge. Seda ei ole säilinud ja koos sellega on kaotsi läinud ka pistete pahemad pooled. Püstjooned on näha kalevist detaili paremal poolel.

Tartu Lutsu tn 12 jäätmekastist tulnud siiddetaililt leidsin pistetüübi, mida ma samuti liigitan pikeerimispiste alla, sest funktsioonilt on ta sarnane – sellega on kinnitatud voodrit eseme pahemalt poolelt. Sellel leiul on pisted pigem lohakad ja ei ole süsteemselt reas ning meenutavad varspisterida, mille pisted ei ole kõik samapidi kaldu (jn 14: 2). Tõenäoliselt on sarnaste pistete jäljed vähemalt kolmel Jahu tn villasel katkel, mis kõik pärinevad samast esemest (jn 14: 3). Nimetatud rõivaeseme pahemale küljele on jäänud nähtavale väiksed, kanga pinnast ühe-kahe lõnga pikkuselt esiletulevad pistejäljed, mis tekkisid kohtadesse, kus piste on haaranud kanga pinda.

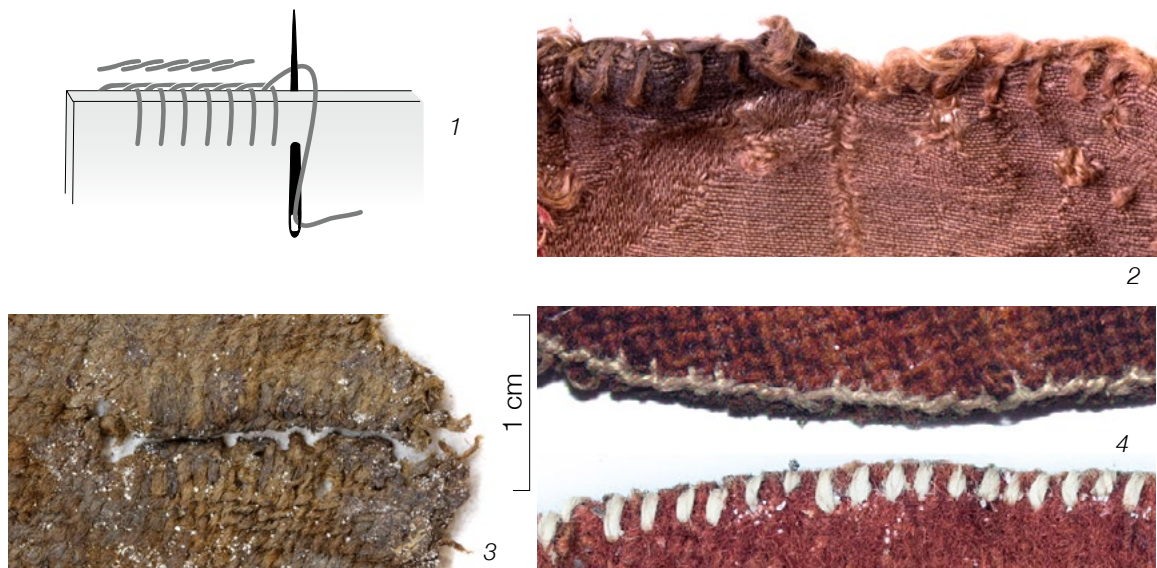

Joonis 14. Pikeerimispisted: 1– siksakvõttega; 2 – pikeerimispisted kurrutatud katkel paremal pool; 3 – varspiste võttega pikeerimispisted; 4 – samad pisted siidist detaili pahemal pool; 5, 6 – voodri kinnitamise pistejäljed eseme pahemal pool (nõelad näitavad pistete aukohta ja suunda) (Lisa I: 173, 305, 193).

1 – diagonal basting; 2 – pleats with diagonal basting; 3 – basting with stem stitch; 4 – the same stitches on the wrong side of the silk fragment; 5, 6 – stitch marks on the wrong side of the fragment (the pins indicate the direction of stitch holes).

Sämppiste

Sämppiste on äärestuspiste. Selle tegemiseks pistetakse nõel paremalt poolt otse riidesse nii, et lõikeserva taga jääb eelmisest pistest tulev niit nõela all. Tekkinud silmused moodustavad lõikeserva juures rea ja pistete püstised osad on riideäärega risti (jn 15: 1). Sümmeetrilisel sämppistel kulgevad piste rõhtsad osad täpselt lõikeserval ning õmbluse parem ja pahem pool on sarnased. Keskaegsetel rõivadetailidel näeme ka ebasümmeetriliselt õmmeldud sämppisteridu – näiteks on võimalik pisted ühel poolel kanga paksusse peita (jn 28: 1, 2) või pistete rõhtsad osad jätta mitte detaili lõikeäärele, vaid ühele küljele, nagu näiteks Tartust, Munga tn

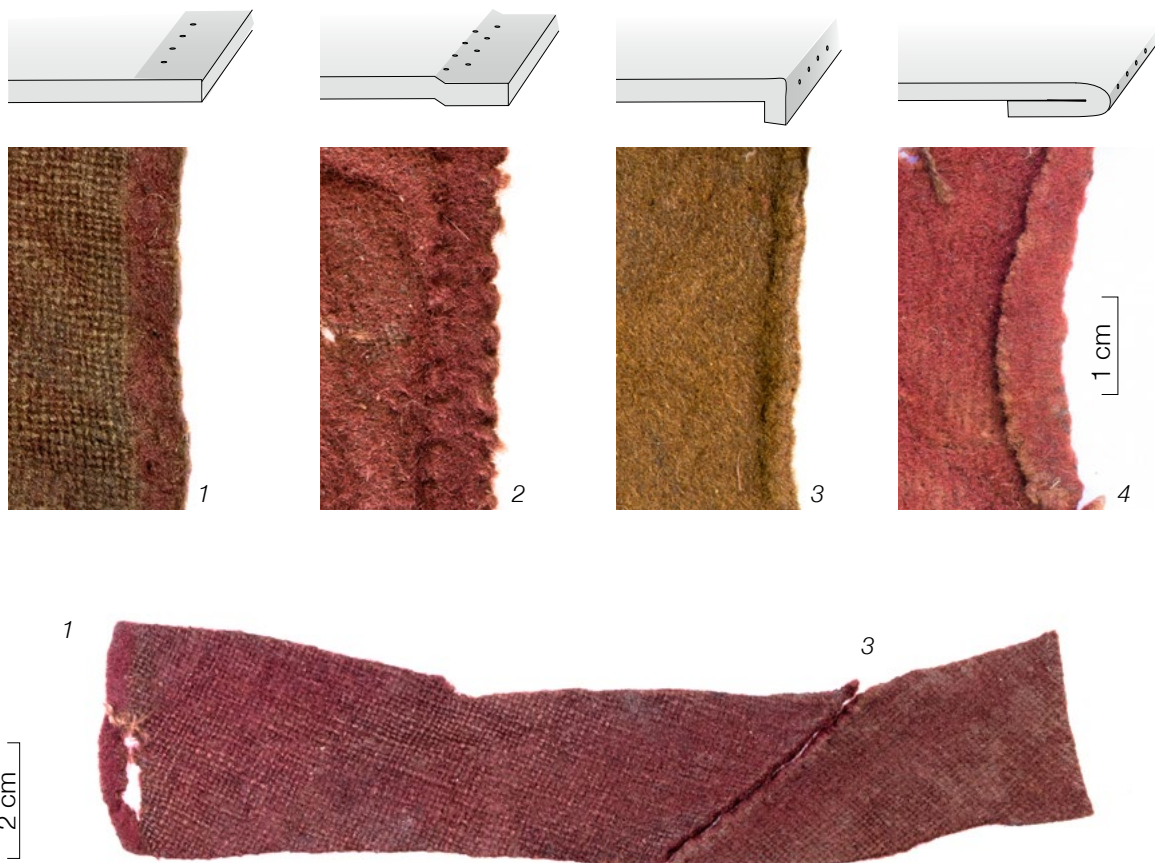
Joonis 15. Sämpipiste: 1 – sämpipiste skeem; 2 – siidniidiga sämpipisted Jahu tn kaevandist leitud kotikese servas; 3 – linase niidiga õmmeldud nõõpauk Tartust, Lossi tn 3; 4 – ebasümmeetriline siidniidiga sämpipisteäärestus (Lisa I: 273, 303, 298).
Blanket stitch: 1 – scheme; 2 – stitches made with silk; 3 – linen buttonhole; 4 – asymmetrical edging of a garment.

12 jäätmekastist leitud katkel nr (jn 15: 4). Tartust Ülikooli 15 jäätmekastist pärit nõõbireaga katkel on rõiva kahekorra murtud serv 1,5 mm laiuselt äärestatud hõredate, 2–3-millimeetri- se sammuga sämpipistetega (jn 26: 1).

Jahu tn leidude hulgas on siidniidiga tehtud sämpipisted nähtavalt säilinud samast materjalist kotikese (pt 3) ülemisel serval (jn 14: 2). Linase niidiga on sämpipistes äärestus tehtud kahel katkel olevatele nõõriaukudele (jn 27). Nimetatud fragmentidel on õmblusniit küll hävinud ja seetõttu ei saa välistada ka üleloomispiste kasutamist. Samuti on sämpipiste keskaegsetel rõivastel tavaline nõõpaukude viimistlemise piste (Crowfoot jt 2001, lk 170), Sämpipiste kasutamist tuvastasin seitsmel katkel.

2.2.2 Õmblused

Sageli on arheoloogilises kontekstis õmblustest säilinud vaid detailide õmblusvarudel nähta- vad augukeste read, millest taimsest kiust niit on maapõues hävinud (jn 6: 2). Nagu eespool öeldud, võib siiski suhteliselt sageli märgata kõdunenud niidijäänuseid (jn 6: 1). Paremini on säilinud vaid vähesed siidi ja villaga tehtud pisted. Sõltuvalt kanga omadustest on õmb- lusjälgede säilivus ja loetavus erinev. Kõige paremini on õmbluste jäljed säilinud kalevist

Joonis 16. Õmblusvarud: 1 – sirgel õmblusvarul säilinud karustus; 2 – vastasdetaili vajutis ja niidijäljed; 3, 4 – murtud õmblusvaru (Lisa I: 33, 157, 11, 264, 146–147–280).
Selection of seam allowances: 1 – nap on the straight seam allowance; 2 – imprint of lapped seam with hemming stitches; 3, 4 – folded seam allowances.

katketel. Näiteks hõredama struktuuriga ja kehvemini säilinud tekstiilil võivad pisteaugud olla märkamatud. Teine tunnus, mis pikaajalise kandmisega pealt viledaks kulunud kangaste (eriti kalevite) puhul silma torkab, on võimalus eristada õmblusvarusid tänu neil säilinud vanutatud ja karustatud pinnale. Sellele on tähelepanu pööranud ka Grupa (2012, lk 219). Vanutatud kanga pealispinna kulumisel tuleb nähtavale kanga koe tekstuur, ent peitu jäävatel õmblusvarudel säilib karvane kiht (jn 16: 1). Samuti aitavad õmblusvarud õmbluste olemasolu tuvastada ka kolmandal juhul. Õmblusvarud võivad olla detaili suhtes sirged (jn 16: 1, 2) või murtud (jn 16: 3, 4). See viimane variant tekib näiteks siis, kui riideservad on õmbluses vaheliti või on tahetud saavutada teatud efekti (nt tahapoolse hoidev voldi põhi; Østergård 2001, lk 99). Üks kahest õmblusvarust on sirgelt ka siis, kui need hoiavad ühele poole. Viimane variant võib kujuneda juhuslikult, näiteks rõiva kandmisel, ja arheoloogiliste katkete järgi ei saa põhjust kindlaks teha. Pealistasõmblusel võib õmblusvarul näha

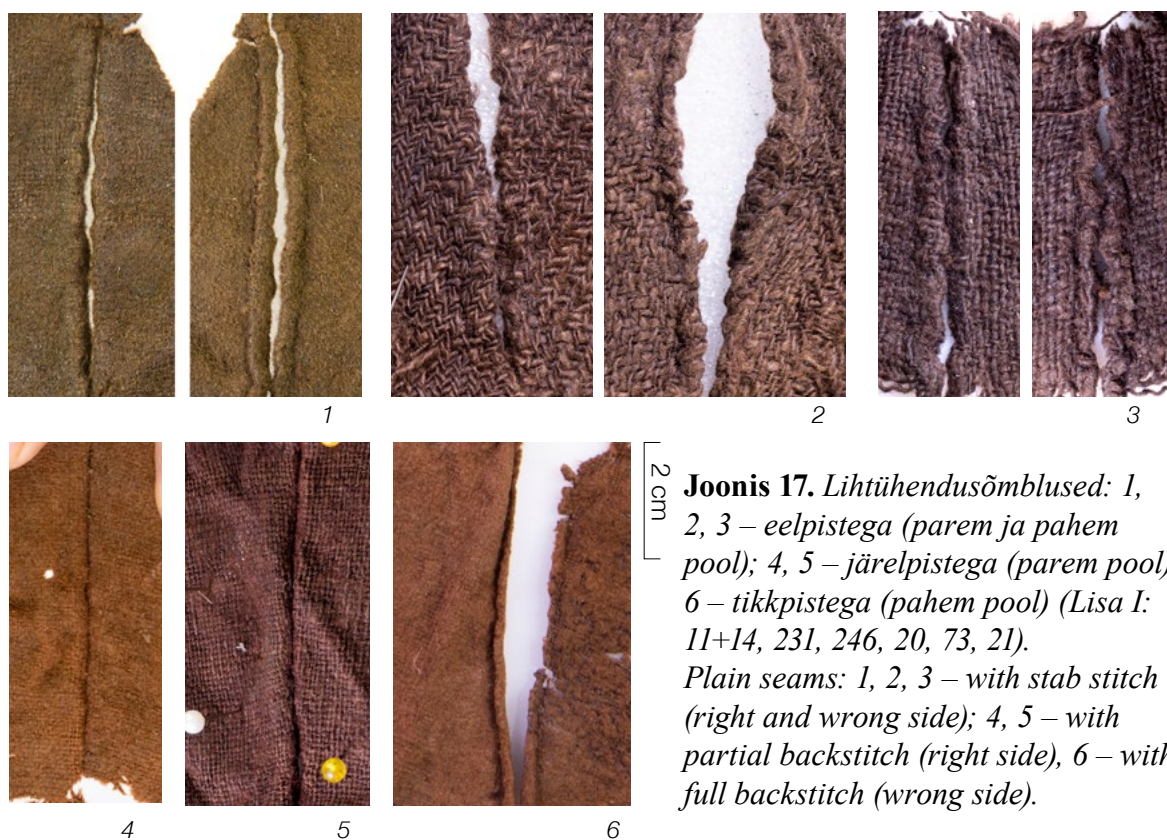

olla vastasdetaili õmblusvaru vajutis. Probleemina võib välja tuua, et prügiladestustest leitud katketel on õmblusvarud vahel täielikult või osaliselt maha lõigatud, mis toimus ilmselt esemete lahtilõikamisel taaskasutuseks. Seega ei ole kõikide fragmentide puhul võimalik mõõta õmblusvaru laiust ja siis võib ka õmbluse tüüp jääda määramata. Lisaks registreerisin õmblusetüüpe, millel tänapäevases mõistes õmblusvarud hoopiski puuduvad.

Erinevatel põhjustel (dateering, tekstiilileidude kitsas sortiment) ei esinda Jahu tn kaevandi materjal kõiki mind huvitavaid keskaegsete õmbluste tüüpe. Kuna mind kui käsitöölise vaimustavad keskaegsete rõivaste juures mitmed detailid – näiteks kõlapaeltega viimistlus-servad, nõõpaugud ja riidest nõõbid –, soovisin ka neid oma töös kajastada. Seetõttu tutvustan oma töös Tartu ja Pärnu sarnasest kontekstist pärit leide.

Lihtühendusõmblus

Lihtühendusõmblus, mida kataloogisin 79 korral, koosneb vähemalt kahest detailist ja neid ühendavast ühel joonel olevast pistereast⁵ (jn 17). Ühendatavad detailid asetatakse oma-

Joonis 17. Lihtühendusõmblused: 1, 2, 3 – eelpistega (parem ja pahem pool); 4, 5 – järelpistega (parem pool), 6 – tikkpistega (pahem pool) (Lisa I: 11+14, 231, 246, 20, 73, 21). Plain seams: 1, 2, 3 – with stab stitch (right and wrong side); 4, 5 – with partial backstitch (right side), 6 – with full backstitch (wrong side).

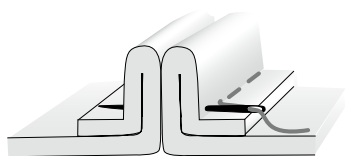
5 Määratlus Diana Tuuliku e-kirjast 28. juuli 2021.

vahel servapidi kokku, paremad pooled vastamisi, ja õmmeldakse (Warm 1930, lk 76). Lihtühendusõmblusel võivad õmblusvarud olla kas lahus või koos. Tänapäevastes tööjuhendites kasutatud väljendeid *lahku triigitud* või *ühele poole triigitud* ei pea ma siinkohal sobivaks – kuigi hiliskeskajal kuulus algeline triikraud juba rätsepate varustusse (Nutz 2017, lk 174, 338), ei tea me, kas seda just villaste esemete õmblusvarude juures kasutati. Õmblusvarusid on vajadusel maha õmmeldud (vt mitme pistereaga ühendusõmblused).

Lihtühendusõmblustes on esindatud kõik kolm joont moodustavat pistetüüpi: eelpiste, järelpiste ja tikkpiste. Nagu pistete alapeatükis mainisin, sõltub pistetüübist õmbluse liitejoone kuju: eelpisteõmbluses on liitejoon sakiline või laineline (jn 17: 1–3) ning tikkpiste ja järelpiste puhul tasane (jn 17: 4–6). Õmblusvarude laius on kalevist esemetel tavaliselt 3–5 mm. Robustematel ja hõredamatel kangastel esineb ka õmblusvaru, mille laius on kuni 10 mm.

Kahekordsete õmblusvarudega ühendusõmblus

Selles õmbluses murtakse õmblusvarud pahemal poolel kahekorra ja õmmeldakse pisterida läbi neljakordse kanga (jn 18: 1). Õmblusvarud on tavapärasest (3–5 mm) tunduvalt laiemad ja nende laius on vähemalt 10 mm või rohkem. Samuti võivad need olla ebäühtlase laiusega. Kahekordse õmblusvaruga ühendusõmblus esineb Hanna Zimmermanni andmetel kõigil Groningeni sukaleidudel (2007, lk 129). Kuna tema teada esineb seda ainult sukkadel, siis ta peab seda tunnuseks, mille alusel eristada sellest rõivaesemetest pärit katkeid ülejäänud leidudest. Sukal kulgeb see õmblus kanna alt ja tagant üles ning ühendab nii sukasääre toruks. Zimmermann kirjeldab seda tugeva õmblusena, mis kitsaid sukki jalga ja jalast ära tõmma-

Joonis 18. Kahekordsete õmblusvarudega õmblus: 1 – skeem; 2 – pahem pool õmblusvaruga; 3 – järelpistete jäljed õmbluses (Lisa I: 320).

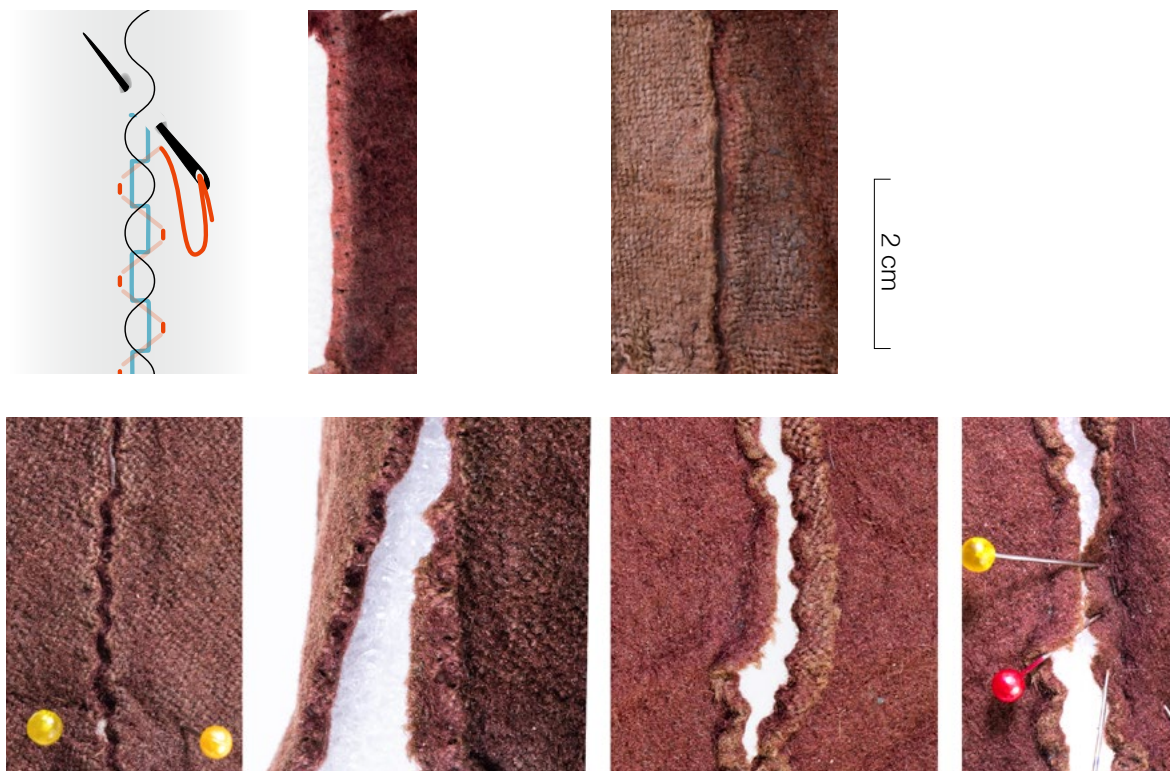
Seam with folded seam allowances: 1 – scheme; 2 – wrong side view; 3 – partial backtitch marks.

tes ei rebene. Groningeni kindluse vallikraavist pärit 16. sajandi sukaleidudel (Zimmermann 2007, lk 129) on selles õmbluses ühenduseks kahekordne eelpisterida, mida Hollandis nimeatakse holbeinpisteks. Jahu tn leidudel tuvastasin selle õmblusetüübi kolmel katkel (Lisa I: 26, 27, 760), millest üks ei ole esemena kindlalt määratav. Kaks neist on õmmeldud järelpistega ja kolmandal ei ole piste tuvastatav. Ka Pärnust Uus 5/7 leitud sukal on kannataguses õmbluses järelpiste (jn 18: 2, 3).

Mitme pistereaga ja õmblusvarudega ühendusõmblused

Jahu tn leidude põhjal saab öelda, et eelpistetega ühendusõmbluse tugevdamine täiendava siksakpistereaga (jn 19) on sageli esinev võte, mida leidis kokku 17 katkel. Töökäik on järgmine: ühendusõmblused on läbi õmmeldud mööda liitejoont ristleva nähtamatu siksakpistega (jn 13: 1) ja sellest jääb mõlemale poole liitejoont 1–1,5 mm kaugusele nähtav täpirida. Õmblusvarul on näha kahe erineva pisterea augud. Selline õmblus on eriti rebimiskindel ja ühtlasi on seeläbi ka õmblusvarud maha õmmeldud. Siksakiga tugevdamist on tehtud ainult eelpistega ühendusõmblustes. Arheoloogia- ja käsitöölases kirjanduses, millele ma siinset

Joonis 19. Siksakpistega tugevdatud õmblus. Skeemil on liitejoon must, eelpiste sinine ja siksakpiste punane (Lisa I: 264, 112–113, 217).
Seam reinforced with zigzag stitch. Black – seam line, blue – stab stitch, red – zigzag stitch.

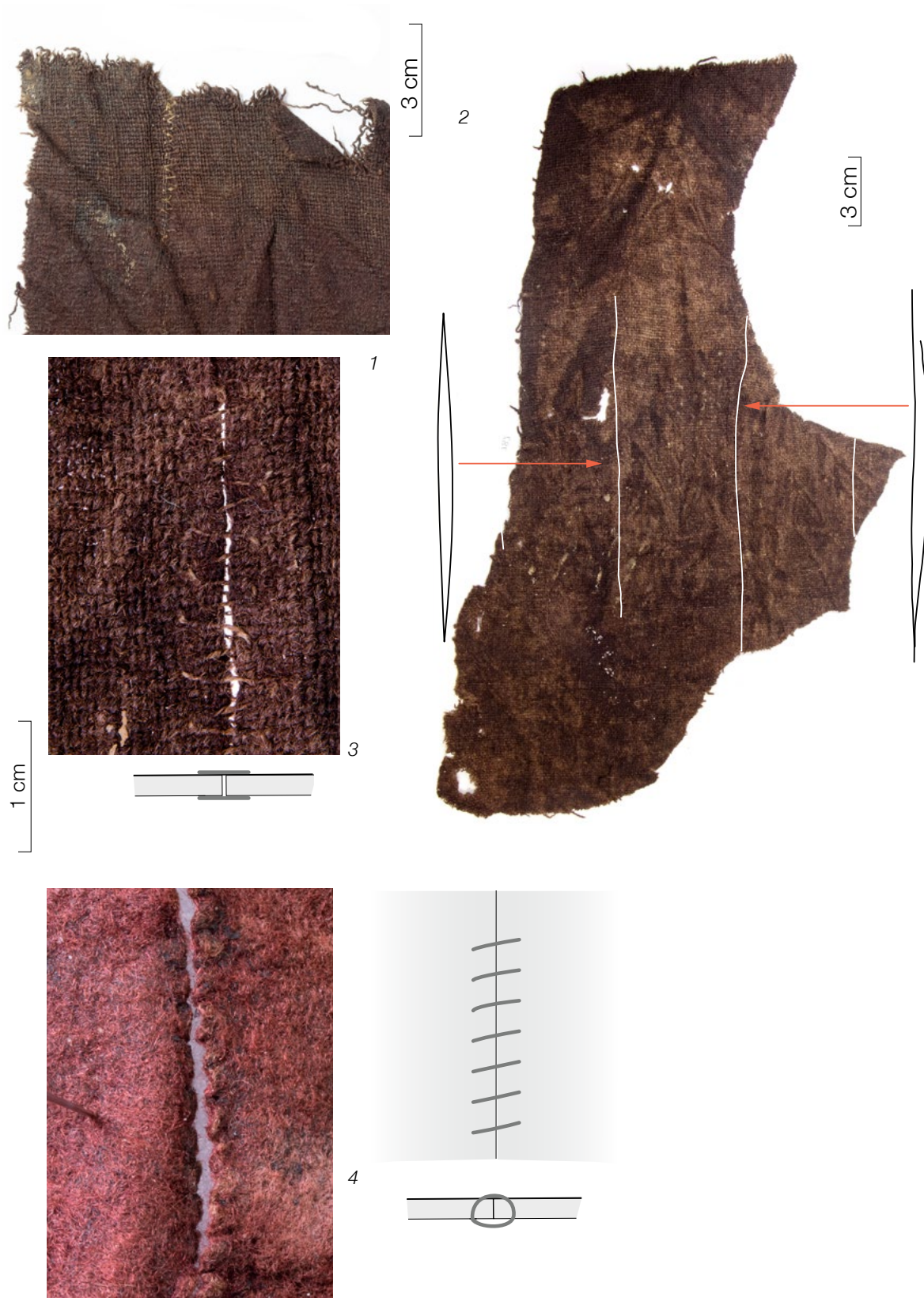
Joonis 20. Eelpistega maha õmmeldud õmblusvarud: 1 – skeem; 2 – ühenduspiste jäljed; 3, 4 – tugevduspistete jäljed detaili paremal ja pahemal poolel (Lisa I: 287).
Seam opened flat and reinforced with running stitches: 1 – scheme; 2 – stab stitch marks of plain seam on the wrong side; 3, 4 – running stitch marks on the right and wrong side of the outer layer.

tööd kirjutades toetun (nt Crowfoot jt 2001; Kania 2010; Schaeffer 2007), ei ole seda õmb-
 lustüüpi mainitud.

Mitmerealise õmbluse alla liigitan ka teise tüübi, kus ühendusõmbluse õmblusvarud on kahel pool liitejoont maha õmmeldud (jn 20). Tallinnast on üks selline näide Dunkri tn 5 kaevandist. Näiteks on kahel kataloogitud katkel (Lisa I: 285, 287) õmblusvarud eelpis-
 tetega maha õmmeldud. Sarnast võtet on täheldatud Londoni 12.–15. sajandi tekstiilileidu-
 del (Crowfoot jt 2001, lk 156, jn 126C). Londoni leide käsitlevas raamatus esitatud skeemil
 õmmeldakse õmblusvarud maha eseme paremalt poolelt, nii et pisted on näha ja tekstis on
 öeldud, et pisted läbivad mõlemat riidekihti (samast). Seevastu Dunkri tn sukajäänusel (jn 20)
 on tugevduspistete rida õmmeldud suka pahemalt poolelt, haarates pealmise kangakihi pahe-
 mast poolest lõngu ja jäädes detaili paremal poolel märkamatuks. Eelpistega mahaõmmel-
 dud õmblusvarud on näiteks Uppsala toomkirikus säilitataval nn Margareta kuldsel kleidi ja
 sealgi on nad tehtud pahemalt poolelt (Geijer jt 1994, lk 74).

Vastandõmblused

Vastand- ehk serv-servaga õmbluses tõmmatakse detaili lõikeservad pistete abil omavahel
 kokku ja saadakse tasapinnaline ühendus, millel ei ole õmblusvarusid. Warma on sellist
 tüüpi õmblust nimetanud vastandõmbluseks (Warma 1940, lk 143). Selline õmblus sobib
 paksudele mittehargnevatele kangastele ja seda kasutatakse sageli nii tänapäevastes kui ka

Joonis 21. Vastandõmblused: 1 – siksakpistega õmmeldud vastandõmblus; 2 – paralleelsed, siksakiga kokku õmmeldud sissevõtted detailil; 3 – siksakpisteread mõlemal poolel; 4 – üleloomispistetega vastandõmblus (Lisa I: 74, 221, 90).
 Butted seams: 1–3 – darts with zigzag stitches, 4 – seam with overcast stitches.

keskaegsetes nahatöödes (Goubitz 1984, lk 188; Valk-Falk 2001, lk 78), kus seda nimetatakse serv-servaga õmbluseks. Leidsin vastandõmblust kahe eseme katketel ja mõlemad variandid erinevad – esimesel juhul on kasutatud üleloomis- ja teisel siksakpistet.

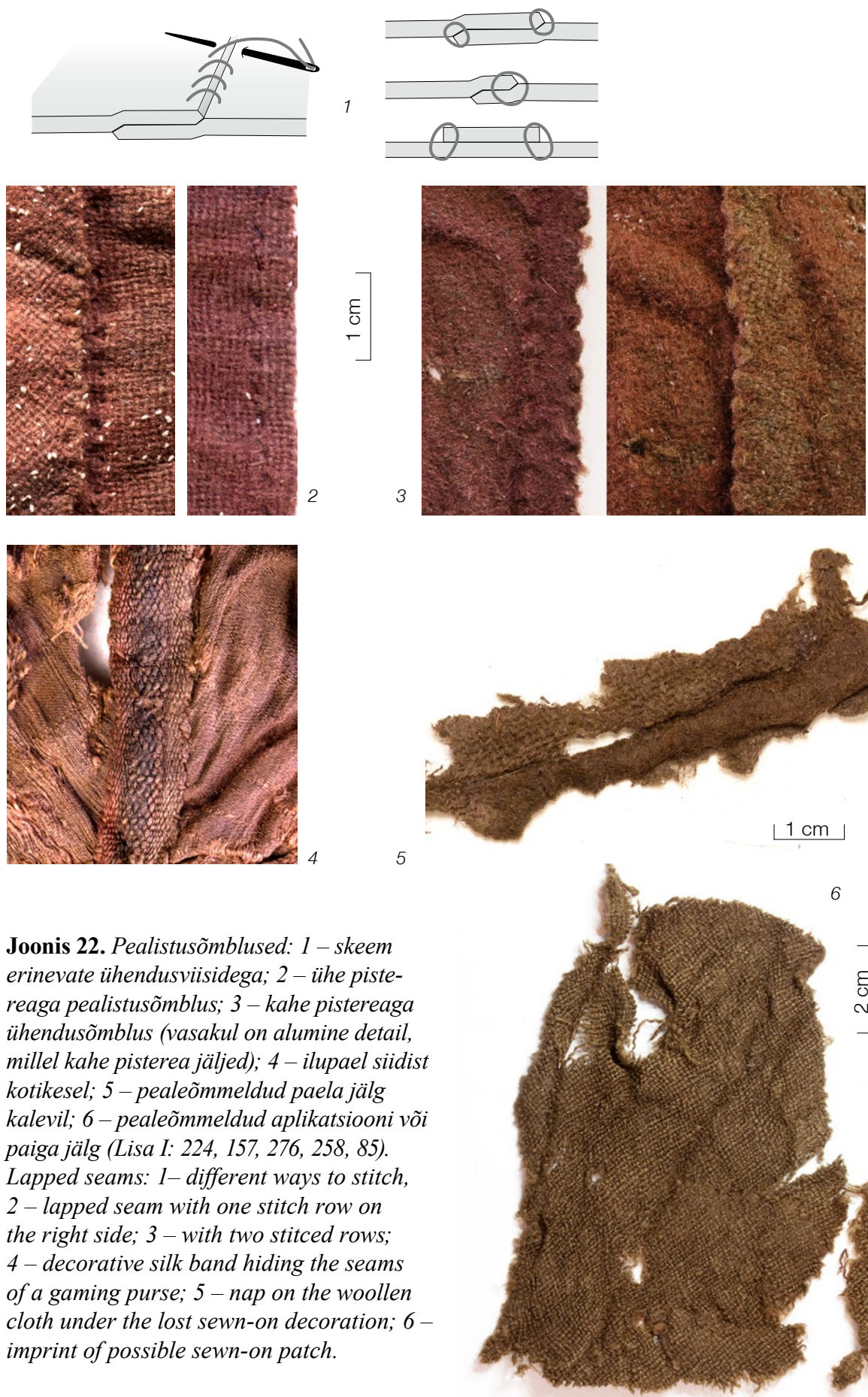
Esimesest käsitletavast esemest on säilinud kaks siksakpistega katket (jn 21, 1–3), millel on jäljed lõigatud sissevõtetest. Võib oletada, et need on tehtud keha ümber liibuva rõiva paremaks istuvuseks. Sissevõtete lõikeservad on siksakpisteridadega vastakuti tõmmatud. Pisted kulgevad mõnevõrra ebaühtlaselt, ent kuna kangas oli õmblemise hetkel uus ja kulumata, siis jäid need karustuse varju. Praegu on nad hästi nähtavad, sest kangas on karvakihi kaotanud. Igal sissevõttel on kaks siidniidiga tehtud siksakpisterida: üks paremal ja teine pahemal küljel (jn 21: 3). Teisest esemest on teada vaid üks katke, millel on kitsalt mööda serva üleloomispistetega tehtud vastandõmblus. Pisterida on tiheda ja tugevalt vanutatud kalevi mõlemal poole nähtav (jn 21: 4).

Pealustusõmblus

Pealustusõmblusi tuvastasin 54. Pealustusõmbluse puhul on detailide servad teatud ulatuses vaheliti, nii et pealmise detaili pahem pool puutub kokku alumise detaili parema poolega. Ühendamiseks võib kasutada ühte või mitut pisterida. Keskaegsetes pealustusõmblustes on ühendajaks tavaliselt palistuspisted (Crowfoot jt 2001, lk 155). Enamasti on pisteridu õmbluses kaks – õmblused kulgevad mõlema detaili lõikeäärt pidi. Ka Thursfield (1991, lk 45) õpetab tegema pealustusõmblust kahelt poolelt – üks eseme seest ja teine väljast. Et palistuspisted samal ajal ka äärestavad lõikeservi, võiks seda õmblusetüüpi nimetada ka ühendus-äärestusõmbluseks ja käsitleda järgmises alapeatükis.

Minu poolt uuritud õmblustes on vaheliti osa laius keskmiselt 7 mm ja kummagi detaili serv palistuspistetega vastasdetaili külge õmmeldud. Detailide lõikeservad on sirged – neid ei peideta kahekorra murdmise teel ja seetõttu sobib see õmblusetüüp eelkõige villastele vanutatud kangastele, mis ei hargne. Ühel lapsesuurusel sukal (Lisa I: 224) on pisterida ainult paremal poolel ja ühtlasi on ka õmblusvarud kitsamad. Palistuspiste pikkus kõikides vaadeldud pealustusõmblustes on 3–5 mm. Piste suunda (kallet) vaadates ei joonistunud välja kindlat süsteemi – pistet esineb nii kaldega paremale kui ka vasakule. Õmmelda võib nii, et pisted läbivad kangast ja on nähtavad eseme mõlemal poolel, aga samuti võivad pisted jääda kanga paksusesse peitu. Viimast varianti esines rohkem.

Londoni leiud näitavad, et pealustusõmblust on kasutatud ainult sukkadel (Crowfoot jt

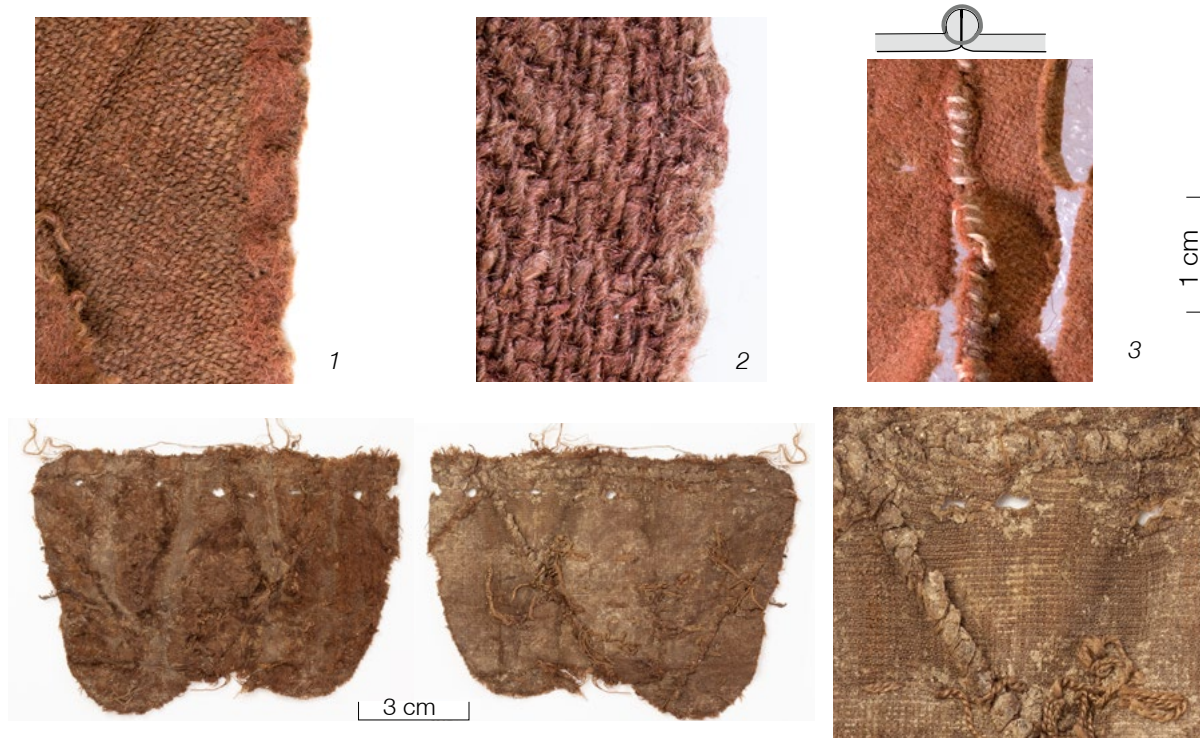
Joonis 22. Pealistasõmblused: 1 – skeem erinevate ühendusviisidega; 2 – ühe pistereaga pealistasõmblus; 3 – kahe pistereaga ühendusõmblus (vasakul on alumine detail, millel kahe pisterea jäljed); 4 – ilupael süüdist kotikesel; 5 – pealeõmmeldud paela jälg kalevil; 6 – pealeõmmeldud aplikatsiooni või paiga jälg (Lisa I: 224, 157, 276, 258, 85).
Lapped seams: 1– different ways to stitch, 2 – lapped seam with one stitch row on the right side; 3 – with two stitched rows; 4 – decorative silk band hiding the seams of a gaming purse; 5 – nap on the woollen cloth under the lost sewn-on decoration; 6 – imprint of possible sewn-on patch.

2001, lk 153–154). Oma töö põhjal saan samuti öelda, et see õmblusetüüp esineb ainult suk- kade katketel (pt 3). Sellised õmblused paiknevad jalavõlvi peal ja külgedel. Sõltuvalt lõikest on niiviisi õmmeldud paigale kiile või ühendatud varba- või labaosa sääreosaga (pt 3).

Pealustusõmbluste alla liigitan ka juhtumid, kus eseme pinnale kinnitatakse ilupaelad, aplikatsioonid või paigad. Aplikatsioone on teada näiteks Tartust (Rammo 2015, lk 69). Jahu tn leidude hulgas on vaid üks katke (jn 22: 6), millel on jälg aplikatsiooni või paiga palistuspistetega pealeõmblemisest. Siidist kotikesel, millest on lähemalt juttu 3. peatükis, katavad ilupaelad ühendusõmblusi (jn 22: 4) ja on samuti kinnitatud palistuspistetega. Ilu- pael või -riba, mis on kaotsi läinud, oli õmmeldud vähemalt ühele villasele esemele ja sellest on kangale jäänud kulumata karustusega jälg (jn 22: 5).

Ühendus-äärestusõmblus

Ühendus-äärestusõmbluses on detailid omavahel kokku õmmeldud üleloomispistetega, nii et pisted samal ajal ühendavad detaile ja äärestavad õmblusvarude lõikeservi. Jahu tn kaevan- dist kataloogisin selliseid õmbluseid 12 tükki ja need on õmmeldud linase niidiga. Sauna tn 10 välitöödelt on pärit üks siidniidiga tehtud ühendus-äärestusõmblus (jn 23: 1–3).

Joonis 23. 1, 2 – ühendus-äärestusõmblused linase õmblusniidiga; 3 – siidniidiga; 4 – vale- õmblus siidkotikese katkel (Lisa I: 66, 141, 281, 106).

1, 2 – whip stitch join with linen thread; 3 – with silk thread; 4 – false seam on the fragment of silk purse.

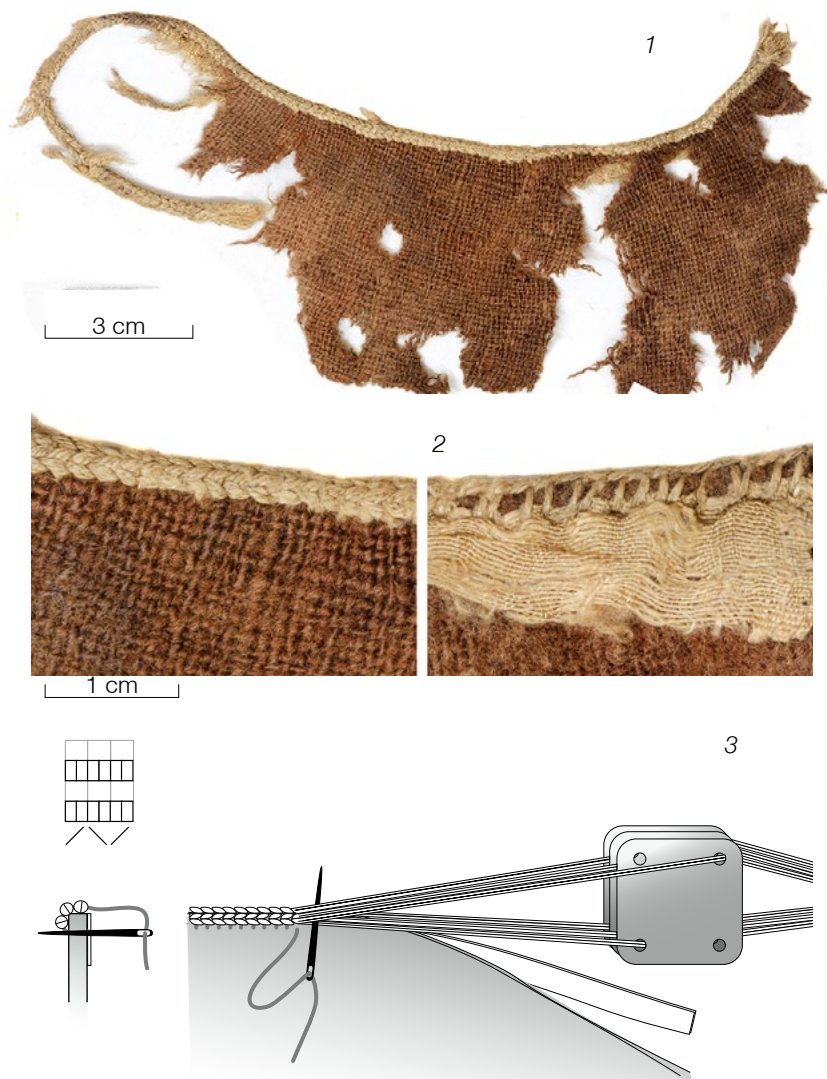
Samasse kategooriasse liigitan nn valeõmbluse (ingl *false seam*, sks *falsche Naht*), millega tähistatakse läbilõikamata kangasse dekoratiivsel eesmärgil õmmeldud kitsast sissevõtet. Gröönimaa Herjolfsnesi leidudel on selliseid õmblusi kasutatud rõivastele sümmeetria andmiseks: ühest tükist kiiludele on lisatud mittefunktsionaalne õmblus, et need sarnaneksid teiste, kahest tükist kokku õmmeldud kiiludega (Østergård 2004, lk 63). Jahu tn leidudest on selline õmblus taaskasutatud sametist kotikese katkel, millel on kangasse üleloomispistetega õmmeldud kolmnurki moodustav muster (jn 23: 4). Tõenäoliselt oli muster algselt õmmeldud suuremale esemele, millest kotike valmistati.

Lõikeserva kantimine külgekootud paelaga

Kõlade või niite abil kootud paelaga kombineeritud üleloomispisted on rõivadetailide lõikeäärte viimistlemisel olnud laialt levinud. Seda näitavad leiud Euroopa eri linnadest – näiteks Londonist, Prahast või Tartust, samuti on seda tehnikat Gröönimaalt leitud rõivastel. Londoni ja Praha leidude hulgas esineb külgekootud kõlapaela nõõpaukudega varrukakinniste äärtel, kus selline töötlus kaitseb nõõpauke rebenemise eest (Crowfoot jt 2001, lk 161; Březinová jt 2016, lk 168). Heljofnsnesi rõivastel esineb nii kõlade kui ka niitega kootud paela, millega on äärestatud õmblusvarusid (Østergård 2004, lk 104–105; Fransen jt 2011, lk 33).

Selle tehnika puhul on paela spiraalselt liikuv koelõng ühtlasi ka õmblusniidiks, mis iga kord uue vaheliku läbimise järel õmmeldakse läbi rõivaeseme serva. Nii tekib lõikeserva külge venimist takistav kaunistuspael. Üks selline leid on Tartust Lossi tn 3 jäätmekastist (jn 24), mis oma kuju poolest sobib rõivaeseme kaelaaugukaare tükiks (Rammo 2016a, lk 14–15). Seestpool siidiribaga kanditud kaeluse külge on kootud kolme kõlaga hele siidpael. Kõlad ise on kahelõngalised ja rakendatud huvitavalt: kumbagi diagonaalnurka läbib korraka kaks paralleelset siidlõnga. Olles ise seda võtet oma töödes korduvalt kasutanud, saan öelda, et tegemist on väga tugeva ja samas esteetilise servaviimistlusega.

Kõlapaela rõiva serva külge kudumine on üllatavalt lihtne: kui kõlade lõimed on korralikult pingul, võib sel moel töödeldav rõivaese toetuda lauale – seda eraldi pingule tõmmata ei ole vaja. Sissepoole jääva voodririba võib mugavuse huvides enne põhirõiva külge traageldada. Nõel läbistab ühe liigutusega kanga servast u 3 mm kauguselt ja seejärel paela vaheliku. Paela koelõng ehk õmblusniit tuleb tugevasti kokku tõmmata, et pael oleks tihedalt serva küljes. Paela ja rõiva omavahelist pinget saab reguleerida vaheliku kinnilöömisega: vajalik tugevus tekib töö käigus iseenesest. Kuna kõlapael tõmbub pärast kudumist veidi

Joonis 24. Seestpoolt siidiga vooderdatud kaelaugukaar Tartust, mille lõikeserva külge on torujalt kootud kõlapael: 1 – üldvaade; 2 – serva parem ja pahem pool; 3 – kudumise skeem (Lisa I: 302). Neck hole from Tartu, with silk facing and piped tablet woven edging: 1 – overall view, 2 – right and wrong side of the edging, 3 – technical drawing.

kokku, on sellise viimistlusega võimalik korrigeerida ka liiga laia või kergelt lokkivat kaelaugukaart.

Kangast nõöbid

Jahu tn leidude hulgas ei ole nõöpaukude ega riidest nõövide näiteid. Üks põhjus võib olla selle kaevandi üldine dateering – 15. saj lõpp, kui rõivastel nõöpe nii palju ei kasutatud kui näiteks 14. sajandi teisel poolel – 15. sajandi algul (Scott 2018, lk 23) või alates 16. sajandi lõpust (Grupa 2012, lk 227). Praha ja Londoni nõöpkinniste leiud on kõik dateeritud 14. sajandi teise poole (Březinová jt 2016, lk 177 ja seal viidatud kirjandus; Crowfoot jt 2001, lk 171). Jahu tn prügilast välja tulnud tinasulamist ja vasesulamist rõivahaagid (Russow jt 2019, lk 205, jn 14) vihjavad teist tüüpi kinnistele. Kuna nõöbid ja nõöpaugud on tehniliselt huvipakkuvad ja keskajale siiski omased, siis kaasasin oma uurimusse vastavate esemete näiteid

teistest Eesti linnadest. Kirjeldan järgnevat ühte leidu Tartust ja ühte Pärnust.

Kuigi nõõpkinnised olid eespool nimetatud perioodil Euroopa rõivamoes väga levinud, ei ole selliseid arheoloogilisi leide palju publitseeritud ja väidetavalt ongi neid vähe teada, eriti nõõpe (Crowfoot jt 2001, lk 271 ja seal viidatud kirjandus; Grupa 2012, lk 229–230). Nõõpe valmistati ka metallist ja muudest materjalidest ja selliseid sai korduvalt kasutada (Crowfoot jt 2001, lk 172) ja see võib olla põhjus, miks riidest nõõpidega rõivafragmente leitakse tunduvalt vähem kui neid, millel nõõpaugud. Näiteks Tartust on nõõpaukudega leide kokku 11 ja nõõpidega ainult kolm (Rammo 2015, lk 69), lisaks on Pärnust saadud üks nõõpidega leid (Rammo 2021, lk 165, jn 1). Prahast teatakse ainult nõõpauke ja ei ühtegi riidest nõõpi (Březinová jt 2016, lk 176). Selles valguses on leiud Tartust ja Pärnust suure tähtsusega.

Nõõp- ja nõõrkinnised meeste ja naiste pealrõõvastel võimaldasid moekat, tihedalt keha ümber liubuvat silueti. Tihe kangast või metallist nõõpide rida ees ja varrukatel oli efektne moedetail. Nõõpe oli pealrõõvastel ja (naiste) kapuutsidel tunduvalt rohkem kui praktiline vajadus seda oleks nõõdnud (Crowfoot jt 2001, lk 169). Riidest nõõpe on erinevas suuruses – näiteks Londonist on neid leitud läbimõõduga 5–35 mm (samal, lk 172). On teada vähemalt kaks keskaegset ajaloolist rõõvaeset, millel on samas nõõbireas nii ümara kui ka lapiku kujuga nõõpe. Seda on põhjendatud üle nõõpide käiva vöõga, mille alla jäävad lapikud nõõbid on mugavamad (Kelly 2013, lk 169–172; 2016). Tartust ja Pärnust leitud nõõbid on ümarad (jn 27).

Kangast nõõbid õõmheldi keskajal enamasti täpselt hõõlma äärele (Crowfoot jt 2001, lk 170; Kelly 2013, lk 170; Marini 2013). Kas nõõbid olid alati rõõvaesemega samast kangast

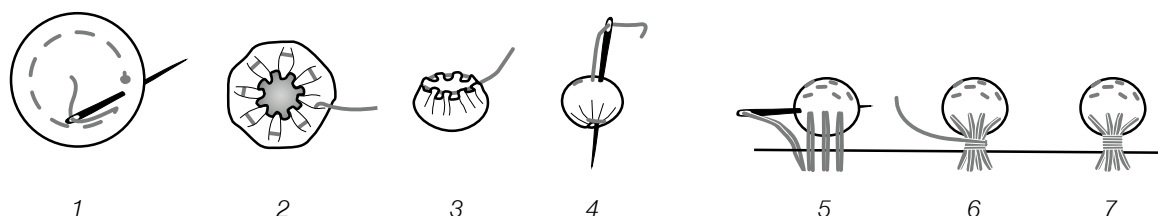
Joonis 25. *Tristan ja Isolde Tallinna Raekoja 14. sajandi lõpu pingileenilt: 1 – nõõpkinnis ees; 2 – nõõpkinnis varrukatel; 3 – nõõrkinnis küljel.*

Foto: Tallinna Raekoda, Wikimedia Commons.

Tristan and Iseult: 1, 2 – front and sleeve buttons; 3 – side lacing. Carved bench end in Tallinn Town Hall, 14th century.

nagu säilinud ajalooliste siidist rõivaesemete puhul (Kelly 2013, lk 170; 2016), seda on villaste nõopide puhul keerulisem öelda. Londoni nõopide kirjeldused ei ütle selle kohta midagi. Tartust Ülikooli tn 15 leitud nõobid (jn 27: 1) on nähtavalt teist tooni kui rõiva äär, mille külge nad kinnituvad. Pärnu Uus tn 5/7 nõobid (jn 27: 2) paistavad samuti põhikangast heledamad.

Kerajate nõopide valmistamiseks lõigatakse kangast ketas, aetakse talle serva krookniit, tõmmatakse nõöp sellega pallikeseks kokku ja kinnitatakse mõne pistega (jn 26). Õhemast kangast või suuremad nõobid võivad vajada täitematerjali, väikesed mitte. Nõopide valmistamistehnikat kujutav joonis Londoni tekstiile käsitlevas raamatus (Crowfoot jt 2001, jn 47) on palju kordi viidatud ja jagatud. Siiski teavad kõik praktikud, kes ise kesk-aegseid nõope teinud, et seal on üks ebatäpsus: joonisel on nõobidetaili õmblusvaru jäetud nõobist väljapoole ja niidiga mähitud nii, et tulemuseks peaks olema üsna jäme kand. Kangast nõopide kannad on tegelikult peenikesed ja tehtud niidist ning nõöp ise kompaktne kera, mille õmblusvaru on enne krookniidi kokku tõmbamist nõobi sisse keeratud. Taaskehastajate nõobid, mida olen näinud, on kõik tehtud sissepööratud õmblusvaruga. Grupa (2012, lk 230, jn 117) on teinud joonisest sissepoole pööratud õmblusvaruga edasiarenduse. On oletatud, et nõope võidi enne rõiva külge kinnitamist ka eraldi üle vanutada (Crowfoot 2001, lk 172). Vaatlusalused nõobid on tervena säilinud tänu siidist õmblusniidile. Kindlasti õmmeldi nõope ka linase niidiga, aga neid ei ole säilinud. Siidniiti mainitakse ka mujalt leitud nõopide puhul (samas). Tartu nõobileidudel ei ole tepinguid, seevastu Pärnu nõobid on tepitud. Kuna Pärnu katkel on ühe nõobi kangas täielikult hävinud ja alles ongi jäänud vaid siidniidiga tehtud pisted, on hästi näha, kui tihedalt on nõobid siidiga läbi õmmeldud (jn 27: 3). Krookniit on ilmselt peidetud nõobi sisse, sest seda ei ole näha ei Tartu ega Pärnu nõopidel. Kuidas krookniidiga täpselt toimetati, seda ei saa kahjuks kontrollida. Nõopide

Joonis 26. Riidest nõopide valmistamise etapid: 1–3 – kangast kettake kroogitakse kokku ja õmblusvaru keeratakse sissepoole; 4 – nõöp õmmeldakse kokku ja vahel tepitakse kõvemaks; 5 – nõöp õmmeldakse rõvakinnise serva külge; 6 – nõobi kand moodustatakse niidiga mähkimise teel; 7 – valmis nõöp.
Steps of making cloth buttons. Not all of them were stab stitced.

Joonis 27. 1 – nööbid Tartust, Ülikooli 15; 2 – nööpidega varrukakatke Pärnust, suuren-
dusel on näha tepingud nööpide pinnal; 3 – hävinud nööbist järele jäänud siidniit. Foto 1:
Kristel Kajak (Lisa I: 311, 314).

1 – buttons from Tartu; 2 – sleeve fragment from Pärnu; 3 – silk thread from stab stitches
and attach of the button.

õblemiseks riideseme äärele on mõistlik võtta eraldi niit, mis liigub ühest nõobist teise – Tartu nõobireal (jn 27: 1) kus rõiva äär on kohati hävinud, on selline niidi käik näha. Nii Tartu kui Pärnu nõopidel on nõopide rõiva külge õblemise niit võetud kahekordselt. Kinnituspisted õmmeldakse läbi nõobi ja läbi rõiva ääre 4–5 korda ja seejärel mähitakse kolm-neli korda niit pistete ümber nii, et moodustub kand (jn 26).

Nööpaugud ja nõoriaugud

Eesti linnadest leitud nööpaukude äärestamist on tehtud eranditult sämppistega. Nööpaukudega katkeid on näiteks Tartust teada üksteist katket (Rammo 2016a, lk 69). Nööpauke äärestati nii siid- kui ka linase niidiga (Rammo 2016b, lk 15). Siidniidist nööpaukudel on töövõtted hästi näha. Vaatlesin kolme nööpaukudega katket Tartust.

Nööbid ja nööpaugud asetsevad 14.–15. sajandi kinnistel (hõlmad, varrukad, kapuutsid) tihedalt, umbes sõrmelaiuste vahedega. Vaadeldud katketel on nööpaukude kaugus üksteisest enamvähem võrdne nööpaukude pikkusega. Tartu leidudel jäävad need mõõdud alla 2 cm ja samuti asuvad nad hõlma äärele väga lähedal, sellest 5–6 mm kaugusel. Kõik nööpaukude näited, mida olen ise näinud, on õmmeldud vasakult paremale. Vähemalt kolmel juhul, mis kõik on joonisel 26, on nööpaugud õmmeldud eseme pahemalt poolelt, nii et sämppistete püstjooned rõiva paremal poolel ei paista. Praegu, kalevi kulunud pinnal, torkavad pisted rohkem silma, aga tõenäoliselt olid nad algselt paremal poolel karvase pinna varjus ja nähtaval oli vaid sämppistere rõhtjoontest rida nööpaugu lõikeserval. Nööpaukude otste tugevdamisele ei ole eriti tähelepanu pööratud ja sama on märgitud Londoni leidudel (Crowfoot jt 2001, lk 171). Isegi samal esemel võivad nööpaukude otsad erineda. Näiteks Tartu Munga tn 12 katkel (jn 28: 2) on ainult ühel nööpaugul 8-kujuline tugevduslukk.

Kuna nööpaugud on lähestikku, on neid ühe nõelatäiega õmmeldud järjest mitu. Katkete pahemal poolel on niidi teekond nööpaugust nööpauguni hästi näha ja see näitab ühtlasi, kummas otsast on nööpaugu õblemist alustatud. Ühel fragmendil (jn 28: 1) kulgeb see rõivaääre õmblusvaru sees, teisel mööda neid nööpauguotsi, mis hõlmaäärest kaugemal. Mõlemad kõnealused katked on õmmeldud tugeva keeru ja lauge korrutusega siidniidiga, mis kohati jätab mulje kahekordselt võetud niidist. Esimesel katkel on nööpaukudega paralleelselt sämppistete all lisaniidijooksud, aga kuidas täpselt nad riidesse on õmmeldud, seda tuleb veel uurida. Katke kulumata pahem pool ja pisteaugud servas viitavad seal olnud linasele voodrile, aga vaadates nööpaukude äärestuspisteid, mille all tühja ruumi ei ole, pidi

1

3 cm

1 cm

2

Joonis 28. Villased nõõpaugud Tartust: 1, 2 – siidniidiga õmmeldud; 3 – linase niidiga õmmeldud (Lisa I: 299, 301, 303). Fotod 1, 2: Arvi Haak. Buttonholes from Tartu: 1, 2 – with silk thread; 3 – with linen thread.

3

see olema väga õhuke. Ka ühe nõõpaugu juures olev sõlm oli algselt voodri varju peidetud. Teisel siidiga õmmeldud katkel on nõõpaukudega ääres kitsas ühekordne palistus. Kolmas katke joonisel 28 on õmmeldud linase niidiga ja sealgi on pahemal poolel näha nõõpauguga paralleelselt niidijooksu äärestuspistete all (jn 28: 3).

Nõõpaukude äärestamiseks kasutatud sämpmisterea laius vaadeldud leidudel on keskmiselt 2–2,5 mm. Pistesamm on esemeti erinev (1–2 mm), aga ühelgi minu poolt vaadeldud villasel eksemplaril ei ole pisted nii tihedalt, et nende vahelt ei paistaks aluskangast. Toetudes Facebooki rahvariiete grupis tehtud küsitlusele märgin ära selle, et nõõpaugud on kõigepealt lahti lõigatud ja siis äärestatud. Sama väidetakse ka Londonist leitud keskaegsete nõõpaukude kohta, kusjuures välja on toodud, et uusajal oli tööjärjekord vastupidine (Crowfoot jt 2001, lk 170).

Arvestades nõõpaukude (ja sälgutatud rõivaäärte) hulka näiteks 14. sajandil, tundub peitil praktiline abivahend ja paljud ajalooliste rõivaste valmistajad kasutavad seda. Samas ei ole mulle teada ühtegi pilti, kus oleks peitlit ja haamrit keskaegsete rätsepatööriistade hulgas näha, samuti ei ole ma neid tööriistu kohanud keskaegsete esemeleidude teemalistes publikatsioonides. Isegi Mary C. Beaudry, kes on koondanud kõik kesk- ja uusaegsed õmb-lusvahendid ühte raamatusse (2006), ei tee neist juttu. Victoria ja Alberti muuseumi avalikus andmebaasis on vanimad nõõpaugupeitlid 18. sajandist. Nõõpaukude lõikamiseks olen ise kasutanud teravat nuga.

Joonis 29. Nõõriaukudega rõivakatked (*Lisa I: 36, 64*).
Fragments with eyelet holes for lacing.

Rõivaste kinnitamist nõõrimise teel kasutati 15. sajandil laialdaselt (Crowfoot jt 2001, lk 164) ja mitte ainult kleitidel ja kuubedel. Nõõridega seoti üles ka meeste sukkpüksid ja näiteks sukasäärte tagaõmblus võis parema liibuvuse saavutamiseks olla nõõritud. Jahu tn kaevandist on kaks nõõrkinnise katket, millest ühel on augud kangasse torgatud (jn 29: 2) ja teisel lõngasuunaliselt lõigatud (jn 29: 2). Mõlemal on augud äärestatud linase niidiga – nõõriaukude ümber on säilinud jäänused õmblusniidist. Augud on mõlemal katkel äärestatud tõenäoliselt sämppistega, sest üleloomispiste tõmbaks augu ümbruse tugevamini kokku.

Voodri kinnitamiseks kasutatud õmblused

Nii pildilised kui ka arheoloogilised allikad näitavad, et villasest ja siidkangast rõivad olid sageli vooderdatud. Voodriks kasutati eri materjale – linast, villast või siidkangast, samuti karusnahka. Vooderdatud võis olla terve rõivas või mingid osad sellest. Voodririba võis olla ka ainult avauste äärtes (nt jn 23; Crowfoot jt 2001, lk 158–161; Grupa 2012, lk 225).

Nagu eespool öeldud, ei säili linane kangas jäätmekasti või prügiaugu tingimustes peaaegu kunagi ja voodri olemasolule viitavad muud tunnused: kui rõivakatkel on parem pool kandmisega oma karustuse täielikult kaotanud ja samas on pahem pool kulumata, siis võib arvata, et esemel oli vooder (jn 30). Kui paljudel Jahu tn katketel oli algselt linane vooder, ei ole võimalik öelda, sest ilma õmblusjälgedeta fragmentidel on seda raske kindlaks teha – rõivajäänus võib ühelt poolt kulumata olla ka muudel põhjustel. Kirjeldan siinses alapeatükis selliseid katkeid, kus voodri olemasolu on hästi nähtav. Voodrite kinnitamisel kasutati erinevaid õmblusetüüpe ja ma koondasin kogu informatsiooni ühte alapeatükki kokku.

Kahel Jahu tn katkel (jn 31) tegin kindlaks, et voodri õmblemiseks kasutati pöördõmblust, mille puhul detailid õmmeldakse kokku, paremad pooled vastamisi, ja seejärel

Joonis 30. *Sisepinna erinev kulumine: 1 – voodriga ala; 2 – voodrita ala (Lisa I: 313).*

Wear marks on the inside of the garment: 1 – lined area; 2 – area with no lining.

pööratakse ümber, nii et detailide pahemad pooled on vastamisi ja õmblusvarud jäävad sissepoole (Kivilo 1987, lk 24). Pisteaugud ja õmblusvarudes säilinud niidijäänused näitavad, et vooder õmmeldi külge 3 mm pikkuste eelpistetega. Pärast ümberpööramist on detail voodri poolt hästi lühikeste eelpistetega läbi tepitud – iga piste on ulatunud läbi õmblusvaru põhikangasse, aga mitte selle paremale poolele.

Linane vooder oli ka Tartu Lutsu tn 12 kastist pärit nõõpaukudega siidist rõivakatkel (jn 32). Seda näitavad katke pahemal poolel nõõpaukude äärestuspisted, mille alla on linase voodri väljakõdunemisest jäänud tühimik. Sama tähelepanek kehtib ka voodrit kinnihoidnud pikeerimispiste rea (jn 13: 2) kohta, mis samuti ei asu täpselt põhikanga vastas. Täpsemalt ei ole linasega tehtud õmbluspisteid siidist katkel võimalik välja lugeda – võimalik, et hõlma ääres on samuti pöördõmblus.

Voodrimaterjalina saab nimetada veel peeneid kammvillaseid kangaid, mis on õhukesed ja siledad. Näiteks Jahu tn kaevandi ainus 2/2 toimne kammvillakanga katke pärineb tõenäoliselt voodrist, mis võis kuuluda kleidi kaelaava juurde (jn 33: 1). Selle lai, mitte eriti korrektselt kahekorra murtud õmblusvaru reedab, et see pidi jääma sissepoole peitu. Voodri paremal poolel, murtud servast 1 mm kaugusel jookseb pisterida, millega vooder on põhitüki külge õmmeldud. Niidijälg kanga pinnal on katkendlik, seega võib oletada eel- või järelpiste kasutamist. Pisted ei pruukinud rõivaeseme paremale poolele ulatuda. Teised

Joonis 31. Pöördõmblusega ühendatud voodri jäljed rõivakatke pahemal poolel (Lisa I: 36, 64).
Imprint of lining or facing on the wrong side.

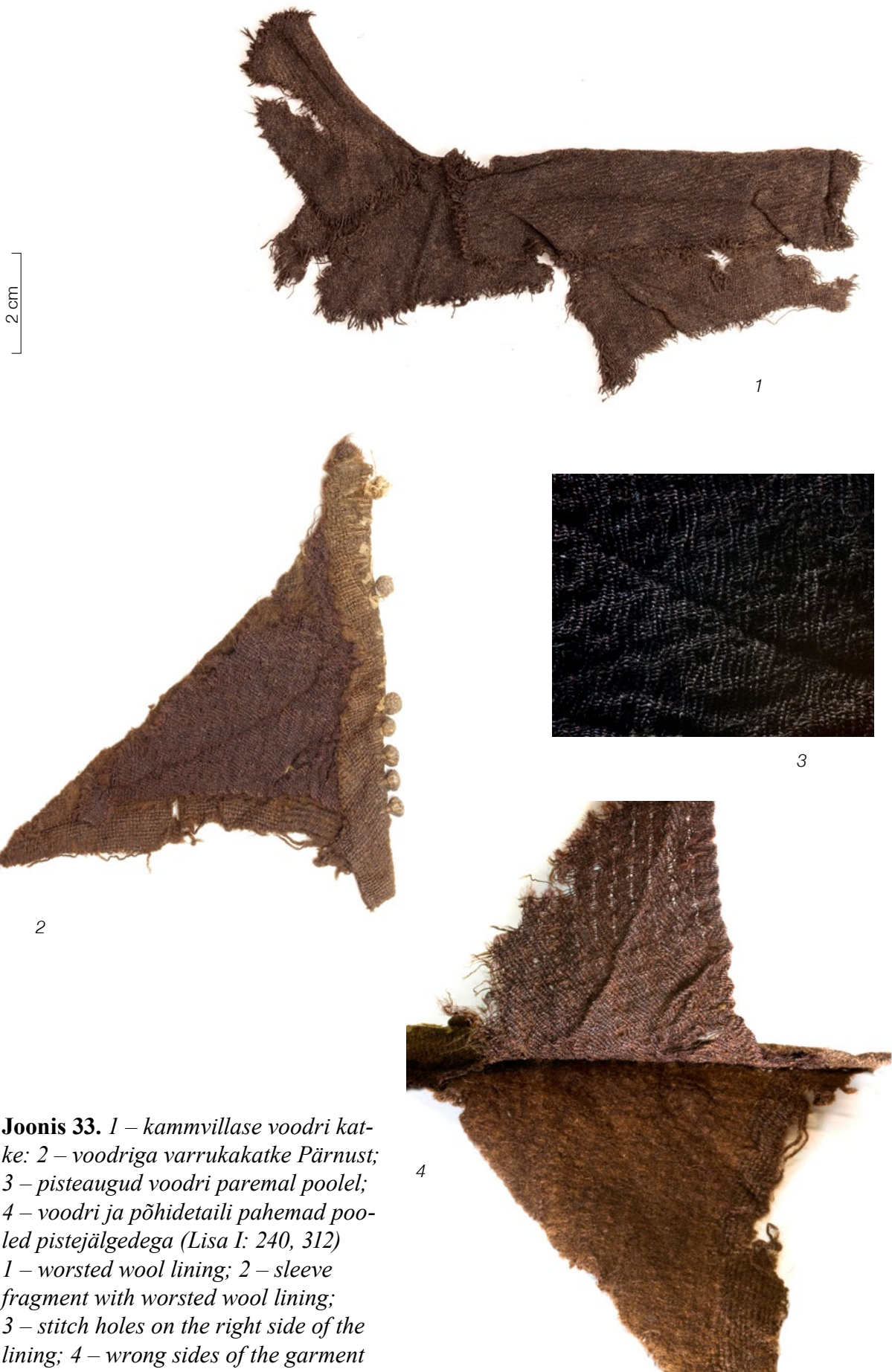
Joonis 32. Nööpaukude pahemad pooled, mille all on tühimik, viitavad kadunud voodrile (Lisa I: 304). Space between the stitches and the cloth refers to the lost linen lining.

voodriga katked näitavad, et enne sissepööramist õmmeldi vooder põhitükiga paremad pooled vastamisi kokku ja nii võis olla ka kõnealuse kammvillase voodri puhul. Õhukesse kangasse ei jää pisteaugud alati nii hästi nähtavaks ja pöördõmbluse kasutamine on vaid oletus.

Eestist leitud keskaegse linnamoe üks uhkemaid näiteid on Pärnust Uus tn 5/7 kaevandist pärit triibulisest kalevikangast varrukakatke, millel on nööbid ja värvilisest peenest kammvillasest kangast vooder (jn 33: 2). Sealne voodri õmblemise viis näitab, kui suurt tähelepanu pöörati vahel rõivaste pahema poole viimistlemisele. Kammvillane vooder, mis ei kata kogu detaili, on pealiskanga külge õmmeldud linase niidiga ja voodri lõngajooksu järgivate salapistete ridadega, mis on üksteisest poole sentimeetri kaugusel. Sellest on jäänud nähtavad jooned voodrikangasse ja täpikestena paistvad pisteread põhikanga pahemale poolele. Pisteread on hõlma ääre suhtes risti (jn 33: 3, 4). Voodriäär on alla murtud ja põhikanga külge 3 mm pikkuste vasakule kaldus palistuspiistetega kinni õmmeldud. Vooder ulatub põhikanga lõikeservani ja on koos sellega 13 mm laiuselt pahemale poolele murtud. Võimalik, et seda ei õmmeldudki kinni, sest seal puuduvad nähtavad pistejäljed. Kõnealune katke on ka ilmsekas näide kalevi karustatud pinna erinevast kulumisest: voodrialune osa on säilinud karvasena, ent voodrita osa on kulunud paljaks (jn 33: 4).

Ühe vaadeldud katke (Lisa I: 140) puhul oletan viledaks kulunud kalevi kasutust voodrina tema viimases eluetapis, kui ta oli eelnevates kasutusringides juba mõlemalt küljelt karustuse kaotanud ja õhukeseks jäänud. Tekstiilitükil on kahekorra murtud serv, mis oli mööda murdekohta üleloomispistega millegi külge õmmeldud.

Jahu tn kaevandi tekstiilijäänuste hulgas leidub rõivakatkeid, mis koosnevad kahest

2 cm

Joonis 33. 1 – kammvillase voodri katke; 2 – voodriga varrukakatke Pärnust; 3 – pisteaugud voodri paremal poolel; 4 – voodri ja põhidetaili pahemad pooled pistejälgedega (Lisa I: 240, 312)
 1 – worsted wool lining; 2 – sleeve fragment with worsted wool lining; 3 – stitch holes on the right side of the lining; 4 – wrong sides of the garment and the lining.

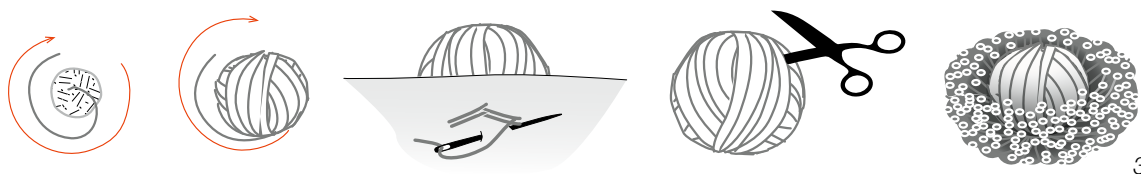

Joonis 34. *Kahekihiliste villaste rõivaste katked*
Fragments of two-layered woollen clothing (kat. nr 101, 255+256).

sarnase paksusega kalevikihist. Need kaks kangast võivad olla kas sama või ka eri värvi (jn 34). Sellise juhul nimetan ma seda kahekihiliseks rõivaks ega liigita seda voodrite alla. Seda tüüpi Jahu tn katketel on ühendusõmblus läbi õmmeldud korruga mõlemast kangakihist.

Tutid

Ainsal peaaegu tervena säilinud esemel Jahu tn kaevandist – siidist kotikesel (pt 3) – on kaunistuseks neli siidlõngast tutti (viies on kaotsi läinud) (jn 35). Tutid on pinnases seismisest muutunud kompaktseks tombuks. Ettevaatlikult nõela abil välimisi lõngakihte liigutades ja eksperimentaalset lähenemist appi võttes õnnestus siiski nende valmistamise tehnika välja selgitada. Tööprotsess on järgmine: siidlõng keriti kerakesse, mis seejärel õmmeldi eseme külge. Iga tutt kinnitati 4–6 suhteliselt lohaka pistega. Pärast kinnitamist lõigatakse välimised lõngakihid lahti ja sisemine kerake jääb terveks. Selline tutt on üllatavalt tugev ja püsib hästi paigal. Eset lõhkumata ei ole võimalik kindlaks teha, kas keradel on muust materjalist südamik. Röntgenpilt ei näidanud midagi tekstiilist kõvemat. Oletan, et siidniidi kokkuhoiu mõttes võiks sees olla villa, vildi või villase riide nutsakas. Ühtlasi lihtsustaks see tööd, sest sellesse on hea sõlme kinnitada ja selle ümber on mugav siidniiti kerida.

Joonis 35. Ilututt siidist kotikesel: 1 – tutt koti välisküljel; 2 – tuti kinnitusõmblus koti siseküljel; 3 – tuti valmistamise võtted (Lisa I: 274).

1 – silk tassel on a gaming purse; 2 – joining stitches on the wrong side of the purse; 3 – steps of making the tassel.

Äärte töötlus

Vaadeldud õmbluste hulgas olen tuvastanud suhteliselt vähe palistusi – kokku 14. Kalevit on palistatud ainult kahel korral: palistus on ühel nõõpaukudega katkel Tartust (jn 28: 2) ja ühel Jahu tn räbaldunud katkel. Ülejäänud palistused jagunevad erinevate materjalide vahel, mis oma hargnevuse tõttu vajavadki palistamist: siid ja siidpael, jämedad toimsed ja peened kammvillased. Kõik mainitud palistused on ühekordsed ja kinni õmmeldud eri viisidel: näiteks üleloomispistetega mööda murdejoont või mööda lõikeserva, lisaks olen kirjeldanud ühte Jahu tn kammvillasele tükile õmmeldud palistust eelpistete teemas (jn 9: 1, 3). Vaid ühel villasel serval on kahekordne palistus, millel on nii palistus- kui ka üleloomispisterida (jn 6: 6). Selle katke puhul ei ole teada, kas see kuulus rõivasemele või millelegi muule.

Sämppistetega õmmeldud äärestusõmblustest olen juba juttu teinud sämppistete, nõõpide, nõõpaukude ja nõõriaukude teemas. Kokku on sellist äärestust seitsmel katkel. Mõned üksikud kitsalt üleloomispistetega äärestatud katked vajavad edaspidi kontrollimist, sest niidi kehvast säilivuse tõttu ei ole võimalik kindlaks teha, kas tegemist võib olla hoopis ühendus-äärestusõmbluse detailidega.

Praha tekstiilikatketel esinevatele äärestustele ja palistustele on pühendatud viis

Joonis 36. *Mustriliseks lõigatud servadetail.*
(AI 7909: 304).
Dagge.

lehekülge koos leiufotodega (Březinová jt 2016, lk 163–168). Tekstis mainitakse umbes 200 katket, millel on avastatud erinevas lauses palistusi. Viidatud teoses käsitletud Praha tekstiilileidude arv on Jahu tn koguga üldjoontes sama ja ka kontekst on sarnane. Praha leidude dateering algab 14. sajandiga (samal ajal, lk 44), mis on Jahu tn omast veidi varasem. Siiski tundub esitatud palistuste arv liiga suur ja seetõttu ei tundu selline statistika usutav. Leidude fotod on raamatus pealtvaates ja seega ei ole võimalik näha, kas õmblusvarude murdekohtades on õmblusjälgi. Julgen siiski arvata, et paljud ühendusõmblustega leiud on liigitatud palistusteks, sest pisteaugud õmblusvaru murdekoahas ei ole säilinud või neid ole tähele pandud.

Kalev ei hargne ja selle palistamiseks pole otsest vajadust – on teada, et veel 18. sajandil jäeti kuubedel kõik lõigatud servad palistamata (Waugh 1964, lk 57). Vanutatud tihe- ja kanga hargnematus võimaldas 13.–15. sajandil moekate rõivaste servad sälgutada või mustriliseks lõigata ja neid palistamata kanda. Sälgutatud äärtest pärit katkeid on näiteks Tartust teada vähemalt kümnest esemest (Rammo 2016a, 17). Ka Jahu leidude hulgas on üks erikujuliseks lõigatud servakaunistus. Võrreldes Tartu leidudega, mis on korrapäraselt mustrisse lõigatud, on Jahu oma üsna oskamatu töö ja tundub pigem „isetehtuna”.

Õmbluste ja pistete kokkuvõte

Vaadeldud katketel kataloogisin kokku 325 õmblust, millest 281 on pärit Jahu tn kaevandist. Kokkuvõtvalt saab öelda, et õmbluste hulgas kirjeldasin nii ühendusõmblusi, palistusi kui ka eriotstarbelisi õmblusi. Registreerisin seitse erinevat piste- ja kaheksa õmblusetüüpi (tabelid 2 ja 3). Nende hulgas on nii neid, mis on varasemates uurimustes juba välja toodud, aga ka neid, mida kirjanduses pole enne mainitud. Minu poolt eristatud uus õmblusetüüp on näiteks siksakiga tugevdatud ühendusõmblus, mida leidsin 17-l katkel. Ei tahaks arvata, et selline väga praktiline õmblusetüüp on „Tallinna eri”. Ehk ei ole seda mujal osatud seda üles leida? Kuna leidude hulgas on ka palju halvasti säilinud või katkilõigatud õmblusvaruga tekstiilitükke, jäi 97-l juhul piste määramata ja 101-l juhul ei suutnud ma tuvastada õmblusetüüpi. Eriotstarbeliste õmbluste alla loen nõõbid, nõõpaugud, tutid ja voodrikinnitused.

Tabel 2. *Erinevate pistetüüpide esinemissagedus vaadeldud materjalis.*

eelpiste	83
palistus	61
järelpiste	39
üleloomispiste	29
siksakpiste	22
tikkpiste	8
sämppiste	7
pikeerimispiste	5

Tabel 3. *Erinevate õmblusetüüpide esinemissagedus vaadeldud materjalis.*

lihtühendusõmblus	79
pealistusõmblus	61
siksakiga tugevdatud ühendusõmblus	17
ühendus-äärestusõmblus	29
palistus	15
vastandõmblus	4
äärestus	6
pöördõmblus	2
eriotstarbelised õmblused	8

Läbi vaadatud leiukogus on suurte üldistuste tegemiseks liiga väike. Esemete hulk, millest katked pärinevad, on veelgi väiksem kui analüüsitud katkete hulk, sest mitmed valimi fragmendid osutusid sama eseme osadeks. Siiski saab teha kokkuvõtteid kataloogitud

katkete tehnilistest parameetritest. Peenest tihedast kalevist katkete mõõtmised näitasid, et piste pikkus või õmblusvaru laius olid eri esemetest pärit katketel sarnased. Ühe enimkasutatud piste – eelpiste – pikkus kalevist esemetel oli keskmiselt 2–3 mm, järelpistel kuni 7, muudel pistetel (siksak jm) 2–3 mm, õmblusvaru laius sõltuvalt õmbluse tüübist 3–5 mm. Need näitajad kehtivad nii Jahu tn kaevandi kui ka teiste käsitletud tekstiilileidude kohta. Rammo on Tartu tekstiilileidude puhul toonud välja sarnased näitajad (Rammo 2016a, lk 12). Jämedamate, hõredamas koes kangaste juurde kuuluvad laiemad õmblusvarud. Kalevist katkete põhjal saab välja tuua, et esmase kasutuse jäikidel on õmblusvaru kitsam (3 mm). See on ka loogiline, sest kulumisel väheneb kanga vastupidavus ja seega tuleb edaspidi õmblusvarud teha laiemad (5–6 mm). Siidist tekstiile õmblustega oli valimis nii vähe ja nad nii erinevad, et raske on nende põhjal midagi kokku võtta.

Silma hakkas teatud töövõtete (kasutatud pistete tüübid, piste pikkus, õmblusvarude laius) standardiseeritus, olgu see siis tingitud traditsioonist, väljaõppest või profitöölle esitatud nõuetest. Samuti on õmblemiseks kasutatud niit kõigil nähtud õmblustel enam-vähem ühejämedune. Tänapäevaste õmblustraditsioonidega võrreldes ülikitsast õmblusvaru pean ma kanga kvaliteedi indikaatoriks – korraliku järeltöötamise saanud kalev ei hargnenud ja seega puudus vajadus laiemate õmblusvarude järele. Ühtlasi võis see olla õmbleja oskuste näitaja.

2.4 Kuidas keskajal õmmeldi?

Keskaegsetel piltidel kujutatakse õmblemist üsna kanooniliselt. Esineb kaks varianti: rätsep või naissoost õmbleja seisab laua ääres ja lõikab kangast või istub näiteks madalal toolil ja õmbleb töö põlvedel. Kõik hoiavad alati tööriistu paremas käes. Kuna piltide joonistajateks ei olnud õmblejad, tuleb ka kujutatasse suhtuda kriitiliselt. Keskaegse õmblemise töövõtted kirjalikes allikates ei kajastu ja seda teemat puudutavad autorid toetuvad uusaegsetele, enamasti 19. sajandil kirja pandud kirjeldustele (Beaudrey 2006, lk 45; Tarrant 2010, lk 64). Hans Sachs nimetab oma 1568. aasta ametiteraamatus küll materjale, millega rätsep töötab, aga mitte töövõtteid nagu tehakse samas raamatus mõne muu ameti puhul (Sachs & Amman [1568] 2005). Teadaolevalt hoidsid rätsepate gildid oma ametisaladusi rangelt oma seinte vahel (Tarrant 2010, lk 65).

Arvatakse, et villaseid rõivaid valmistasid rohkem kutselised rätsepad ja linsed olid

Joonis 37. 1 – villaste rõivaste õmblemine. *Tacuinum Sanitatis*, 1390-1400. Bibliothèque nationale de France, <http://visualiseur.bnf.fr/>; 2 – Wenzel Schneider, 1514. *Laul on käärید ja naaskel. Nürnberger Zwölfbrüderbücher*, <https://www.nuernberger-hausbuecher.de>. *Medieval tailors: 1 – making woollen clothing; 2 – scissors and awl on the table.*

pigem kodune naiste käsitöö (Mikhaila ja Malcolm-Davies 2006, lk 43). Samas on keskajast teada pilt, kus meesrätsep õmbleb linaseid alussärke – sellist jaotust ei saa seega nii üheselt võtta. Keskaja linnarätsepate hulgas oli spetsialiseerumine kindlate esemete õmblemisele (samas, lk 31) ja samuti teatud rõivaosadele: näiteks Staniland (1997, lk 242) peab Londonist leitud tekstiilide peenemalt teostatud detaile naiste tehtuks ja usub, et rätsepatöökodades toimetasid mõlema soo esindajad. Rõiva tegumoe dikteeris tellija ja rätsep oli ainult teostaja (Currie 2007, lk 154).

Hilisekeskaegse rätsepa- ja õmblustöö kohta on arvatud, et see oli alles lapsekingades ja ei olnud tehniliselt väga arenenud (Tarrant 2010, lk 64). Rõivaeseme maksumusest moodustas suurima osa kangas. Vaadates võrdluseks näiteks renessanss- ja varauusaegse kõrgmoe mitmekihilisi rõivaid, nende detailirikkust ja töömahukaid õmblustehnikaid (Currie 2007, lk 161–162; Pietch 2007), võib sellega nõustuda. Rõivad konstrueeriti ja sobitatati seljas parajaks ilmselt suuresti katse-eksituse meetodil (Tarrant 2010, lk 64–65). Sellele viitavad näiteks mõned tervikuna säilinud keskaegsed ülerõivad, mis on veidi ebasümmeetrilised (Vedeler 2006, lk 258), samuti arheoloogiliste tekstiilijäänuste hulgas arvukalt esinevad

kitsad ribad, mis on tõenäoliselt rõivaste parajaks sobitamise tulemusel maha lõigatud. Varauusajast on teada, et mõõtmisel kasutati nõöri, pärgamendi- või pabeririba (Rasmussen 2015, lk 58; Waugh 1964, lk 37). Jost Ammani pildil on (Sachs & Amman (1568) 2005) kujutatud lisaks puust joonlauda. Esimesed teadaolevad õpikud lihtsate lõikejoonistega ilmusid 16. sajandil (Waugh 1964, lk 35). Süsteemsetel alustel mõõtmis- ja konstrueerimispõhimõtted hakkasid arenema alles 17.–18. sajandil (Rasmussen 2015, lk 53).

Hiliskeskaja allikatest on teada, et rätsepa õppeaeg oli pikk. Londoni 15. sajandi rätsepate väljaõppeks on mainitud näiteks vähemat seitset aastat (Davies 1994, lk 183), Bolognas kolm kuni viis (samas, lk 185). 16. sajandi Inglismaa allikatest on näiteks teada, et üks rätsepa meisterlikkuse olulisimaid näitajaid oli oskus rõivadetaile kallist kangast võimalikult kadudeta välja lõigata (Kelly 2015; Mikhaila ja Malcolm-Davies 2006, lk 43). Ka varaseimad, tänaseni säilinud õpikud 16. sajandi lõpust õpetasid oma joonistes eelkõige seda, kuidas lõikeid kangale paigutada ja rõhutasid mõõtmise tähtsust (Waugh 1964, lk 35). Rõivaid lõikas välja meister ja kokku õmblesid sellid-õpipoisid (Piponnier & Mane 2000, lk 29–30).

Õmblustööriistad ei ole käesoleva magistritöö teema ja seetõttu ma nendest pikalt ei kirjuta. Näiteks kesk- ja varauusaegsetel piltidel leidub šabloone, kääre, mõõdupulki, nõelu ja vahel sõrmkübaraid. Mikhaila ja Malcolm-Davies loetlevad kõik teadaolevad 16. sajandi rätsepale vajalikud tööriistad: käärid, nõelad, nõöpnõelad, sõrmkübarad, kriit või vaha riidele joonistamiseks, pressimisrauad, mõõdupulgad (2006, lk 48). Riidesse nõöriaukude torkamiseks oli naaskel (jn 37: 2) ja nõöpaokude jaoks võis olla nuga, mida samuti rätsepate töölaudadel vahel võib näha. Nutz rõhutab, et 15. saj lõpul moodi tulnud rõivadetailide vormimiseks läks vaja algelist triikrauda, ent samas ta tõdeb, et kindlasti ei olnud see tollal veel igapäevane (Nutz 2017, lk 174, 138). Vaja võis veel minna midagi, millega õmmeldavat tööd pingutada – seda töövõtet kasutavad paljud tänapäeva käsitsiõmblejad töö kiirendamiseks.

Tallinna õmblustööga seotud kesk- ja uusaegsetest arheoloogilistest leidudest kaitses 2013. aastal bakalaureusetöö Monika Reppo. Jahu tn leidude seas, mille süvaanalüüs on veel tegemata, on õmblusvahenditest neli nõela ja 32 sõrmkübarat; viimastest enamuse on 15. sajandi lõpust ja 16. sajandi alguses (Russow jt 2019, lk 210). Viienda nõela jäänused leidsin roostetäpikeste kujul kokkumurtud kalevitüki sisse torgatuna (AI 7909: 664).

3. ESEMETE ELURING

Arheoloogilised rõivakatked on nagu vanade puslede jäägid, mis on ilma kaanepildita karpri kokku pandud. Õmblustega katked ja õmblused ise on peamised allikad, mis aitavad kunagiste esemeteni jõuda. Lisaks võimaldavad seoseid minevikus olnuga luua katketel olevad kulumisjäljed. Õmblustega tükkidelt saab samuti vihjeid taaskasutuse kohta.

Kuna ühe eseme katked on praegu erinevate leiunumbrite all ja eri karpides, siis nõuab nendest esemete kokkupanemine aega ja kannatust. Kuigi uuritud tekstiilileiud on peaaegu eranditult katki lõigatud või kasutamise rääldunud, õnnestus osade tükkide õmblusi omavahel kokku sobitada ja seostada konkreetsete esemetega. Kokkusobitatud tükid ja nende seostamine teatud esemega ei tähenda siiski seda, et nende põhjal saaks aimu rõivaste terviklikust väljanägemisest. Erandiks on üks peaaegu tervena säilinud täringukott (Lisa I: 273–276).

3.1 Kasutusjäljed

Üks kõnekas ja esemetele viitav tunnus tekstiilijäänustel on nende kasutusjäljed. Näiteks hakkavad vanutatud kangast rõivakatketel silma pikaajalisest kandmisest kulunud, veninud ja kortsunud kohad, mis on eriti hästi nähtavad kalevil. Milline oli kalev uuena, seda saab näha näiteks Tallinna Linnaarhiivis säilitatavatelt 15. sajandi kanganäidistelt, mis on lisatud kaupmeeste kirjavahetusele (jn 38). Samuti on arheoloogiliste leidude hulgas mõlemalt küljelt kulumata fragmente.

Keskaegse prügi hulgast saadud tekstiilileidude seas näeme kalevit erinevates kulumisastmetes.

- Esmase väljalõikamise jäägid – sageli kitsad ribad, mis võivad olla seotud rõivaste täpselt keha järgi parajaks tegemisega. Nende küljes ei ole õmblusi ja nende mõlemal küljel on karustuskiht hästi näha.

Joonis 38. Keskaegse kalevikaupmehe tootenaäidised Tallinna Linnaarhiivi kogust (f. 230, n. 1, s. Bh 81 III, Rammo 2009, jn 4: 1. Foto E. Sestverk).
Fragments of broadcloth from City Arcives of Tallinn.

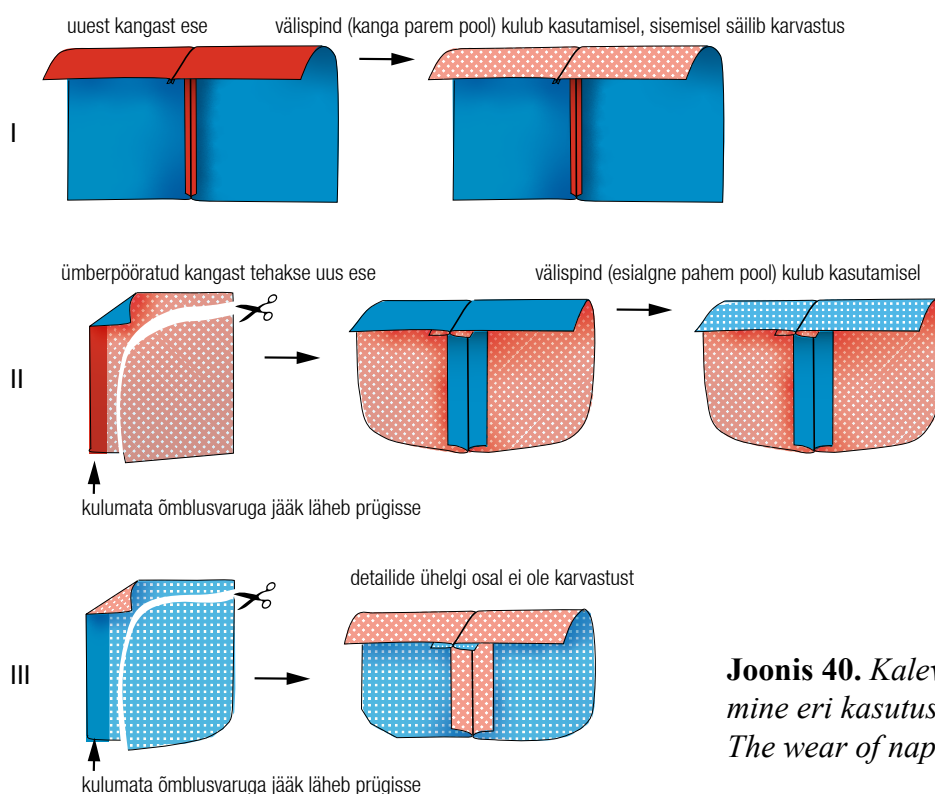
- Taaskasutusele vihjab see, et ärakantud rõival on kalevi karustus kanga paremal poolel kas täielikult või osaliselt maha kulunud. Sellistel puhkudel on parema poole juurde kuuluval õmblusvarul karustus selgelt säilinud (jn 16: 1; 38: 1). Pahema poole karustus on seejuures paremast vähem kulunud ja selle kulumisaste sõltub sellest, kas rõivaesemel on olnud vooder (jn 30). Sellistest rõivastest on sageli lõigatud teisel ringil uusi detaile. Õmblustega ääred on sellisel juhul eraldi jääkidenä ära visatud.
- Rõivaeseme parem pool on paljaks kulunud ja karustus on säilinud vaid õmblusvarul. Ka eseme pahem pool koos õmblusvaruga on paljaks kulunud. See võib tähendada, et rõivas valmistati juba kord taaskasutatud ja ümber pööratud kangast. Vanu õmblusvarusid kangatüki küljes ei ole – kasutute osadena lõigatakse need ära (jn 39).
- Järgmisena toon välja kahelt poolt viledaks kulunud katked. Jahu tn kollektsiooni hulgast saab näiteks tuua lapse suka (Lisa I: 223–224), mis on ilmselt valmistatud kolmanda või enama ringi esemena, ja ilmselt voodrina lõpetanud katke (Lisa I: 140). Pärast seda kasutuskorda võib tekstiil jõuda prügi hulka, kuigi näiteks toodud suka puhul oleks kanga seisukord kasutamist veel võimaldanud.
- Leidub ka selliseid rõivaste osi, mis intensiivse kulumise tõttu jõuavad prügisse juba pärast esimest kasutusringi. Need lõigatakse rõiva küljest ära ja asendatakse uue detailiga või tehakse ülejäänud rõiva osast midagi muud. Nende hulka kuuluvad näiteks sukkade kannad ja tallad.

Kasutusjälgede tuvastamist komplitseerib asjaolu, et osa kalevi karustusest irdub pinnalt ka sajandeid maa sees seistes (Rammo 2015, lk 38 ja seal viidatud kirjandus) ja leidude puhastamisel – tean omastki kogemusest, et arheoloogilise kalevi leotusvees ujub alati rohkesti lühikesi karvakesi.

Joonis 39. Mahalõigatud õmblusvarud (Lisa I: 124).
Cut-off seam allowances.

Kindlasti pole ühest kaevandist leitud katked pärit ühel ja samal ajal valmistatud rõivaesemetest – ka siis mitte, kui arheoloogilisele objektile on antud kitsad ajalised raamid. Sõltuvalt funktsioonist võib tekstiilesemete eluiga olla vägagi erineva pikkusega. Tööstusrevolutsiooni eelsel ajal riideid lihtsalt vanamoodsuse pärast ära ei visatud, sest neid sai alati veel millekski kasutada. Sukkade varbad, kannad ja tallad vajasisid sageli paikamist ja väljavahetamist, ent harvem kantud pidulikumad ülerõivad võisid kesta mitu põlve ja seejärel õmmeldi neistki midagi muud. Rõivaste osad kuluvad erinevalt: ülerõivastel näiteks küünarnukid kõige enne, teatud tööd kulutavad teatud rõivaosi spetsiifiliste kohtade pealt ja samuti kuluvad keha ümber liiuvad rõivad teisiti kui avarad ja vabalt langevad. Keskajal rõivaid keskajal pärandati, kingiti ja müüdi edasi (Pöhltsam 2002, lk 24) ja nad liikusid käest kätte eri teid mööda, näiteks läbi *second-hand* kaubanduse (Staples 2015, lk 298, 300) või hoolekande, nii seisuse siseselt kui ka kõrgemast seisusest tarbijate käest madalamatesse. Viimasel juhul eemaldati neilt luksuslikumad lisandid (Scott 1986, lk 14–15) või tehti muul viisil ja põhjusel uuele kandjale sobivaks (Kwan 2017, lk 118–119). Kalevist esemete kulunud pinda sai lasta uuesti karustada (samas, lk 15). Keskaja linnades oli õmblustööle spetsialiseerunud ameti-
meeste hulgas nii neid, kes õmblenisid vaid uusi asju, kui ka neid, kelle tööks oli teise ringi rõivaste ümbertöötlemine, paikamine või kaasajastamine, nii et kõik riided kasutati lõpuni ära (Currie 2007, lk 157; Jaacks 1992, lk 135; Kaplinski 1980, lisa 2, lk 68; Rammo 2015, lk 69).

Joonis 40. Kalevi karustuse kulumine eri kasutusringides.
The wear of nap in use.

Prügisse jõudnud rõivajääkide elukäiku on hinnatud isegi sajandipikkuseks (Jaacks 1992, lk 135). Kindlasti tehti õmblustöid ka kodukäsitööna, näiteks on läbi aegade tehtud lasteriideid täiskavanute rõivaste paremini säilinud osadest. Jahu tn tekstiilileidudest vähemalt 410 on lõigatud servadega – see on umbes kolmandik kangaleidude üldarvust. See näitab, kui suur hulk ära visatud tekstiilidest on taaskasutusega seotud jäägid.

3.2 Sukad

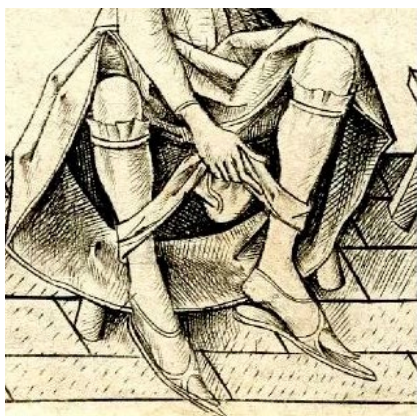
Jahu tn tekstiilijäänuste uurimine tõi tulemuse, mida ma tööd alustades ei osanud ette näha: äratuntavate esemete hulgas on põhiliselt sukakatked, mida olen töö jaoks katalooginud kokku 14 leidu. Esimese, lapsele kuulunud suka hästisäilinud detailid avastasin juba konserveerimisel, kõik teised alles pärast seda, kui olin kuulnud keskaegsete rõivaste meistri Christine Carnie⁶ loengut 10. aprillil 2021 Facebook keskkonnas, kus ta muuhulgas ühte publitseerimata 16. sajandi algusest pärit Inglise sukaleiudu näitas.

Lisaks Jahu tn sukajäänustele kataloogisin ühe suka katked Tallinnast Dunkri tn 5 kaevandist ja kaks leidu Pärnust: Uus tn 5/7 ja Malmö tn 15 kaevanditest. Lisasin valimisse ka ühe Maakri 18/21 käimlakastist (AI 7060: 2899/13) leitud 19. sajandi alguse beebisuka, mis oma hilisele dateeringule vaatamata järgib keskaegset tegumoodi ja on seni avaldamata. Kuna see sukk ei ole keskaegne, siis ta õmbluste kataloogis ei kajastu.

Sukkade rohkus keskaegsete linnatekstiilide hulgas pole üllatav, sest sukkade labaosad kuluvad kiiresti läbi. Samas saab neid ära lõigata, minema visata ja uutega asendada või kasutada sukkade terveks jäänud sääreosi millekski muuks. Sukki jõudis inimene elu jooksul läbi kanda kindlasti tunduvalt rohkem kui muid rõivaid. Sukajäänuste ja üksikute detailide (eriti küljekiilude) arvukusele linnaarheoloogilises prügis on tähelepanu juhtinud näiteks Hanna Zimmermann (2004, lk 159–165).

Enne varrastel kudumise levimist olid villasest riidest, kitsalt jalgade ümber hoidvad õmmeldud sukad või sukkpüksid Euroopa rõivamoos tavalised jalakatted juba Rooma ajal (Kania 2010, lk 169). Hiliskeskaegses ikonograafias näeme neid nii meeste kui ka naiste jalgas. Naiste sukad (jn 41: 1) ulatusid põlvini ja seoti paelaga põlve alt kinni. Meeste sukad (jn 41: 2), mis näiteks 13.–14. sajandil koosnesid kahest eraldi kubeme ja puusadeni ulatuvast

6 Christine Carnie õmmeldud on BBC sarjade *Tudor Monastery Farm* ja *Secrets of the Castle* kostüümid.

Joonis 41. 15. sajandi sukkade näiteid: 1 – põlve alla ulatuvad naiste sukad (1660, Israhel von Meckenem, [.britishmuseum.org](https://www.britishmuseum.org), [Wikimedia Commons](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Meckenem_1660_01.jpg)); 2 – kokkuõmmeldud istmikuosaga meestesukad (1478–1481, Hermen Rode, Nigulist peaaltari retaabel, foto: Eesti Kunstimuuseum, [nigulistemuuseum.ee](https://www.nigulistemuuseum.ee)).

15th century hose: 1 – knee-length women's hose; 2 – men's joined hose.

ja paelte abil teiste rõivaesemete külge seotavast säärest, muutusid koos moega ja olid kooskõlas ülerõivaste pikkusega (Nockert 1997, lk 104, 150). 13. sajandi alla põlve ulatava avarama tuunika juurde kuuluvad sukad ei olnud nii pika säärega kui hilisema, lühemaks muutunud ülerõivamoe ajal. 15. sajandil, kui pealiskõivad juba istmiku katmata jätsid, kasvasid meeste sukkade sääred vöökohani ja vahedetaile lisades õmmeldi need kokku üheks rõivaesemeks, mille juurde kuulus kubet kattev püksipaun. 16. sajandist, kui silmuskudumine oli juba laialt levinud, hakkasid õmmeldud sukkade kõrval järkjärgult kasutusele tulema ka kootud sukad (Turnau 1991, lk 24–46). Korralikult jalgade ümber hoidvaid sukki õmmeldi tellimise peale, ent neid oli võimalik osta ka valmiskaubana (Piponnier & Mane 2000, lk 29) või valmislõigatud poolfabrikaadina (Davies 1994, lk 177).

Euroopa keskaegsest arheoloogilisest materjalist on teada mitmeid erinevaid sukkade tegumoodi. Eri tüüpi keskaegsete sukkade leiud on ühte kataloogi kokku kogunud Kania (2010, lk 391–403). Käsitletud Eesti leidude põhjal sain kokku kolm erinevat tüüpi. Leitud detailid ei anna aimu, kas sukad kuulusid meestele või naistele. Säilinud labaosade mõõtude järgi oli võimalik määrata kaks kataloogitud leidu väikelapsele.

Vaadeldud sukajäänustel on esindatud erineva kvaliteediga kangaid – leidub nii peenekoelisi kaleveid kui ka jämedamat, vähem vanutatud kangast. Groningeni sukkade kohta on öeldud, et need kõik olid tehtud jämedast tugevast materjalist (Zimmermann 2004, lk 161). Minu poolt vaadeldud esemete põhjal ei joonistu välja mingeid standardseid materjalieelistusi. Kõik sukakatked peale ühe keskelt läbi kulunud päkaaluse tüki on katki lõigatud.

Sukkade ühine tunnus on pealistsõmblused jalalaba peal või külgedel, sõltuvat tegumoest. Erandiks on Maakri tn sukk, mis on mitusada aastat hilisem. Talla- ja kannaaluseid

ning sääretaguseid õmblusi on tehtud mitut moodi.

Säilinud katkete põhjal eristasin kolm sukatüüpi:

- 1) küljekiiludega
- 2) tasase ühendusjoonega põia- ja sääreosa vahel
- 3) sakilise ühendusjoonega põia- ja sääreosa vahel

Kõikide sukatüüpide sees võib olla variatsioone, mida puuduvate detailide tõttu ei saa lõplikult määratleda. Samuti ei saa kõiki sukakatkeid liigitada: kui sukast on näiteks säilinud vaid säärekatke või talla alla paranduseks õmmeldud asenduslapp, siis ei ole võimalik tüüpidele iseloomulikke tunnuseid määrata.

Sukkade pinnalaotuste skeemid joonistasin sümmeetrilistena, sest eesmärk on näidata nende üldkuju. Katkete vaatlus ja lõigete praktiline proovimine viitab siiski sellele, et sukalabad kohandati paremale ja vasakule jalale. Kõigepealt võidi sukk sümmeetrilisena välja lõigata ja seejärel jalgade järgi sobitada. Ka Jahu tn silmuskoelised suka- ja sokileiud on kõik parema või vasaku jala omad. Kas ka valmiskaubana müüdavate õmmeldud sukkade labad olid niimoodi jalgade järgi välja lõigatud, selle kohta ei ole midagi teada. Villane diagonaalsuunas lõigatud kangas venib ka ise mingil määral parajaks.

3.2.1 Küljekiiludega sukad

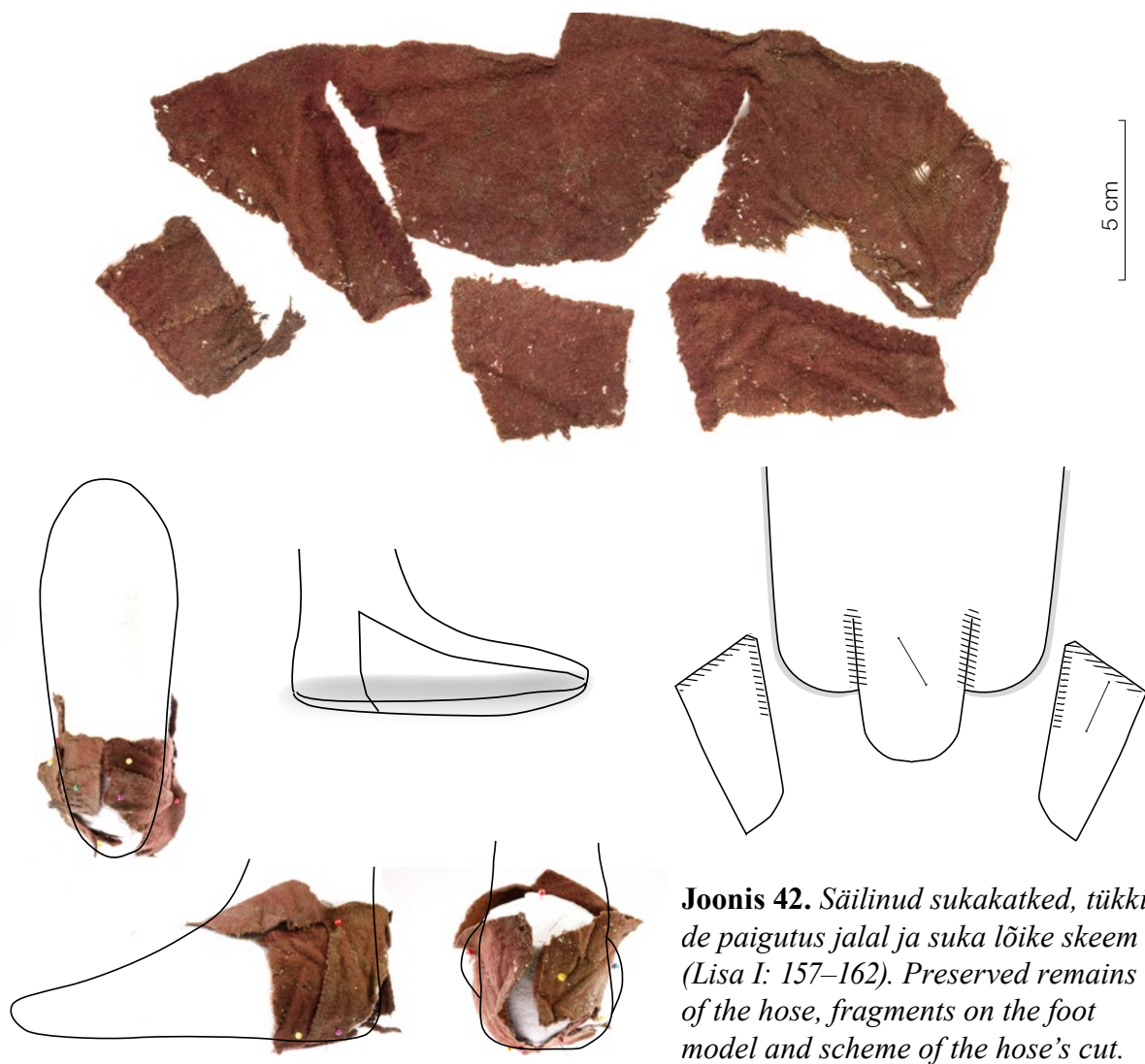
Küljekiiludega sukkadel on sääreosa ühes tükis jalalabaga. Kahele poole jalalaba lõigatakse lõhikud ja nendesse õmmeldakse kiilud, mis vormivad sukalaba jalakujuliseks. Tald võib olla eraldi juurde õmmeldud või moodustub jalapealsest, mis talla all kokku õmmeldakse.

Londoni leidude hulgast dateeritakse küljekiiludega sukki 16. sajandisse (Crowfoot jt 2001, 188–190). Groningeni 16. sajandi lõpul ehitatud kindlustuste juurde kuuluvast, varauusaegse prügiga täidetud vallikraavist on saadud arvukalt (vähemalt 54) sarnase peaselõikega sukkade jäänuseid, nii terveid kui ka fragmentaarseid. Neil varieerub talla ja kiilude lõige: tald ja kiilud võivad moodustada ühe tervikliku detaili või on kolmnurksed kiilud lõigatud välja eraldi tükkidena (Zimmermann 2004), ilmselt sõltus see kanga ratsionaalse ärakasutamise võimalustest. Sarnane sukalaba lõige on ka näiteks 17. sajandi linastel nn saabassukkad, mida kanti silmuskoeliste siidsukkade kaitseks nende peal (Arnold 2008, lk 108–109).

Tallinn, Jahu tn, AI 7909: T 540 (Lisa I: 157–162)

Punastest kalevist tekstiilikatked pärinevad kiiludega sukast. Säilinud on pahkluud ümbritsev osa, mõne sentimeetri ulatuses tagaõmblust ja tallaalust õmblust. Pahkluude juurde lõigatud sälkudesse on õmmeldud kiilud. Suka välispinnalt on karustus osaliselt maha kulunud. Tükid on lõigatud servadega – enne suka prügisse viskamist on seda tükeldatud, võib-olla oli sääreosa kangas veel kasutatav.

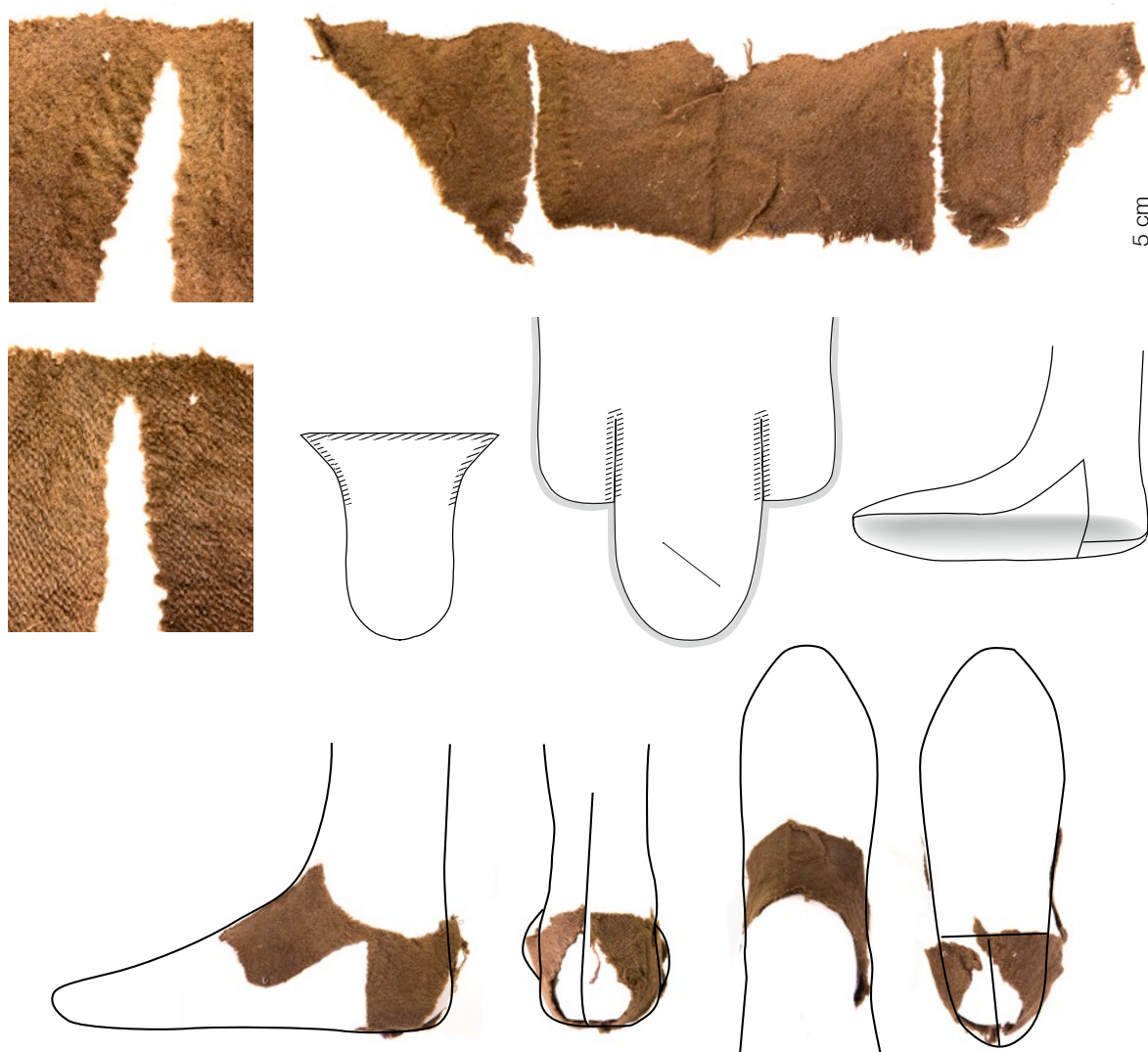
Sukk on välja lõigatud diagonaalriidest. Kokkuõmblemisel on kasutatud kahte tüüpi õmblusi. Kiilud on õmmeldud oma kohale pealistsõmblusega (jn 22: 3), milles kumbagi äärt mööda kulgeb palistuspisterida. Kiilud on põhitükist allpool, teisisõnu katavad põhitüki lõikeservad paremal poolel kiilude servi. Tagumine õmblus, mis ulatub kannalla, on siksakiga tugevdatud ühendusõmblus (jn 19). Tallatükk ja sellega piirnevad osad on ära lõigatud, seega ei ole võimalik kindlaks teha, millist tüüpi oli talla- ja varbaosa ühendav õmblus ja kas kannast varbani kulges sama tüüpi õmblus.

Joonis 42. Säilinud sukakatked, tükkide paigutus jalal ja suka lõike skeem (Lisa I: 157–162). Preserved remains of the hose, fragments on the foot model and scheme of the hose's cut.

Tallinn, Jahu tn, AI 7909: T 682 (Lisa I: 181–183)

Kalevist, täiskasvanu mõõdus sukast on säilinud pahklud ümbritsev osa. Sukk on kandmisel paremalt poolelt viledaks kulunud. Pikk õmblus jookseb mööda sääre tagumist külge kanna alla, juurde on õmmeldud tald ja küljekiilud, mida ei ole leiumaterjali hulgas. Kiilud on sisselõiggetesse, see tähendab pealse alla õmmeldud pealistasõmblusega (vt jn 22), kasutades kahte palistuspisterida. Pahemalt õmmeldud pisterida paremal poolel näha ei ole. Kand on läbi kulunud, kanna alusest-sääretagusest õmblusest on säilinud 2-sentimeetrine jupp, mille õmblusvaru on räbaldunud ja õmblusetüüp ei ole määratav. Lõim jookseb lõike suhtes diagonaalis, mis on seda tüüpi sukkadele iseloomulik ja annab esemele paremat venivust (Zimmermann 2004, lk 160). Talda ja küljekiile ei ole säilinud, seega ei ole võimalik öelda, kas need olid lõigatud ühe või mitme tükina.

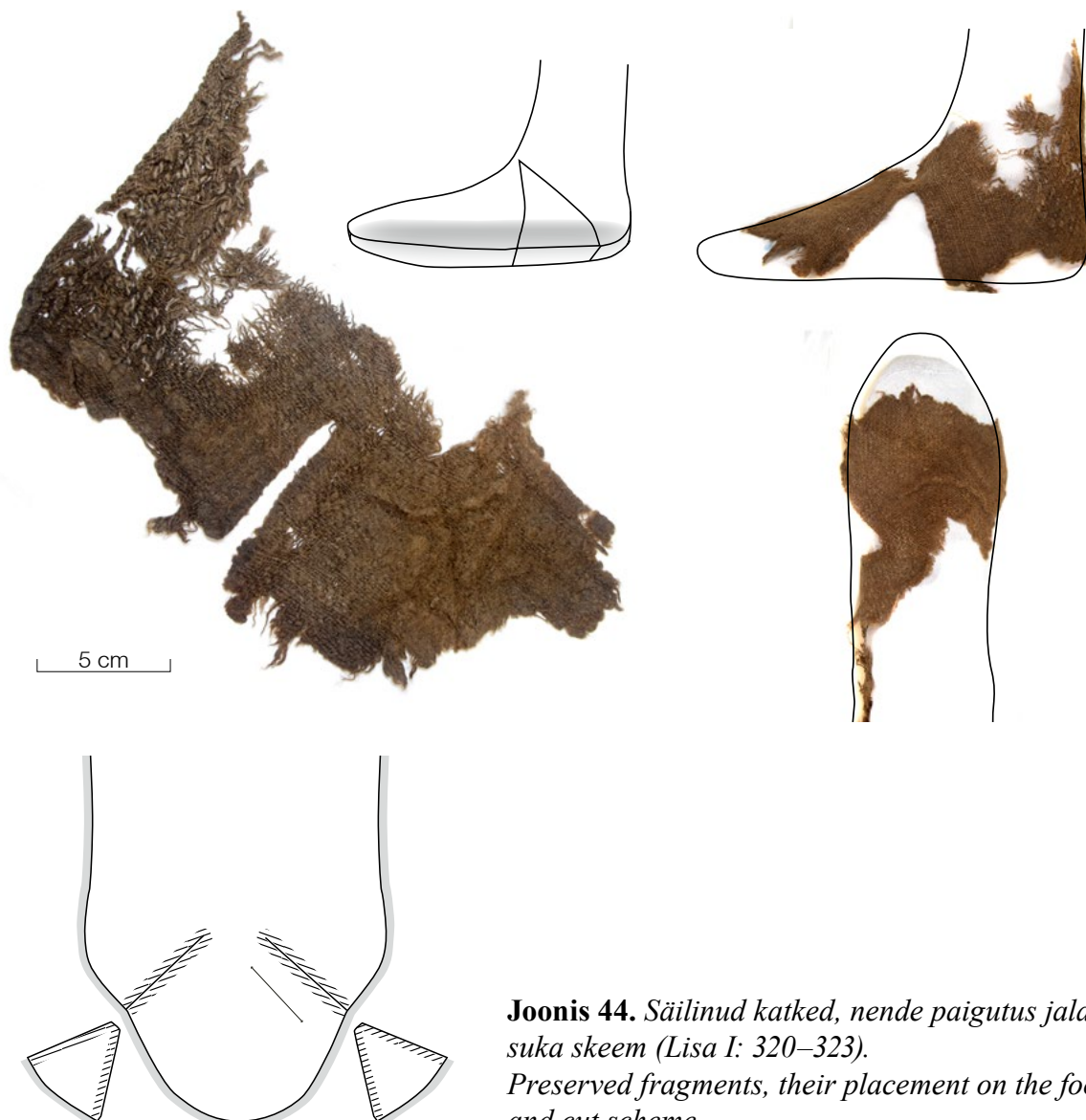

Joonis 43. Säilinud katked, nende paigutus jalal ja suka skeem (Lisa I: 181–183).
Preserved fragments, their placement on the foot and cut scheme.

Pärnu, Uus 5/7, PāMu 14489/60-6 (Lisa I: 316–319)

Toimsest kangast sukast on säilinud jalapealne osa ja kanna vasak pool. Selle kiilude lõhikud moodustavad üksteise suhtes täisnurga ja need on sisse lõigatud ühel pool lõime- ja teisel pool koelõnga suunaliselt. Suka kannatagune ja -alune osa on jämeda (3 mm) lõngaga lõngasuunaliselt läbi nõelutud, kohati ainult ühes suunas ja kohati põimitud risti-rästi mõlemas süsteemis. Kiilud on sellisel sukal võimalik lõigata kahe eraldi kolmnurgana või ühes tükis, mis ulatub talla alt läbi. Praktilisem tundub õmmelda kumbki kiil oma kohale ja seejärel üks pikk õmblus, mis algab varba alt ja jätkub ka sääre taga.

Suka kannatagune osa on üsna kõrgelt väga jämeda lõngaga robustselt läbi nõelutud. Lõike proovimine andis teada, et selline sukk võibki kõndimisel kanna taga puntrasse vajuda, seega toimub kõige intensiivsem kulumine just selles piirkonnas. Jalalaba peal on kandmisest sisse jäänud volt.

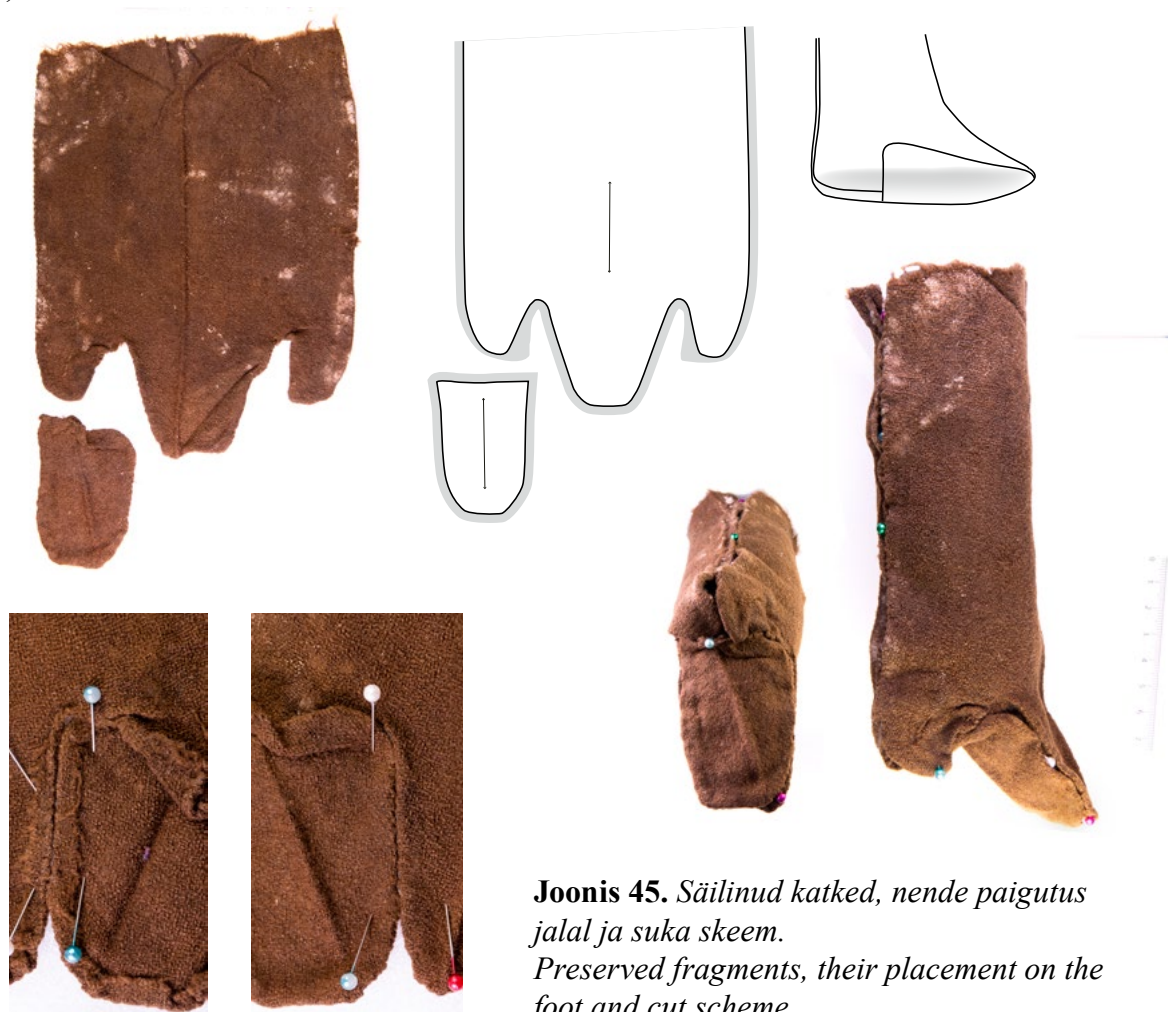

Joonis 44. Säilinud katked, nende paigutus jalal ja suka skeem (Lisa I: 320–323).
Preserved fragments, their placement on the foot and cut scheme.

Tallinn, Maakri 19/21, AI 7060: 2899/13

Et õmmeldud sukkade ülevaade oleks täielik, toon võrdlusmaterjalina välja ka beebisuuruses suka Maakri 19/21 kaevandist leitud jäätmekastist, kust pärit mündileiud on 1820. aastatest (kaevamiste juhataja Jaak Mälli suuline info). Võtsin selle eseme valimisse, sest oma lõikelt sobib ta keskaegsesse traditsiooni. Tegemist on villasest kreppkangast suka sääre- ja jalalabaosaga. See on huvitav riideese, mis 19. sajandi alguse konteksti paigutatud on ühekorraga liiga varane ja liiga hiline. Tollal valitses veel pikaajaline laste pulgaksmähkimise komme (Day 2015, lk 204) ja siputuspüksid ei tundu seetõttu kuigi ajastukohased. Õmmeldud sukkade kandmise komme peaks selleks ajaks olema juba ammu asendunud varrastel kootud sukkadega.

Sukast on säilinud tald ja 20 cm pikkune sääreosa, mis lõigatud välja koelõngasuu-
naliselt. Kogu eseme ulatuses on kasutatud ühte tüüpi õmblust – lihtühendusõmblust, kus õmblusvarud on 5 mm laiuselt sissepoole murtud ja detailid on pahemalt poolelt mööda murdejoont 2–3 mm pikkuse üleloomispistega kokku õmmeldud. Üleloomispisterea laius on u 1,5 mm.

Joonis 45. Säilinud katked, nende paigutus jalal ja suka skeem.
Preserved fragments, their placement on the foot and cut scheme.

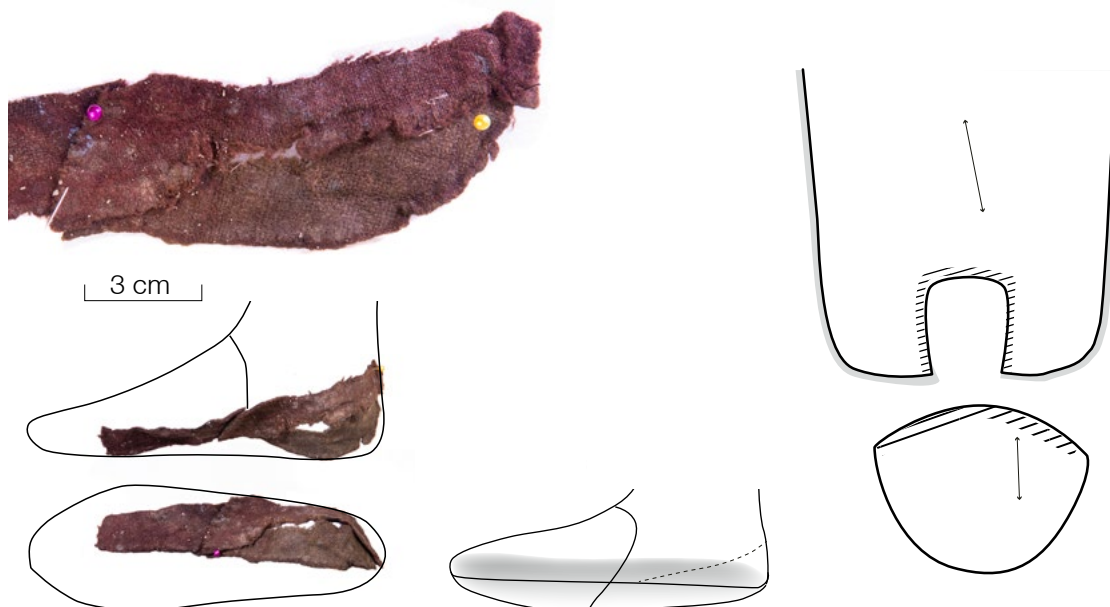
Sama tüüpi sukkade katketeks liigitan veel mõned väiksemad tükid Jahu tn kaevandist. Kõigil katketel on servas sukkadele iseloomulik pealustusõmblus. Need katked pärinevad kas küljekiiludest või kannadetailidest: AI 7909: T 8 (kiil, Lisa I: 1–3); T 409 (kannadetail, Lisa I: 135–136); T 669 (Lisa I: 177–179).

3.2.2 Sukkad, mille õmblusjoon pöia- ja sääreosa vahel on tasane

Seda tüüpi sukkadel kulgeb tasase kujuga sääre- ja labaosa ühendav pealustusõmblus üle jalavõlvi. Talla all on õmblus, mis algab varbast ja kulgeb kanna alt sääre taha.

Tallinn, Jahu TN, AI 7909: 65, 67 (Lisa I: 25–31)

Sukast on säilinud kaks punast ja üks teist värvi (praegu rohekaspruun) lõigatud servadega kalevikatket, mis on omavahel pealustusõmblustega kokku õmmeldud. Teist värvi kangast tükk, mis on oma kohale õmmeldud pahemalt poolelt, on ilmselt läbikulunud kanna asendustükk. Palistuspisted pealustusõmbluses on hõredad – 4-millimeetrise sammuga. Säaredetaili serv katab varbapoolse detaili serva 7 mm laiuselt. Talla all on kitsa õmblusvaruga (3 mm) õmblus. Londoni tekstiilide hulgas on mitmeid antud leiu kannadetailile sarnase kujuga, pealustusõmblustega detaile, mida on samuti tõgendatud suka külge tugevduseks õmmeldud tükkidena (Crowfoot jt 2001, lk 189–190).

Joonis 46. Säilinud katked, nende paigutus jalal ja suka skeem (Lisa I: 25–31).
Preserved fragments, their placement on the foot and cut scheme.

Tallinn, Jahu tn, AI 7909: T 795 (Lisa I: 223–224)

Väikelapse suka sääre- ja labadetail on välja lõigatud punasest kalevist. Kanga karustus on pahemalt poolelt osaliselt ja paremalt poolelt täielikult maha kulunud. Karvutuks kulunud on ka õmblusvarud – seega on tegemist taaskasutatud kangast valmistatud esemega, mis läbinud juba eelnevalt vähemalt kaks kasutuskorda. Sääre- ja varbadetailid saavad talla all kokku järelpistega lihtühendusõmbluses. Pikiõmblus kulgeb ühe joonena alates varbast, talla ja kanna alt läbi ja edasi sääremarja pidi üles. Pealistsõmblus, mis kinnitab varbaosa sääreosa peale, on üheraline ja pisted kulgevad paremal poolel. Palistuspeade samm on 2 mm (jn 22: 2). Palistuspead on paremal poolel serva suhtes peaaegu täisnurksed, veidi kaldega paremale ja pisterea laius on samuti 2 mm.

Joonis 47. Säilinud katked, nende paigutus jalal ja suka skeem (Lisa I: 223–224).
Preserved fragments, their placement on the foot and cut scheme.

3.2.3 Sukad, mille ühendusjoon põia- ja sääreosa vahel on sakiline

Sakilise ühendusjoonega sukkade alla liigitasin sellised, millel sääreosa poolt jalalaba peale või vastupidi ulatub kolmnurkne detail. Jala peale ulatuva kolmnurgaga tüüpi sukkade näiteks võib tuua Herjolfsnesi leiu nr 88 (Kania 2010, lk 401) või Bremenist piiskopihauast pärit sukad (Nockert 1997, lk 106, jn. 98). Teistpidist varianti ei ole ma üheski publikatsioonis kohanud.

Tallinn, Dunkri 5, TLM 28972: 4, 11, 12, 25, 28, 33 (Lisa I: 285, 287, 28, 292, 295)

Dunkri tn 5 kaevandi tekstiilileidude hulgas on kuus katket, mis võiksid pärineda ühest sukast. Need on kõik sarnasest kalevist, mis on ühelt poolt karvastuse peaaegu kaotanud. Kahes kohas sobivad katkete servad pealustusõmbluseks kokku. Venimisjäljed on konserveerimisega kahjuks kaotsi läinud ja ajapuudusel ei olnud võimalik katkeid põhjalikumalt uurida. Esialgu on teadmata, kas kõige suurem katke pärineb suka sääre- või labaosast ja kumbapidi paiknesid jala peal sakid. Seetõttu Dunkri leiul praegu lõikeskeemi ei ole esitatud.

Katketel olevates pealustusõmblustes on silmatorkavalt ühtlased palistuspisted, millest kumbki rida on õmmeldud tavapäraselt mööda detaili serva – vastavalt paremalt ja pahemalt poolelt. Lisaks on komplektis kaks katket, mis võiksid pärineda sääreosast – sealne õmblus on eelpistetega mahaõmmeldud õmblusvarudega ühendusõmblus (jn 20), mida näiteks Inglismaalt leitud sukakatketel põhjal peetaksegi suka tagaõmblusele iseloomulikuks (Crowfoot jt 2001, lk 156; Thursberg 2001, lk 45). Kas need katked sobituvad üheks õmbluseks, ei ole samuti võimalik kindlaks teha.

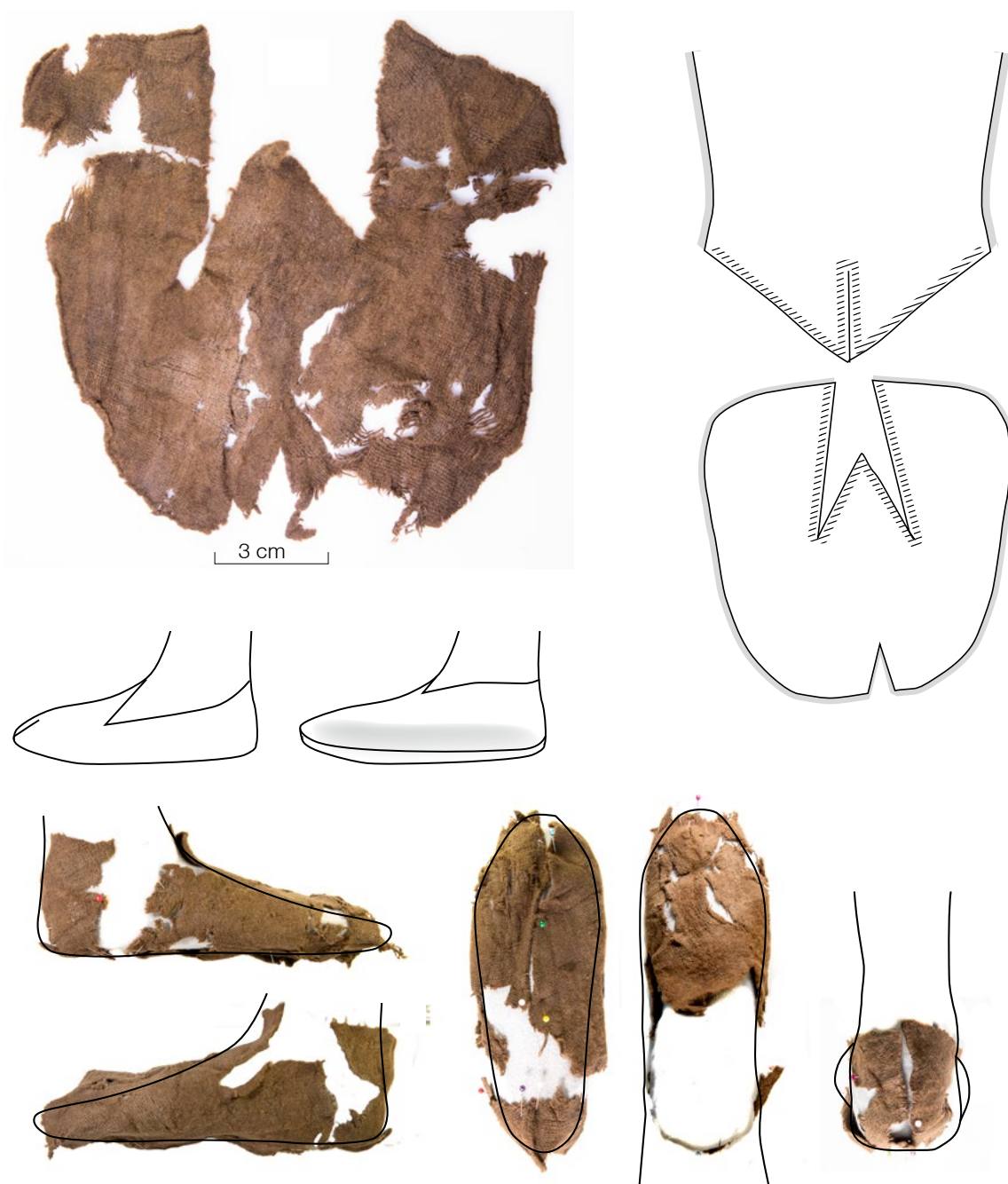

Joonis 48. Säilinud katked
(Lisa I: 285, 287, 28, 292, 295).
Preserved fragments.

Tallinn, Jahu tn, AI 7909: T 846 (Lisa I: 234–236)

Suka labaosa, mis on säilinud kolme katkena, on tehtud jämedamast kalevist. Ühest tükist koosnevana on see ainus sukaleid minu poolt uuritustest, millel ei ole talla all ristipidist õmblust. Kogu detail, aga eriti selle jalapealne kolmnurk on tugevalt vanunud ja kaotanud kõik õmblusjäljed. Talla alt kannani kulgev õmblus on järelpistega lihtühendusõmblus. Varba peal peal on 45 mm pikkune sissevõte, mis on eelpistega kokku õmmeldud. Sukk on silmnähtavalt ebasümmeetriline ja praktiline proovimine näitas, et see oli parema jala oma.

Joonis 49. Säilinud katked, nende paigutus jalal ja suka skeem (Lisa I: 223–224).
Preserved fragments, their placement on the foot and cut scheme.

Pärnu, Malmö tn 15, A 2509: 1575 (Lisa I: 320–321)

Mõlemalt küljelt karvastuse kaotanud kalevist sukast on säilinud nii sääre- kui varbaosa katked, mida ühendab pealistasõmblus. Suka deformatsioonid on kuivatamisel kaotsi läinud. Kannaõmbluse pisted on väga tihedad. Kannaõmbluse tükid sobivad liitejoont pidi omavahel kokku, aga väiksem tükk on kuivatamisel vääändunud. Sukakannaõmbluseks on kahekordsete õmblusvarudega õmblus (jn 18).

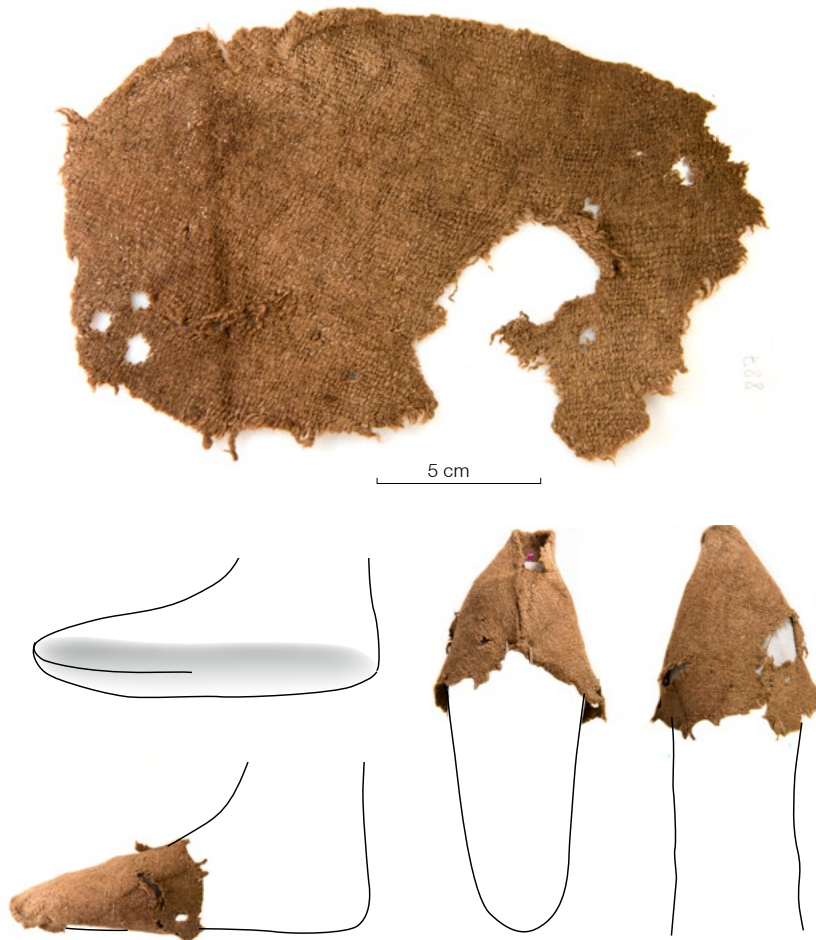
Joonis 50. Säilinud katked, nende paigutus jalal ja suka skeem (Lisa I: 324–325).
Preserved fragments, their placement on the foot and cut scheme.

3.2.4 Muud sukkadega seotud detailid

Selle pealkirja alla koondasin sukkade jäänused, millel puuduvad kindla tüübi tunnused, sest määratavaid osi ei ole säilinud.

Tallinn, Jahu tn, AI 7909: T 887 (Lisa I: 244)

Leid on jämedamast kalevist suka varbaosa, mille õmblus jookseb varbast jalalaba pikisunas talla all. Õmblusvaru on 4 mm laiune. Suka lõike tuletamiseks on sellest katkest liiga vähe. Kasutatud pistet ja õmblust on raske täpselt välja lugeda, kõige rohkem meenutavad jäljed katkel eelpistega lihtühendusõmblust.

Joonis 51. Säilinud katke ja selle paigutus jalal (Lisa I: 244).
Preserved fragment and its placement on the foot.

Tallinn, Jahu tn, AI 7909: T 192 (Lisa I: 76–77)

Peenest peenest kalevist neljakandiline rõivakatke sobib oma kuju poolest suka päkaaluseks detailiks, millel on kandmisest suur auk sisse kulunud. Kalevi karustus on detaili mõlemalt poolelt maha kulunud, see on säilinud vaid parema poole õmb- lusvarul – detail tehti taaskasutatud kangast. Kolmes servas on murtud õmb- lusvaru, neljas äär on lõigatud. Varbaosa on olnud pealistasõmb- lusega eraldi külge õmmeldud, ilmselt on juba varem asendatud läbikulunud varbaalune uue tükiga. Piste- augud ei ole hästi loetavad. Õmb- lusvarud on 4–5 mm laiuselt sissepoole murtud ja detail õmmeldi tõenäoliselt mööda murde- joont üleloomispistega oma kohale. Kuna varba ja päka aluseid osi on läbikulumise tõttu asendatud, siis ei ole võimalik öelda, milline on olnud suka algne tegumood.

Joonis 52. Säilinud katke ja selle paigutus tall (Lisa I: 76–77).
Preserved fragment and its placement on the sole.

Tallinn, Jahu tn, AI 7909: T 47 (Lisa I: 19)

Jämedamast, karedast, nõrgalt vanutatud 2/1 toimsest kangast sukasääre katke on kuulunud lapsele. Auguga tükk võib pärineda põlvepiirkonnast, millel on põlvepealne osa läbi kantud – sellele viitavad ka venimisjäljed. Õmblusvarud on laiad ja õmblustöö ise on robustne.

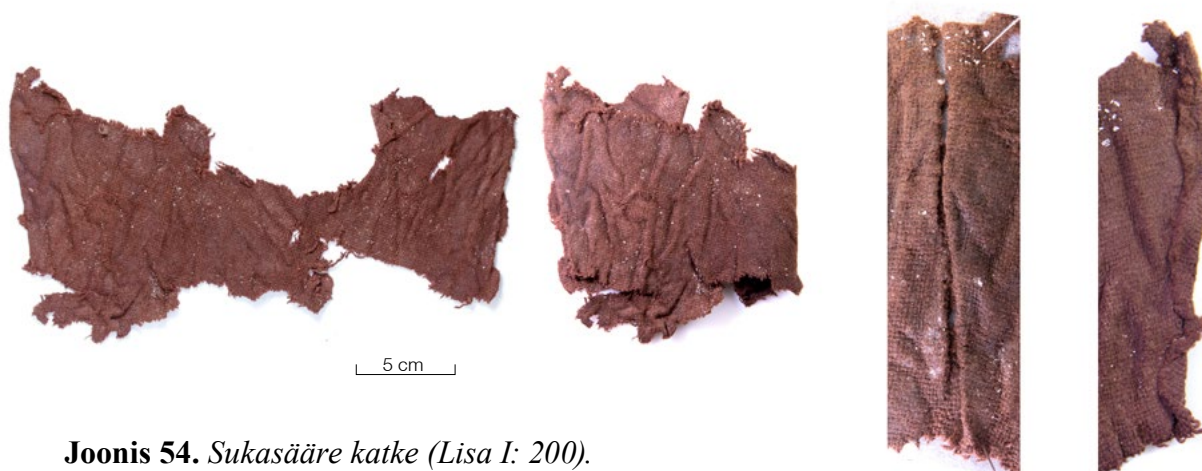

Joonis 53. *Sukasääre katke (Lisa I: 19).*
Fragment of stocking's leg.

Tallinn, Jahu tn, AI 7909: T 723 (Lisa I: 200)

Punastest kalevist suka sääretorust on säilinud u 10 cm pikkune jupp. Katke on löikejälgedega – sellest on midagi muud välja lõigatud.

Suka kangas on peaaegu kogu oma karustuse kaotanud, veidi on seda säilinud siseküljel. Tõenäoliselt on tegemist taaskasutusesemega, mis õmmeldud ümber pööratud kangast. Lõige on enamvähem lõimesuunaline. Sääre tagaõmblus on veidi kaarjas ja sobib sääremarja kumerusega. Sääre ühendab toruks lihtühendusõmblus, mis on tehtud eelpistetega. Õmblusvaru laius on 7 mm ja pistesamm 4 mm.

Joonis 54. *Sukasääre katke (Lisa I: 200).*
Fragment of stocking's leg.

Joonis 55. Soome elava ajaloo grupi Iloinen Joutsen liikmed demonstreerivad oma kesk-aegsete sukkade kulumist. Viimasel fotol on läbikantud jalaosad asendatud uutega. Tasub tähele panna, et kulumisjäljed ei ole kõigil sarnased. Fotod Mervi Pasanen.
Members of Finnish Living History group Merry Swan demonstrating the wear of their medieval hose. On the last photo, the worn out foot parts have been replaced. Note that the wear marks vary from person to person. Photos by Mervi Pasanen.

3.3 Muud esemete katked

Jahu tn, AI 7909: T 68 (Lisa I: 32–33)

Võrdlemine Eesti Ajaloomuuseumi tekstiilikogus olevate ajalooliste esemetega näitas, et pildil olev katke võib pärineda liibuva rõivaeseme pihaosa esitükist, vöökoha ja küünarnuki kõrguselt: katkel on küljeõmblus, selle juurest on kangas paljaks kulunud, samuti on kalevi pinnale sisse kulunud kummardamisest tekkinud horisontaalsed kortsud. Katke keskel on veider õmblus: tundub, et mitmeharulise rebendi kokkuõmblemisel on kasutatud siksakiga tugevdatud eelpistesõmblus.

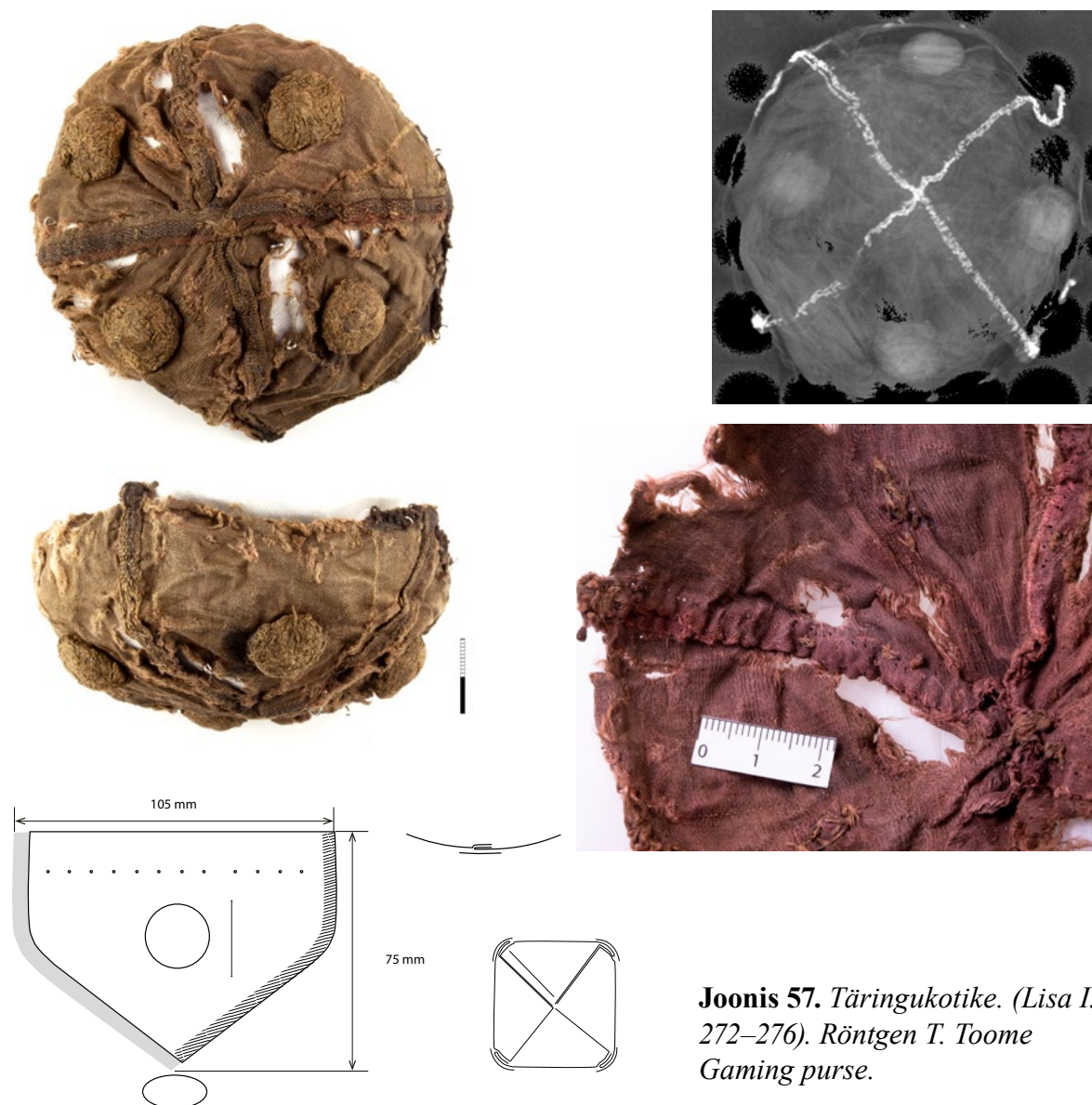
Joonis 56. Rõivaeseme ülaosa katke küljeõmblusega (Lisa I: 32–33).
Fragment of an upper garment.

Jahu tn, AI 7909: T 1062 (Lisa I: 272–276)

Jahu tn kaevandi õmblustega esemetest ainus, mis on tervena säilinud, on punasest siidmastist kotike. Sellise kujuga kotikestes müüakse täringuid ja mängunuppe tänapäevalgi. Koti ülemises servas on u 1 mm suurused augud krooknööri jaoks, mis on kaotsi läinud. Augud on ebaühtlaste vahedega, keskmiselt üksteisest 5 mm kaugusel ja augurea kaugus servast on u 12 mm. Lahtisena on koti läbimõõt umbes 10 cm ja koosneb neljast ühesugusest paneelist. Need on omavahel kokku õmmeldud linaste järelpistetega ja nende lõikeservad on töötlemata. Õmblusvarud on koos ja kõik on murtud vasakule. Paneelide ühendusõmbluseid peidab paremal poolel ripskoeline siidpael, mille keskmise vööndis on lõimedeks brokaat-

lõngad. Pael on õmmeldud mõlemat serva pidi kanga külge palistuspisteridatega, millest osa on tehtud siidiga ja osa linasega. Linased õmblusniidid ei ole säilinud.

Koti ülemine serv on äärestatud sämppistete reaga, mis on õmmeldud siidniidiga (jn 15: 1). Niit on kaotanud oma algse värvitooni ja silma järgi ei ole võimalik öelda, kas see võis algselt kotikangaga sama värvi olla. Röntgenpilt näitab, et lisaks õmbluste peal olevatele brokaatpaeltele on pisut metalli ka ülemises servas, mis on silmaga näha mustja aინena ja võib olla näiteks hõbeniit. Kotil on iseloomulikud kaunistuselemendid – neli siidlõngast tutt-nööpi (jn 35), mis on rombikujuliselt paiknevate kahekordsete pistetega koti külge kinnitatud. Kandipaelte ristumiskohas on siidniidist pistete jäänused ja võib arvata, et seal on olnud viies tutt. Tuttide valmistamistehnikat kirjeldasin 2. peatükis. Kotil ei ole tunnuseid, mis viitaks voodri olemasolule.

Joonis 57. Täringukotike. (Lisa I: 272–276). Röntgen T. Toome Gaming purse.

3.4 Peatüki kokkuvõte

Uuritud õmbluskatketest enamus tundub olevat pärit rõivastest. Rammo (2015, lk 69; 2016, lk 10) on samuti öelnud, et keskaegsed õmblustega tekstiilileiud Tartu jt Eesti linnadest hulgas on eelkõige rõivaste jäänused.

Õmblemisel on mitu etappi: mõõdu võtmine, lõike tegemine (või kohandamine), detailide väljalõikamine, traageldamine või nõeltega kokkupanek, rõivastel üks või mitu proovi, lõplik kokkuõmblemine ja viimistlemine. Rõivaid saab teha uuest kangast või vanu tekstiilesemeid taaskasutades, parajaks tehes või neist hoopis uusi detaile välja lõigates.

Töös käsitletud arheoloogiliste tekstiilikatketepõhjal võib näha järgmisi tööetappe:

- Väljalõikamine – kohati on võimalik näha, kuidas lõimesuund detailil paikneb. Kui kalevi karustus ei ole maha kulunud ja varjab kanga struktuuri, siis on seda raskem kindlaks teha. Paljaks kulunud kalevikatketel on see lihtsam – lõim on tavaliselt z-keeruga ja kude s-keeruga, mis oli linnade tekstiilootmises tavapärane (Rammo 2015, lk 54). Prügis leiduvate tekstiilikatketete hulgas on kahesuguseid väljalõikamise jälgi – uuest kangast esmase ja kasutatud rõivastest teisese, neist tuleb pikemalt juttu allpool;
- Rõivaste selgaproovimise käigus tehtud kohandustest annavad aimu kitsad ribad, mis võivad olla lõigatud rõivadetailide külgedelt neid keha järgi kohandades (pilt) ja samuti sissevõtted.
- Kõige enam viitavad säilinud õmblused eseme lõplikule kokkuõmblemisele ja seda võib näha ka siis, kui säilinud katked on pisikesed, õmblusniit välja kõdunenud ja kangas rābaldunud.
- Paigad ja kinniõmmeldud rebendid näitavad rõivaste parandamist.

Õmblustel on läbi aegade olnud tähtis roll rõiva väljanägemise kujundamisel. Arheoloogilisse materjali talletudes kannavad nad endas informatsiooni nii kasutatud õmblusvõtete, õmblusniidi, esemete lõikelise ehituse ja nende kasutuse kohta.

Nagu ma juba sissejuhatuses mainisin, ei ole mul piisavalt andmeid ega ka teadmisi, mille alusel saaks ära tunda kutseliste rätsepate või koduõmblejate käekirja. Pelgalt õmbluste ja pistete alusel ei ole võimalik kodu- ja kutselise õmbleja tööl vahet teha. Oskuste erinevus ei avaldu mikrotasandil, vaid läbi üldisema tehnoloogia. Käsitöölise, koolitaja ja kunagise aktiivse taaskehastajana julgen öelda, et oskuse rõivaid kokku õmmelda ja teha neile ka natuke keerulisemaid viimistlusdetalle (nööbid, nööpaugud, kõladega servad) omandab igaüks,

kellel on vähegi käelist võimekust, huvi ja kannatust on. Hästiistuva rõiva konstrueerimine vajab palju rohkem harjutamist, katsetamist ja kogemust. Suutlikkus valida materjale, kasutada ja kombineerida õigeid võtteid ja tehnikaid vajab samuti õppimist. Minu magistritöös uuritud tekstiilikatked on liiga väikesed, et nende põhjal midagi rõivaste konstruktsiooni või istuvuse kohta järeldada.

KOKKUVÕTE

Käesolev magistritöö uuris õmbluskunstile viitavaid jälgi keskaegse linna prügisse sattunud tekstiilikatketel. Põhitähelepanu all olid leiud, mis saadi 2018.–2019. aastal toimunud päästekaevamistel Tallinnas Jahu tn 6 / Väike-Patarei tn 1. Lisaks vaatasin muid tekstiilileide Tallinnast Dunkri tn 5 ja Sauna tn 10 objektidelt ning leide Tartu ja Pärnu jäätmekastidest ja prügiladestustest. Kokku kataloogisin ja uurisin 195 tekstiilikatket 325 õmblusega. Uuritud kangakatked olid peamiselt villased, mõned üksikud ka siidist. Seetõttu ei käsitle töö linaste esemete õmblemise tehnikaid.

Töö käigus tuli tegelda käsitsiõmblemise terminite süstematiseerimise ja korrastamisega ning leida pistetele ja õmblustele nimetused ja definitsioonid, mis vastaks nii arheoloogiliste tekstiilikatketel uurijate vajadustele kui ka tänapäevastele keelenõuetele. See osutus raskeks ülesandeks, mille juurde kaasasin mitmeid inimesi erinevatelt erialadelt, nii läbi sotsiaalmeedia kui ka isiklike kontaktide. Ideaalset süsteemi luua ei õnnestunudki: mitmed pisted ja õmblused sobivad erinevate liigituste alla või nendevahelised erinevused liiga väikesed, et neid eri tüüpidesse jaotada. Vähemalt sain ma vastuse oma küsimusele, miks ei ole ühtset süsteemi ka olemasolevates arheoloogia- ja õmblusraamatutes. Kuna keskaegsete tekstiilikatketel näol ei ole tegemist standardiseeritud tööstustoodanguga, siis ei ole ka vajadust nende pedantseks süstematiseerimiseks.

Peamine uurimismeetod oli visuaalne vaatlus, lisaks kasutasin praktilist lähenemist, mis aitas õmblusi paremini identifitseerida ja sukkade tegumoodi rekonstrueerida. Kasutasin detailset kataloogimismeetodit, mis võimaldas teha kindlaks kasutatud pistete ja õmbluste liigid, samuti nende mõõdetavad suurused.

Magistritöö esialgne eesmärk oli dokumenteerida ja süstematiseerida tekstiilikatketel leiduvad pisted ja õmblused. Leidsin uusi õmblusetüüpe, mida ei olnud kirjanduses kohanud. Töö pakkus üllatusi ja õpetas tähele panema nii pisidetaile kui ka võimalikke tervikesemeid katkete taga. Õmbluste kaudu õnnestus identifitseerida ka mitmeid esemeid, millest õmblustega katked pärinesid. Näiteks Jahu tn kollektsiooni tekstiilileidude hulgas leidsin katkeid kokku 14 sukast.

Loodan, et mu töö saab olema laiem lugejaskond kui ainult keskaegsete rõivaste õmblejad. Soovin innustada disainereid, käsitöölisi ja oma lõbuks õmblejaid proovima rohkem käsitsiõmblemist ka kaasaegsete esemete juures. Nii nagu populaarsed rõivaesemed – teksapüksid oma tänapäevases vormis – eristuvad visuaalselt justnimelt õmbluste tõttu, niisamati

on võimalik lähtuda rõivakujunduses ka mõnest muust õmblusetüübist ja piltlikult öeldes ehitada rõivas selle külge. Samuti on hiliskeskaja rõiva- ja muudel tekstiilileidudel muidki inspireerivaid töövõtteid.

Minu magistritöö ei tähista uurimise lõppu, vaid on pigem esialgne vahekokkuvõte ja algus edaspidiseks Eesti keskaegse linnarõivastuse ja õmbluskultuuri uurimiseks. Alles töö esitamise tähtaja lähendes hakkasin märkama aina rohkem ja rohkem üksikasju, sest olin töö käigus õppinud neid eristama. Nendega kavatsen edasi töötada ja nii mõnelegi küsimusele loodan tulevikus vastuseid leida.

- Taaskasutuse teema jaoks tuleb läbi vaadata ka katked, millel ei ole õmblusi, aga on mõlemad küljed kulunud – statistikat ei saa teha ainult õmblustega tükide järgi, mida on kõiki fragmente arvestades suhteliselt vähe.
- Uuritud/leitud õmblused vajavad praktilist katsetamist mitte ainult proovilappidel, vaid ka kantavatel esemetel ja kulumise dokumenteerimiseks pikaajalist kandmist. Näiteks pakuvad huvi sukaõmblused ja nende vastupidavuse küsimused.
- Valimi hulgas oli mõistatusliku kujuga katkeid, mida loodan tulevikus siiski mõne esemega seostada.
- Mõistatuseks jäid mitmed detaili suhtes sirgelt asetsevad, paljaks kulumata ja pisteaugudeta õmblusvarud.
- Terviklikuma pildi saamiseks tuleb läbi vaadata ka teised Eesti linnade keskaegsed õmblusjälgedega tekstiilid. Olen seda paari aasta eest põgusalt teinud, aga tookord üsna kiirmeetodil, ja praegu, kogenuma silmaga, näeksin seal kindlasti palju rohkem. Olen kindel, et näiteks sukanimekiri täieneb selle tulemusel märgatavalt.
- Üldmulje Jahu tn kaevandist on, et mitmeid katkeid saab seostada samade esemetega, seega võiv esemete arv, millest katked pärinevad, kokkuvõttes päris väike olla. Nende kõrvutamine ja võrdlemine jääb tulevikuplaanidesse.

Kasutatud kirjandus

- Arnold, J. 2008. *Patterns of Fashion 4: The cut and construction of linen shirts, smocks, neckwear, headwear and accessories for men and women c. 1540–1660*. London: Macmillan.
- Beaudry, M. C. 2006. *Findings: The Material Culture of Needlework and Sewing*. New Haven: Yale University Press.
- Březinová, H., Kohout, D., Bravermanová, M., Otavská, V., Wallisová, M. S. 2016. Středověké textilní a barvířské technologie. Soubor textilních fragmentů z odpadních vrstev z Nového Města pražského. Medieval textile and dyeing technologies. An assemblage of textile fragments from waste layers in Prague's New Town. Prague: Archeologický ústav AV ČR.
- Crowfoot, E., Pritchard, F., & Staniland, K. 2001. *Textiles and Clothing c. 1150–c. 1450. Medieval Finds from Excavations in London 4*. London: Museum of London.
- Currie, E. 2007. Diversity and Design in the Florentine Tailoring Trade. Rmt: Michelle O'Malley, Evelyn Welch (toim). *The Material Renaissance (Studies in Design and Material Culture)*. Manchester University Press, lk 154–173.
- Cooke, B. (1988) 2011. Creasing in Ancient Textiles. Changing Views of Textile Conservation. Rmt: Mary M. Brooks and Dinah D. Eastop (toim). *Readings in Conservation Series*. Los Angeles: Getty Publications, Getty Conservation Institute, lk 221–227.
- Day, L. R. 2015. The history, benefits and risks of swaddling babies. *Journal of Health Visiting*, 3(4), lk 202–208. DOI:10.12968/johv.2015.3.4.202
- Davies, M. P. 1994. *The Tailors of London and Their Guild, c. 1300-1500*. [Doktoritöö]. University of Oxford, Hilary Term, By Corpus Christi College.
- Fransen, L., Nørgaard, A., Østergård, E. 2010. *Medieval Garments Reconstructed: Norse Clothing Patterns*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Geijer, A., Franzen, A. M., Nockert, M. 1994. Drottning Margaretas gyllene kjörtel I Uppsala Domkyrka. (The Golden Gown of Queen Margareta in Uppsala Cathedral). Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Geppert, S. 2013. *Mode unter dem Kreuz: Kleiderkommunikation im christklichen Kult*. Salzburg: Verlag Anton Pustet.
- Goubitz, O. 1984. The Drawing and Registration of Archaeological Footwear. *Studies in Conservation*, Vol. 29, No. 4, Taylor & Francis, lk 187-196. <https://doi.org/10.2307/1506027>
- Grupa, M. M. 2012. Wełniane tekstylia pospółstwa i plebsu gdańskiego (XIV-XVII w.) i ich konserwacja; Woolen textiles worn by the rabble and plebs of Gdańsk (14th-17th) and their conservation. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Honoré, C. 2004. *In Praise of Slowness: Challenging the Cult of Speed*. Harper Collins.
- Hovi, S., Maahinen H., Niemi, K., 2017. *Keskiajan puvut*. Helsinki: Art House.
- Jaanus, M.-L. 2019. Käsitöökeele korrastamine ja arendamine käsitööteaduse terminite komisjoni töö näidete varal. [Magistritöö]. Tartu Ülikool, Viljandi Kultuuriakadeemia.
- Jedrzejewska, H. (1980) 2011. Problems of ethics in the conservation of textiles. Changing Views of Textile Conservation. Rmt: Mary M. Brooks, Dinah D. Eastop (toim.), *Readings in Conservation Series*. Los Angeles: Getty Publications, Getty Conservation Institute, lk 102–110.
- Kania, K. 2006. Archäologie mit Nadel und Faden – Möglichkeiten der experimenteller Kostümkunde. *Waffen- und Kostümkunde*, 48(1): 31–50.
- Kania, K. 2010. *Kleidung im Mittelalter. Materialien, - Konstruktion, - Nähtechnik. Ein Handbuch*. Köln: Böhlau Verlag.
- Kaplinski, K. 1980. Tallinna käsitöölised XIV sajandil, kd 1–2. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut.

- Kelly, T. D. 2013. The Tailoring of the Pourpoint of King Charles VI of France Revealed. – *Waffen- und Kostümkunde*, 55(2): lk 153–180.
- Kelly, T. D. 2015. Cut to pieces by a determined tailor. The piecing of the Charles de Blois pourpoint. *La Cotte Simple* (blog), <http://cottesimple.com/articles/cut-to-pieces/>, , vaadatud 2. 08.2021
- Kelly, T. D. 2016. Pourpoint of Charles de Blois: In-Person Observations (Finally!). *La Cotte Simple* (blog). Vaadatud 5. 08.2021
- Kivilo, L. 1987. *Õmblemine*. Tallinn: Valgus.
- Koch-Maasing, K. 2013. Riietumine keskaegses Tallinnas. Pawelsi kenotaaf ja arheoloogiline leiumaterjal rõivaajaloo allikana. [Magistritöö]. Tallinna Ülikool, Ajaloo instituut.
- Kwan, E. 2017. Clothes Make the (Wo)Man: Interpreting Evidence of the Secondhand clothing Trade in Late Medieval England. *Seattle University Undergraduate Research Journal*, Vol. 1, 16, lk 113–131.
- Lobjakas, K. 2021. Mäluga materjalid ja kehaline mõtlemine. Urmas Lüüsi isikunäitus „Teatavate piiride poorsusest“ Hobusepeas kuni 7. VI. Sirp 04. 06. 2021. <https://www.sirp.ee/sl-artiklid/c6-kunst/maluga-materjalid-ja-kehaline-motlemine/>
- Marini, G. 2013. Il Farsetto di Pandolfo III Malatesta. Alla scoperta del XV secolo 12.05.2013. *Nobile Contrada Fiorenza*. <http://nobilecontradafiorenza.it/rubrica-il-farsetto-di-pandolfo-iii-malatesta/>
- Mikhaila, N., Malcolm-Davies, J. 2006. *The Tudor Tailor: Reconstructing Sixteenth-Century Dress*. Hollywood: Costume and Fashion Press.
- Netherton, R. The View from Herjolfsnes: Greenland's Translation of the European Fitted Fashion. Rmt: Robin Netherton, Gale R. Owen-Crocker (toim). In *Medieval Clothing and Textiles*. Vol. 4. Woodbridge: Boydell Press, 2008., lk 143–172.
- Nockert, M. 1997. *Bockstensmannen och hans dräkt.*, Halmstad och Varberg: Hallands läns museer.
- Nockert, M. 2010. Clothing found in Scandinavia and Greenland. Rmt: Rainer C. Schwinges, Regula Schorta (toim). *Fashion and Clothing in Late Medieval Europe – Mode und Kleidung im Europa des Späten Mittelalters*. [Abegg-Stiftung.]; Basel: Schwabe Verlag, lk. 107–114.
- Nørlund, P. 1924. Buried Norsemen at Herjolfsnes. An archaeological and historical study. *Monographs on Greenland / Meddelelser om Grønland*, Vol. 67, Copenhagen 1924.
- Norris, H. [1927] 1999. *Medieval Costume and Fashion*. New York: Dover publications.
- Nutz, B. 2012. How to pleat a shirt in the 15th century. *Archaeological Textiles Review*, 54, lk 79–91.
- Nutz, B., McNealy, M., Case, R. 2017. The Lengberg Finds. Remnants of a lost 15th century tailoring revolution. Rmt: Milena Bravermanová, Helena Březinová, Jane Malcolm-Davies (toim). *Archaeological Textiles – Links Between Past and Present. NESAT XIII*. Prague: Technical University of Liberec, lk 167–176.
- Orlova, R. & Veenpere, M. 2011. *Õpime rätsepaks. Särgid, pluusid, kleidid ja vestid*. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Østergård, E. 2004. *Woven into the Earth. Textiles from Norse Greenland*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Peets, J. 2000. Textile fragment from a church door – fieldwork and laboratorial study. *Arheoloogilised välitööd Eestis 1999*, lk 108–112.
- Pietch, J. 2008. *Die Kostümsammlung Hüpsch im Hessischen Landesmuseum Darmstadt. Bestandskatalog der Männer- und Frauenkleidung. Studien zu Material, Technik und Geschichte der Bekleidung im 17. Jahrhundert*. Technische Universität München.
- Piponnier, F. & Mane, P. 2000. *Dress in the Middle Ages*. New Haven/London: Yale University Press.
- Põltsam, I. 2002. Eesti ala linnaelanike rõivastus 14. sajandi teisest poolest 16. sajandi keskpaigani. *Tuna. Ajalookultuuri ajakiri*, 2, lk 22–43.
- Rammo, R. 2009. Searching for Broadcloth in Tartu (14th-15th century). Rmt.: Kathrine Vestergård Pedersen and Marie-Louise B. Nosch (toim.). *The Medieval Broadcloth. Changing Trends in Fashions, Manufacturing and Consumption*. Oxford and Oakville: Oxbow Books. (Ancient Textiles Series; 6), lk 99–108.

- Rammo, R. 2012. Fragments of clothing from medieval Tartu (Estonia): archaeological sources. Rmt: Arvi Haak, Riina Rammo (toim). *Medieval Urban Textiles in Northern Europe*, Muinasaja teadus 22. Tartu: Tartu Ülikool, lk 125–146.
- Rammo, R. 2015. Tekstiilileiud Tartu keskaegsetest jäätmekastidest: tehnoloogia, kaubandus ja tarbimine. *Dissertationes Archaeologiae Universitatis Tartuensis*, 4. [Doktoritöö]. Tartu Ülikool, Ajaloo ja arheoloogia instituut. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Rammo, R. 2016a. Pilguheit Tartu keskaegse elaniku “rõivakappi”. Rmt: Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat / *Annales Litterarum Societatis Esthonicae* 2015, lk 7–27.
- Rammo, R. 2016b. Silk as a Luxury in Late Medieval and Early Modern Tartu (Estonia). *Estonian Journal of Archaeology*, 20, 2, lk 165–183. DOI: 10.3176/arch.2016.2.04.
- Rammo, R. 2021. Textile consumption in medieval Hanseatic towns in Estonia (13th – 16th centuries): archaeological sources. Rmt.: Ivar Leimus (toim.) *Everyday Life In Hanseatic Town*. Argielu hansalinnas. *Papers of the International Conference in Tallinn. Varia Historica VIII*. Tallinn: Eesti Ajaloomuseum, lk 17–183.
- Rasmussen, P. 2014. Creating fashion: tailors’ and seamstresses’ work with cutting and construction techniques in women’s dress, c. 1750–1830. Rmt: Marie-Louise Nosch, Tove Engelhart Mathiassen, Maj Ringgaard, Kirsten Toftegaard, Mikkel Vendborg Pedersen (toim). *Fashionable encounters: perspectives and trends in textile and dress in the early modern Nordic world*. *Ancient Textiles Series*, 14.. Oxbow Books, lk. 49–71.
- Reppo, M. 2013. Kesk- ja uusaegsed õmblustöövahendid Tallinna arheoloogilises materjalis. [Bakalaureuse-töö]. Tallinna Ülikool, Ajaloo instituut.
- Russow, E. 2006. Importkeraamika Lääne-Eesti linnades 13.–17. sajandil. Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, Läänemaa Muuseum.
- Russow, E. 2019. Keskaegne prügila Kalamajas. Rmt: Tiina Kala, Toomas Tamla (toim). *Tallinna ajalugu I köide 1561. aastani*. Tallinn: Tallinna Linnaarhiiv, lk 270–271.
- Russow, E., Bernotas, R., Randoja, K., Tvauri, A. 2019. Kalamaja kullaauk Jahu – Väike-Patarei tänava kvartalis. *Leele Välja* (toim). *Muinsuskaitse aastaraamat 2018*. Tallinn: Muinsuskaitseamet, lk 50–51.
- Russow, E., Randoja, K., Bernotas, R., Tvauri, A., Rammo, R., Reppo, M., Ratas, J., Kreem, J., Lõugas, L. 2019. A late medieval treasure trove of Tallinn. *Salvage excavations of the 15th-century landfill between the Jahu and Väike-Patarei streets*. *Archaeological Fieldwork in Estonia 2018*, lk 185–218.
- Sachs, H. & Amman, J. (1568) 2005. *Eygentliche Beschreibung aller Stände auff Erden/hoher und nidriger/ geistlicher und Weltlicher/aller Künsten/Handwercken und Händeln/ec*. Leipzig:, Seemann Henschel Verlag.
- Schaeffer, C. B. 2007. *Couture Sewing Techniques*. Newtown: The Taunton Press.
- Scott, M. 2018. *Fashion in the Middle Ages*. Los Angeles: Getty Publications.
- Sokk, K., Soone, O. 1982. *Õmblemine*. Tallinn: Valgus.
- Soone, O. 1988. *Tikime*. Tallinn: Valgus.
- Sorber, F. 1998. The making of cloth. State of the art technology in the Middle Ages. – Rmt: . Marc Dewilde, Anton Erwynk, Alexis Wielemann (toim). *Ypres and the medieval Cloth Industry in Flanders: Archaeological and Historical Contributions*. *Archeologie in Vlaanderen Monografie 2*. Asse-Zellik, lk 21–32.
- Staniland, K. 1997. Getting There, Got It: Archaeological Textiles and Tailoring in London 1330–1580. Rmt:– David Gaimster, Paul Stamper (toim). *The Age of Transition. The Archaeology of English Culture 1400–1600*. Oxford, lk 239–250.
- Staples, K. K. 2015. The Significance of the Secondhand Trade in Europe, 1200–1600. *History Compass* 13/6, lk 297–309. <https://doi.org/10.1111/hic3.12240>
- Sturtewagen, Isis 2016. All together respectably dressed. *Fashion and clothing in Bruges during the fifteenth and sixteenth centuries*. Universiteit Antwerpen.
- Tvauri, A., Bernotas, R., Läänelaid, A. 2017. Archaeological excavations at the courtyard of Lutsu Street 12,

- Tartu. Archaeological Fieldwork in Estonia 2016, lk 147–154.
- Zimmermann, H. 2004. Sixteenth-century hose and their manufacture. Rmt: Jersy. Maik (toim). Priceless Invention of Humanity – Textiles. NESAT VIII. Lodz, lk 159–166.
- Zimmermann, H. 2007. Textiel in context. Een analyse van archeologische textielvondsten uit 16e-eeuws Groningen. Groningen: Stichting Monument & Materiaal.
- Tarrant, N. E. A. 2010. ‘Cut your coat to suit your cloth’: How a Textile Affects the Cut of a Garment’. Rmt: Rainer C. Schwinges, Regula Schorta (toim). Fashion and Clothing in Late Medieval Europe – Mode und Kleidung im Europa des Späten Mittelalters. (Abegg-Stiftung. Basel: Schwabe Verlag, lk 61–67.
- Thursfeld, S. 2001. The Medieval Tailor’s assistant. Bedford: Ruth Bean.
- Tiko, A. 2014. Keskaegsed majapidamised Tallinnas Sauna tn 8/10 kaevamiste näitel. [Magistritöö]. Tallinna Ülikool, Ajaloo Instituut.
- Turnau, I. 1991. History of Knitting Before Mass Production. Warszawa: Polish Academy of Sciences.
- Valk, H., Ratas, J., Laul, S. 2014. Siksälä kalme II. Matuste ja leidude kataloog. Tartu: Tartu Ülikool.
- Valk-Falk, E. 2001. Nahk : kultusobjekt, kehakate, kunstiteos : metoodiline kogumik. II, Etnograafilise ja arheoloogilise naha konserveerimisest. Tartu: Tartu Kõrgem Kunstikool
- Vedeler, M. 2004. Pleated Fragments of Clothing from Norway. Acta Archaeologica Lodziensia, Vol. 50(1), lk 61–65.
- Vedeler, M. 2006. Klær og formspråk i norsk middelalder. Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.
- Warma, A. 1930. Õmblustööde tehnika. I., Pesutöö käsiraamat. Tallinn: Hariduse- ja sotsiaalministeerium.
- Warma, A. 1940. Õmblustööde tehnika I. Rõivatöö õppe- ja käsiraamat. Tallinn: Oskusraamat.
- Waugh, N. 1964. The Cut of Men’s Clothes: 1600-1900. New York: Theatre Art Books.

Veebipõhised allikad:

- [EKSS] “Eesti keele seletav sõnaraamat” mais 2021.
- Lexico Oxford English and Spanish Dictionary, Synonyms, and Spanish to English Translator 2021. <https://www.lexico.com/definition/seam>. Kasutatud mais 2021.
- Merriam-Webster 2021. <https://www.merriam-webster.com/> Kasutatud mais 2021.
- Jaanus, M.-L. Oskuskeel. Abiks seminari-, lõpu- ja magistritöö kirjutamisel. [Õppematerjal]. Viljandi Kultuuriakadeemia. <https://sisu.ut.ee/oskuskeel>

SUMMARY

Sewing art in medieval towns: On the example of archaeological finds of Tallinn Jahu Street

The master's thesis researches seams of archaeological textiles from medieval towns. The main focus is on the finds unearthed in the excavations in Tallinn at 1 Väike-Patarei St. / 6 Jahu St. in the years 2018–2019. In total, I catalogued and examined 195 textile fragments with 325 remnants of seams. The fabric fragments under study were mainly made of wool with only some exceptional finds of silk. The finds have been dated to the 13th-16th century.

The thesis aims to give an overview of different sewing techniques, which can be found on medieval textile remains from Estonian cities. Due to the period and studied finds, the focus is on hand sewing and making clothing items. One of the goals is to popularize hand sewing. The research provides an opportunity to introduce these techniques to the people involved in living history or reenactment activities, the museum staff and the archaeologists.

My research questions are as follows. What types of stitches and seams can be observed in the medieval urban textile fragments? What information do the discovered seams provide? Can textile fragments with seams be associated with complete past objects? Do certain seam types belong to specific types of textile objects?

My master's thesis is an object study based, on the one hand, on personal craft experience and focused on techniques. Without my practical experience, I would not have been able to decipher the objects under study. On the other hand, it is closely linked to archaeology, trying to shed light on the life of objects in the past.

The primary research method was visual observation. To achieve the goals, I had to first document and systematize the stitches and seams found in the medieval textile fragments. I used a detailed cataloguing method to make stitch and seam statistics in terms of measurements and appearance. I also applied an experimental approach that helped better identify the seams and, for example, reconstruct the cutting patterns.

I catalogued a total of 325 seams, of which 281 came from the Jahu St. excavations, and I registered seven different stitch and eight seam types (Tables 2 and 3). These include those that have already been highlighted in previous studies and those that have not been mentioned in the literature before. The new type of seam I have distinguished is, for example, a zigzag-reinforced seam, which I found in 17 fragments. The most numerous in the stitching category were the stab stitches (83 cases). I observed the joint seams, edgings, and specific seams (i.e. tassels, buttons, buttonholes). As many textile fragments are poorly preserved, the stitch type is not determined in 97 cases and the seam type in 101 cases.

The number of finds studied is too small to make general conclusions. However, the technical parameters of the catalogued fragments can be summarized. Measurements of stitches and seams showed that the stitch's length or the seam allowance's width was similar for the fragments from different objects. The length of one of the most used stitches – stab stitch - on full cloth was on average 2–3 mm, on partial backstitch up to 7, on other stitches (e.g. zigzag) 2–3 mm. Depending on the type of seam, the width of the seam allowance is 3–5 mm. These indicators apply to the Jahu St. finds as well as to other textile finds. Coarser fabrics have, in general, also broader seam allowance. Based on the fragments of broadcloth, it can be pointed out that seam allowance for primary use residues is narrower (3 mm) than for second-hand items. The fabric's durability decreases with wear. Thus, the seam allowance must be broader (5-6 mm) in the re-used clothes. I consider the extremely narrow allowances to be an indicator of the quality of the fabric - the broadcloth, which has been properly full, napped and shorn, did not fray. Thus, there was no need for a broader seam allowance. There were also few silk textiles with seams.

I do not have enough data or knowledge to recognize the handwriting of professional tailors or seamstresses. The difference in skills is not manifested at the micro-level but through more general technology. However, I noticed the standardization of specific techniques (types of stitches used, stitch length, seam allowance). The similarities may be due to tradition, training or requirements for professional craftsmanship. The thread used for sewing is also more or less the same thickness in all the seams.

Seams are a component of clothing that has played an essential role in shaping the appearance of the clothing. It was also possible to identify several garments based on the collected data. Several of the finds from Jahu St. excavations can be associated with the same objects. So the number of objects from which the fragments originate may be small. Among these finds, the most numerous item category were the stockings (hose).

Lisa I. Õmbluste kataloog.

Kui tunnust ei olnud võimalik kirjeldada, siis on lahter jäetud tühjaks.

kat. nr	leiu- nr	tekstiili- katke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liite- joone kaju ühendus- õmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblus- varu laius mm	piste- ridade arv õmblu- ses	piste liik	piste- samm mm	õmblusva- ru asend: murtud (M) sirge (S)
---------	----------	-----------------------------	------------------------	----------------------	----------------------------	---------------------------------	-------------------------------------	--	--------------	--------------------	-----------------------	------------------------------	------------	----------------	--

Tallinn, Jahu 6 / Väike Patarei 1. AI 7909: T

Asukoht Tallinna Ülikooli arheoloogia teaduskogu

1	8	160 × 50	Õhuke kalev, lõigatud, kolmes servas õmblus. Karustus kulunud, ühel küljel natuke rohkem säilinud kui teisel, halvasti märgatavad õmblusvarud, mida markerib karustus. Osa sukakiilust ja tallaosast?	a	110			taimne –	pealustus?	ühendus	7	2	võib olla palistuspiste. Lapikuks vajunud ja kangal ei ole reljeefseid pistete jäljendeid	5	S	
2				b?	55	1		taimne –	pealustus?	?	7					S
3				c	110	1		taimne +	pealustus?	ühendus?	2	1	üleloomispiste kaldega paremale	2–3	S	
4	19	140 × 50	Punane kalev, paremalt poolt karustus maha kulunud, kokku 5 õmblust.	a	80	1		taimne +	pealustus või ääres- tus?	ühendus	3	1	palistuspiste, serva suhtes peaaegu risti, kerge kaldega vasakule	6		
5				b - a jätk ümber nurga	150	1		taimne +	pealustus	ühendus	3	1	palistuspiste, serva suhtes peaaegu risti, kerge kaldega vasakule			
6				c		1	tasane	taimne +								
7				d	70	1					5	1				
8				e	50	2					sissevõte					
9	20	35 × 27	Punane vanutatud (kalev), lõigatud servadega, karustus mõlemal poolel. Pisteaugud kangaserva suhtes kaldega, st ühel küljel servale lähemal kui teisel.		27	1		taimne +		ühendus?	2–3	1	eelpiste?	2	S	
10	36	50 × 60	Punane kalev, paremalt küljelt karustus maha kulunud, säilinud õmblusvarul ja pahemal poolel		60	1	tasane	taimne +	lihtühend- dus	ühendus	2	1	järelpiste?	5	S	
11	39	90 × 50	Peen kalev, ühelt küljelt karustus maha kulunud, lõiga- tud, kuulub kokku nr 42-ga		65			taimne +	siksakiga tugev- datud ühendus	ühendus	3			2–3	M	
12	41	600 × 30	Toimse kanga riba, pikisuunas kahekorra murtud (vist kasutatud millegi sidumiseks), narmendavate servadega. Umbes 5 mm kaugusel servast ebaühtlaste eelpistetega läbi õmmeldud.		600			taimne	lihtühend- dus	ühendus		1	eelpiste	ebaühtla- ne, 4–6		
13	42	85 × 35	Kalev, kaks lõigatud äärega rõivadetaili katket. Kuulu- vad kokku omavahel ja nr 39-ga.		65 + 60	2	laineline	taimne +	siksakiga tugev- datud ühendus	ühendus	3	1	eelpiste, mis osaliselt jookseb topeltreana (auke on tihedamalt)	2–3	M	
14		80 × 45	Üks ühendusõmblus ja lisaks kolm tundmatu funktsioo- niga eelpisterida pahemal poolel	a	60	2	laineline	taimne +	siksakiga tugev- datud ühendus	ühendus	3	1	eelpiste	2–3	M	
15				b	40			taimne +				1	eelpiste	3		
16				c	40			taimne +				1	õmmeldud eelpiste	3		
17				d	40			taimne +				1	õmmeldud eelpiste	3		
18	44	10 × 500	Siidpael, sõlme seotud. Ots kahekorra õmmeldud?		10			taimne –	ühe- kordne palistus	palistus	4	1			M	

kat. nr	leiu- nr	tekstiili- katke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liite- joone kuju ühendus-õmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblus- varu laius mm	piste- ridade arv õmblu- ses	piste liik	piste- samm mm	õmblusva- ru asend: murtud (M) sirge (S)
32	68	200 × 200	Punane kalev, kulumisjäljed tähistavad kandmisel tekkivaid kortse, samast esemest nr 106-ga, õmblus ei lähe kokku, ääres kulumata õmblusvaru pistetega, see õmblus lõngasuunaline. Rõiva kül, mida käe liikumine on kulutanud	a paranda- tud koht	kokku 90	mõlemad pooled	sakiline	taimne –	siksakiga tugev- datud ühendus	ühendus, parandus	kuni 5	1	kokku õmmeldud eelpistega, ja peal tu- gevduis-siksakpiste, mis pinnale täpikesi jätab	3 eelpis- tel, teisel ebauht- lane	M
33				b	10	1	sirge	taimne –		ühendus	5	1	järelpiste?	10?	ilmselt olnud M, praegu S
34	69	190 × 60	Kalev, lõigatud servad, karustus paremalt poolelt kulu- nud, nõöp- või nõoriaugud (4 tk), esemel olnud taimsest kiust vooder. Kaেলাaugu ja hõlma ühinemiskoht või pükste esimene ülemine nurk kinnise juurest?	a ülemine serv	180	1	sirge	taimne +	pöörd- õmblus	voodri ühendus	5–7	2	eelpiste (voodri ja põhikanga kokkuõmb- lemiseks), palistus- piste (voodri mahaõmb- lemiseks)	eelpis- tel 3, palistus- pistel 7	M
35				b hõlma külgserv	65	1		taimne +	pöörd- õmblus	voodri ühendus	5	2	eelpiste (voodri ja põhikanga kokkuõmb- lemiseks), palistus- piste (voodri mahaõmb- lemiseks)	eelpis- tel 3, palistus- pistel 7	M
36				c nõöp- või nõo- riaugud	7		taimne +		augu äärestus	kuni 3	1	sämppiste?		S	
37	72	50 × 90	Kalev, lõigatud serv, karustus paremal paremini säili- nud, pahemal kulunud.		5	1	laineline	taimne +, pistejooksud õmblusvarus		ühendus	3–5	1, rohkem ei ole loetav	eelpiste	3	M
38	74	70 × 200	tume peen kalev, karustus paremalt poolelt maha kulu- nud, pahemal osati säilinud, pluss õmblusvarudes. Nt kleidi vms küljetüki ülemine osa?	a	170	1	tasane	taimne +, järelpiste parem pool		ühendus	3–4	1	järelpiste?	5	S
39				b	70	1	tasane	taimne +, järelpiste parem pool		ühendus	3–4	1	järelpiste?	5	S
40				c	230	1	tasane	taimne +, järelpiste parem pool		ühendus	3–4	1	järelpiste?	5	S
41	77	70 × 35	tiheda punase kalevi ktk, lõigatud. karustus ühel poolel hästi säilinud, teisel poolenisti maha kulunud, säilinud õmblusvaru osas. Õmblused katkel kahes servas	a	35	1		taimne +		äärestus	2	1	üleloomis, kalle peaae- gu täisnurkne	4–5	S
42				b	35	1		taimne +		ühendus	2	1	järelpiste?		S
43	78	100 × 50	vanutatud kangaktk, krepp, karustus kulunud, eriti pahemalt poolelt, paremal säilinud laiguti. lõigatud, õmblusvaru räbaldunud		90	1	laineline	taimne –		ühendus		1	eelpiste?	kuni 5	S
44	92	190 × 130	punakas villane toimne, kerge vanutus kohati näha pahemal poolel. Parema poole õmblusvarus ja pahemal poolel nähtav punakas toon.		60	1		taimne –	lihtühen- dus?	ühendus	10+ (räbal- dunud)	1	eelpiste?	7–8	M
45	93	80 × 5	kaleviriba, kanga küljest ära lõigatud õmblusvaru koos pistereaga, karustus säilinud ühel küljel kogu pinnal ja teisel poolel õmblusvarul		80	1		taimne +		ühendus	3	1	eelpiste	6	S
46	94	220 × 60	kalev, karustus paremalt poolelt maha kuunud, säilinud osaliselt vaid õmblusvarul ja laiguti pahemal küljel		50	1		taimne –	lihtühen- dus	ühendus	5	1?			vist algselt olnud M

kat. nr	leiunr	tekstiilikatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liitejoone kuju ühendusõmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	pistevardade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)	
47	101	120 × 70, 80 × 100, 200 × 60	Villastest lõngast ja linase südamikuga brokaatniitidest põimitud paela külge kinnitatud õhuke hõre siid, vist peakatte jäänus. Servapaelas augud, linane välja kõdunenud, kohati säilinud brokaadi lamelli katkeid ja villasel lõngal kulla jälgi. Servatükkides villane lõng õmmeldud ümber siidi serva. Põimitud paelas on brokaatniidid jooksnud otse, villased on põimitud selle ümber. Siidi laius u 18 cm. Paela külge õmblemisest ei ole õmbluskohti näha	kokku 4 sarnast eri katketel	80, 70, 20, 20	2			villased lõngad aetud siidi külge	ühendus			üleloomispistega aetud koendservast läbi, nii et serv ise ka lainetab	7-8		
48	113	250 × 50	Keskmise jämedusega kalevi, lõigatud, õmblused, karustus säilinud õmbluse sees. Kaks tükki käivad omavahel kokku. 1. tükil õmblused kahes otsas, 2. ja 3. pikiservas	a	45	1		taimne -		ühendus	7	2	palistus, ääre pool olev			
49				b	40											
50		190 × 30		a	180	2 (kuulub kokku järgmisega)		taimne -	pealistus	ühendus	7	2			S	
51		220 × 30		a	180	2		taimne -	pealistus	ühendus	7	2			S	
52	116	120 × 240	Peenem kalevi, õmblus siidniidiga, samast esemest kui nr 48 ja 392, pikem kirjeldus seal		30	2	tasane	siid +	lihtühendus	ühendus	3-4		järelpiste	8	M	
53	117	80 × 10	Punase kalevi ribake, diagonaalselt lõigatud, kokku murtud, karustus täielikult maha kulunud paremalt küljelt, säilinud õmblusvarul ja pahemal poolel. Säilivus kehv.		60	1	tasane	taimne -		ühendus	5-6	2?	mingi ühendav piste ja siksak tugevdus?		M	
54	125	270 × 75	Punane kalevi, lõigatud, lapp koos õmblusega, mis on ribana lõikamisest alles jäänud, teises küljes ka õmblusvaru, millel säilinud tume värvus. Karustus paremal poolel.		270	1	lainjas		vastand	ühendus	5-6	2	eelpistega ühendatud, siksak tugevdus	4	M	
55						50				pealistus	ühendus	7-8	2		4	S
56	126	230 × 20	Tumeda kalevi riba, lõigatud, karustus pahemal poolel hästi säilinud, paremal säilinud õmblusvarus		230	1		taimne -		ühendus	kuni 5				S	
57	127	40 × 90,	Tugevasti vanutatud kalevi riba ja tükk, lõigatud.		20			taimne -	ühendus-äärustus	ühendus	2	1	üleloomis, kaldega vasakule	3	S	
58	130	280 × 15	Kalevist diagonaalselt lõigatud riba, rulli ja keerdu tõmmanud (kasutatud millegi sidumiseks), mõlemas pikiservas õmblusvaru. Karustus paremalt poolelt maha kulunud, säilinud õmblusvarudel ja pahemal poolel		280	1	tasane	taimne +	lihtühendus?	ühendus	4	1	järelpiste?		M?	
59						280	1	tasane	taimne +	lihtühendus?	ühendus	4	1	järelpiste?		M?
60	132	110 × 15	Paksem kalevi, lõigatud, karustus säilinud pahemal poolel ja parema poole õmblusvarus, veidi ka paremal poolel.		85		sirge	taimne +, ühe pistena		ühendus	4-6	1	sirge liitejoone ja suuremate aukude järgi tundub, et tikkpiste (varspiste)	2-3	M	
61	137	180 × 30	Kalevi, mõlemalt küljelt paljaks kulunud, karustust vähesel määral parema poole õmblusvarul. Taaskasutatud (ümberpööratud) esemest?		180			taimne +,		ühendus	5	1			M	
62	139	90 × 70, 210 × 90	Punase kalevi ktkd, karustus säilinud ainult parema poole õmblusvarul - viide taaskasutusele, rõivas ümber pööratud		105		sakiline	taimne +		ühendus	2 mm	2	eelpiste, siksak tugevdus	eepisted 3, siksak 3	M	
63	142	80 × 60	Jämedast krepist tükk, tükina tugevalt vanutatud, Kaks paralleelset rida (3 cm vahega) tumeda villase lõngaga tehtud pistete jäänuiseid		20 + 30	1		vill +				2	järelpisted (?) katkenud	5-6 mm		

kat. nr	leiunr	tekstiilkatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liitejoone kuju ühendusõmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	pistevõrdade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)
64	151	70 × 20	Punasest kalevist rõiva hõlma äär 3 nõõriauguga. Parema hõlma ülemine ots. Voodrikiht puudu. Välisservaga paralleelselt jookseb pisteaukude rida servast 3 mm kaugusel, paremal küljel näha täpikestena, mis 4 mm vahedega.	a nõõriaugud	kolm torgatud auku, mis pistetega äärestatud			taimne +, nõõriaukude ümber	äärestus	nõõriaukude äärestus	3–4	ümber 1	sämpipiste	nõõriaukude üleäärepiste 2 mm laiuselt	S
65			Rõivaeseme välisküljelt täitsa paljaks kulunud, seespool vähem kulunud. Karustus säilinud seespool	b rõivaeseme serv	10 + 60			taimne +	pöördõmblus	voodri kinnitus, serva töötlus	3–4	2	järeliste, eelpiste	õmblus 3? teping 4	M
66	155	150 × 200	Punane õhuke kalev, karustus paremalt poolelt maha kulunud, säilinud parema poole õmblusarul ja pahemal poolel laiguti		170	1		taimne +,	ühendusäärestus	ühendusõmblus	3-4 mm	1	palistusaste kaldega paremale	6-7 mm	M
67	163	50 × 70	Peen kalev, lõigatud, karustus maha tulnud, kaks niidiaukudega tükki, õige natuke niidi jäänust paaris kohas.		40					tikand?					
68		145 × 50				20				tikand?					
69	172	360 × 190	kalev, venimisjälgedega, karustus paremalt poolelt maha kulunud, veidi säilinud parema poole õmblusvarul ja rohkem pahemal poolel		55	1	laineline?	taimne –	lihtühendus	ühendus	4		eelpiste?		M
70	176	130 × 20	punase õhukese kalevi ktkd, lõigatud, õmblus ühes servas, karustus laiguti. Kas sukakiilu sisseõmblemise koht?		130	1		taimne –	pealustus?		7?	2?	palistusaste?	4	S
71		80 × 25	punase õhukese kalevi ktkd, väga kulunud, karustust pahemal poolel veidi säilinud, heledamad kui eelmine kate		80	1	tasane	taimne +	lihtühendus	ühendus	4–5		järeliste	7	M
72		90 × 35				90	1	tasane	taimne +	lihtühendus	ühendus	4–5		järeliste	7
73	178	350 × 100	Peenem tume kalev, karustus maha kulunud, õmblus. Kuulub kokku 782 ja 939-ga. Ühes servas ühendusõmblus, mis on seda katket ühendanud 939-ga. Tumepunane karustus on säilinud rohkem õmblusvarus sellel küljel, mis omavahel koos. Kangal nii paremal kui pahemal poolel paljaks kulumata voldikohti.	a	300	2 (kuulub kokku 939-ga)		taimne + sõlm		ühendus	3		kas tikkpiste/varspiste, või hoopis kahelt poolt tehtud eelpisted?	2–3 mm	M
74			Siksakõmblus, tehtud kahelt poolt, mis tehtud sissevõttesse	b	40	2		taimne +	serv-servavaga	sissevõte		2	siksak	2	S
75	185	200 × 280	Tume kare toimne toimne, õmblus?		280										
76	192	70 × 110	Õhuke peen kalev, karustus maha kulunud mõlemalt poolelt, säilinud parema poole õmblusvarul - taaskasutusesemest. Läbikantud, suur auk sisse kulunud. Veidi neljakandilise kujuga, õmblus kolmes servas (katkestusega), neljas äär lõigatud ja seal on olnud eraldi varbaalune tükk külge õmmeldud. Võib pärineda suka päka alt. Õmblusvaru sisse murtud ja tükk ilmselt üleäärepistetega külge õmmeldud	a	180 + 25	1	kergelt laineline	taimne –		ühendus	4-5 mm	1	palistusaste?	4?	M
77						b	80			taimne –	pealustus	ühendus	5	1?	höredad palistusaste?

kat. nr	leiu- nr	tekstiil- katke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liite- joone kuju ühendus- õmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funk- sioon	õmblus- varu laius mm	piste- ridade arv õmblu- ses	piste liik	piste- samm mm	õmblusva- ru asend: murtud (M) sirge (S)
78	194	70 × 60	Peen tihe labane, õmblusvarudel säilinud vanutus, peh- kinud, karustus kahelt poolt kulunud, lai ühelt poolt kulumata õmblusvaru koos õmblusjälgedega, pisteauke pole näha, kangal õmblusjalg näha vajutistena. Võib olla samast esemest kui 192	a	60	1		taimne –	pealistus	ühendus	5	1	palistus- pistes kaldega vasakule	7	S
79			Õmblusvaru kahekorra murtud ja õmmeldud teise de- tailiga kokku mõõda murdejoont, õmblusvarul karvastus	b	30	1	tasane	taimne –	ühen- dus-ää- restus	ühendus	7	1	palistus- pistes kaldega paremale, nähtavad jäljed peaaegu verti- kaalsed	6–7	M
80				c	25	1	tasane	taimne –	ühen- dus-ää- restus	ühendus	12	1	palistus- pistes kaldega paremale, nähtavad jäljed peaaegu verti- kaalsed	6–7	M
81		55 × 15	Õmblusvaru kahekorra murtud ja õmmeldud teise detailiga kokku mõõda murdejoont, õmblusvaru maha lõigatud		50	1	tasane	taimne –	ühen- dus-ää- restus	ühendus		1	palistus- pistes kaldega paremale, nähtavad jäljed peaaegu verti- kaalsed	6–7	M
82	196	50 × 100	Tume punakas kalev, karustus laiguti maha kulunud, lõigatud	a	40	1	tasane	taimne +	lihtühen- dus	ühendus	osa maha lõigatud	1	järe- lpiste	6	M
83				b	75	1		taimne +	pealistus?	ühendus	10–15	2?	palistus- pistes?	3–4	
84	199	60 × 40 + 60 × 10	Kalev, karustus maha tulnud, lapi pealeõmblemise jäljendiga	a	70 + 80	2 + 1	laineline	taimne –	pealistus	paika- mine? vooder- damine?			palistus- pistes	5	S
85				b	70	1	tasane	taimne –	lihtühen- dus	ühendus				7	M
86															
87	200	230 × 100	Kalev, karustus säilinud vaid õmblusvarul pahemal poolel. Taaskasutatud esemest?		130			taimne +	ühe- kordne palistus	palistus	8	1	palistus- pistes, paremalt ehk mõne täpikesena	8?	M
88	202	60 × 20	Kalev, karustus kahel küljel kulunud, natuke säilinud parema poole õmblusvarudel. Sukavarba ots?		65	1		taimne +		?	eri lõikudes erinev: 4, 2, 8	2?	mõõda õmblusvaru murdejoont üleloo- mispistes kaldega vasakule, lisaks servast kaugemal veel mingid pistesd	2	M
89	208	100 × 30													
90		95 × 55	punase kalevi ktkd, õmblusega, olnud omavahel kokku õmmeldud, väiksema tüki servas jupike teist õmblust	a	80	2		taimne +	vastand	ühendus	2 mm	1	üleloomispiste, serv-servaga väga kitsalt kokku õmmeldud	2,5 mm	
91				b	30	2		taimne +	eelpistega kokku tõm- matud, natuke krookes	ühendus	4	2?	eelpiste (eelpistega ühendus, kokku tõm- matud)		M
92	232	45 × 90	punane kalevitükk, lõigatud, ühes servas palistu- sõmblus. parem pool paljaks kulunud, pahemal poole karustus hästi säilinud. Niidiaugud enamasti kustunud. Õmblusvaru osaliselt servast lahti lõigatud.		110	1		taimne +, paremal poolel kohati täpikestena		voodriga palistus	3–4 mm		ei ole tuvastatav, vooder õmmeldud ühe pisterea- ga, võib olla eelpiste või järe- lpiste	7	M
93	237	70 × 30	õhukese punase kalevi ktk, lõigatud, karustus ühel küljel maha kulunud		35								venimisjälgedega, maha lõigatud		

kat. nr	leiu- nr	tekstiil- katke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liite- joone kuju ühendus- õmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funk- sioon	õmblus- varu laius mm	piste- ridade arv õmblu- ses	piste liik	piste- samm mm	õmblusva- ru asend: murtud (M) sirge (S)	
94	238	60 × 35	Neljakandiline tumepunase kalevi ktk, õmblused neljas servas. Parem pool paljaks kulunud, õmblusvarudel ja pahemal säilinud karustus.		30	1		taimne +	pealistus	ühendus	5	1	palistus	5	S	
95					55	1		taimne –	pealistus	ühendus	maha lõigatud?	1	1	palistus	5–6	S
96					55	1		taimne –		palistus	2	1	1	palistus	5	M
97					18	1		taimne –	ühen- dus-ää- restus	ühendus	3	1	1	palistus	5	M
98	241	60 × 60,	Õhuke punakas kalev, lõigatud, kaks tükki olnud kokku õmmeldud, õmblusvarud ühel pool. Karustus mõlemalt poolelt maha kulunud, veidi säilinud parema poole õmblusvarus.		60	2	tasane	taimne –	lihtühen- dus	ühendus	4				S	
99		60 × 45		4									M			
100	254	100 × 85	Jämedast hõredast 2/1 toimest (rõiva?)eseme nurk, serv ära pööratud ja üleloomispistega mööda serva üle õmmeldud		75 + 70			taimne –	ühe- kordne palistus?	palistus?	15–30, nurga pool laieneb	1	üleloomis	7–10	M	
101		100 × 30	jämedast hõredast 2/1 toimest eseme nurk, palistatud	a teisena murtud käänis	25			taimne –	ühe- kordne palistus?	palistus?	12	1		13	M	
102				b esi- mesena murtud käänis	90			taimne –	ühe- kordne palistus?	palistus?	6	1	1	üleloomis?		
103	268	80 × 190	Tume peen kalev, karustus maha kulunud, lõigatud.		70	1	tasane	taimne –		ühendus	2				M	
104	270	100 × 35, 105 × 40	Kalev, kahekihilise rõiva katked, kahelt poolt säilinud vanutusega katke on alumine, õmblus läbib mõlemat korruga.		120	1	laineline	taimne –	lihtühen- dus	ühendus	5	1	eelpiste	3	M	
105	279	75 × 7, 70 × 5	Punase kalevi ribad, ärälõigatud õmblusvarud, ühe õmbluse osad, paremal poolel karustus maha kulunud, säilinud õmblusvarude mõlemal küljel.	70	75	2	laineline	taimne –	lihtühen- dus	ühendus	5	1	eelpiste	3	M	
106	292	95 × 65	Siidsametist koti tükk, krookpaela augud, valeõmb- lustest kolmnurgamuster, ja pistete jäljed hargnenud siidniitidena.	3 sarnast	80 + 60 + 70			siid +	valeõmb- lus	ilu?	3	1	üleloomis	2		
107					80			siid +, neljakordselt võetud				1	1	eelpiste	5	
108	294	140 × 60	Tume kalev, karustus maha kulunud, säilinud õmblus- varul		50		sirge	taimne –		ühendus	4				S	
109	297	180 × 60	Punane kalev, rābaldunud, läbi kantud ja veninud. Kar- rustust säilinud mõlemal küljel. Õmblusvarust osa ära lõigatud. Sukatald?		140 lõiga- tud + 40 terve	1	laineline	taimne –			3	1	eelpiste			
110	299	110 × 90	Peen kalev, kehv säilivus, ühel küljel karustus maha kulunud.		85	1	laineline	taimne –	lihtühen- dus	ühendus	5				M	
111	303	150 × 60	Tume kalev, lõigatud.		45	1	laineline	taimne –	lihtühen- dus	ühendus	4				M	

kat. nr	leiunr	tekstiilikatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liitejoone kuju ühendus-õmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	pistevardade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)	
112	307	140 × 130	punase kalevi tükid, lõigatud, kehv säilivus (rābaldunud ja pehkinud), karustus paremalt poolt peaaegu kadunud, paremini säilinud pahemal poolel. Karvutu olek võib olla säilivusest. Ei saa öelda, kas tükid on omavahel õmblustpidi kokku kuulunud või mitte. õmblused lõimesuunalised		115	2	laineline	taimne –	siksakiga tugevdatud ühendus?	ühendus	5	2	eelpiste, siksak	eelpistel 2–3, siksakil 2–3	M	
113		120 × 80			55	2	laineline	taimne –	siksakiga tugevdatud ühendus?	ühendus	5	2	eelpiste, siksak	eelpistel 2–3, siksakil 2–3	M	
114		110 × 40			100	2	laineline	taimne –	siksakiga tugevdatud ühendus?	ühendus	5	2	eelpiste, siksak	eelpistel 2–3, siksakil 2–3	M	
115		60 × 20			20	1	laineline	taimne –	siksakiga tugevdatud ühendus?	ühendus	5	2	eelpiste, siksak	eelpistel 2–3, siksakil 2–3	M	
116	309	100 × 90	punase kalevi tükid, olnud omavahel kokku õmmeldud. Mõlemal ühes servas krookpaela augud 1 cm vahedega - kotike? Üks tükk vahelt puudu. Kalev kulumisjälgedega, karustus säilinud parema poole õmblusvarudel. Õmmeldud neljakandilise kokku, ümber pöörates on nurgad jäetud ümaraks. Õmblus igas ääres sama		kolm külge 90 + 70 + 90 (kõik sarnased)	2	tasane	taimne –	lihtühendus	ühendus	5–6	1	tikkpiste?	5	M	
117		90 × 50			kolm külge 70 + 60 + 80 (kõik sarnased)	2	tasane	taimne –	lihtühendus	ühendus	5–6	1	tikkpiste?	5	M	
118	314	60 × 15	kalevi riba lõigatud, segased pisteaugud		60			taimne –								
119	316	150 × 80	toimne, punakas, vanutatud, karustus maha kulunud, rābaldunud. karustus säilinud ühe poole õmblusvarul, taaskasutusese. pikk õmblus lõngasuunaline, lapikuks vajunud	a	150	1	tasane	taimne +	lihtühendus	ühendus	7	1	lohakas järelpiste	5	S	
120		140 × 60		b	25	1	tasane	taimne +	lihtühendus	ühendus	7	1	lohakas järelpiste	5	S	
121		240 × 140		a	80	1			taimne –	ühikordne palistus	palistus	7	1	üleloomispiste kaldega paremale	10	M
122				b rābaldunud, loetamatu	120							4				
123	320	110 × 38	paljaks kulunud peen kalev, murtud ja murdejoonelt üle õmmeldud		60			taimen –				1	üleloomispiste kaldega vasakule	8		
124	340	90 × 5, 170 × 5	Kaks kitsast punakat ärälõigatud õmblusvaru riba, ei ole saa aru, kas lähevad kokku		90 + 170	1 või 2	laineline	taimne +	siksakiga tugevdatud ühendus	ühendus	kuni 5	2	eelpiste, siksakpiste	eelpistel 2–3, siksakil 2–3	M	
125	345	110 × 20	Peen kalev, punakas, lõigatud, palistusõmblus, karustus maha kulunud osaliselt		110	1		taimne –	ühikordne palistus	palistus	4	1	palistuspiste?		M	
126	352	100 × 50	Punane kalev, lõigatud, karustus paremalt poolt maha kulnud, säilinud õmblusvarul ja pahemal poolel		35	1	sirge	taimne + järelpiste lühemad jooksud	lihtühendus	ühendus	3	1	järelpiste	3–4	M	
127		70 × 20	Punane kalev, lõigatud, karustus paremalt poolt maha kulnud, säilinud õmblusvarul ja pahemal poolel		70	1		taimne +	lihtühendus	ühendus	3	1	järelpiste	3–4	S	

kat. nr	leiunr	tekstiilikatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liitejoone kaju ühendus-õmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	pistevardade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)
128	354	110 × 20	Punase kalevi riba, lõigatud, mõlemal küljel karustust osaliselt säilinud, paremal natuke vähem.		20	1	lainjas	taimne +	siksakiga tugevdatud ühendus	ühendus	3	2	eelpiste, siksak	täppide vahe 3–4	M
129	365	60 × 25	Peen kalev, karustus kulunud, räbaldunud, kahelt poolt paljaks kulunud.		45	1	sakiline	taimne –	lihtühendus	ühendus	2–3	1	eelpiste	2	
130	370	550 × 30	Piktriibuline siidlint, sõlm sees		70 + 85 + 90	1		siid+	pealustus	ühendus-õmblus mõlemas servas	2	1	salapiste?	8	
131	377	140 × 20	Korjatud kirjaga siidpael, olnud pikkupidi kokku murtud ja millegi külge õmmeldud, mõned siidist õmblusniitude jäänused küljes, sisaldab punast. ühte serva pidi olnud õmmeldud millegi külge, serv-servaga		140	1		ühes servas, siid, korrutatud	vastand	ühendus?	2	1	üleääre, serv-servaga	2–3	
132	392	110 × 70	Peen tihe kalev, lõigatud, karustust säilinud mõlemal küljel, paremal natuke vähem. Samast esemest kui 48 ja 116		65	1	tasane	taimne +, tikkpiste pikemad jooksud	lihtühendus	ühendus	3	1	tikkpiste		M
133	404	80 × 20	Peenema kalevi tükk, lõigatud, karustus säilinud pahe-mal poole, paremal maha kulunud		60			taimne–	pealustus?	ühendus	kuni 5?	1?	palistus-piste serva suhtes peaaegu täisnurkselt, kerge kaldega paremale		S
134	408	90 × 25	Tume punakas kalev, karustus maha kulunud paremalt poolelt ja ka parema poole õmblusvarult, pahemal poolel säilinud laiguti		80	1	laineline	taimne –	siksakiga tugevdatud ühendus	ühendus	2	2?	eelpiste ja siksak	2 mm tagant augud, ei saa aru	M
135	409	90 × 55	Tume peenem kalev, lõigatud, karustus kahelt poolt maha kulunud, säilinud vaid kannaoõmbluses. Sukatükk, kaks eri tüüpi õmblust, vt joonist ja fotot	a	65	1		taimne –	pealustus	ühendus	7	2	palistus-piste	6	S
136			Lõigatud lahti mööda õmblust, õmblusvaru pole säilinud täies laiuses	b	33	1		taimne +	lihtühendus?	ühendus	3	1	?	?	S
137	411	330 × 25	Peen tume kalev, rebitud riba. Kahelt poolelt paljaks kulunud, karustus vaid õmblusvarus paremal poolel. Taaskasutatud? Pistevardade pole näha. Õmblusvaru pidi lahti lõigatud?		25	1	tasane	taimne –	lihtühendus	ühendus	kuni 5	?			M
138	416	45 × 45	Kalevi tükk, karustus maha kulunud, säilinud õmblusvarul		20	1		taimne –	lihtühendus	ühendus	1				S
139	419	300 × 25	Punakas kalev, kaarjas tükk venimisjälgedega, sellest on midagi muud välja lõigatud. Karustus mõlemalt küljelt osalist maha kulunud, kõige paremini säilinud õmblusvarul.		300	1	sirge	taimne +, pikemate jooksidega pool	lihtühendus	ühendus	3–5	1	järeelpiste	5	M
140	430	160 × 115	Kalev, ahelt poolt paljaks kulunud. Serv kahekorra murtud ja mööda murdekohta üleloomispistega õmmeldud. Pistevajutised nähtavad rohkem kanga poolelt, õmblusvaru poolelt vähem. Võib olla, et et paljaks kulunud kalev kasutati lõpuks ära voodrina.		80	1		taimne +	ühendus-äärestus	ühendus	10	1	üleloomis, nähtav serva peal, 1 mm laiune rida	5	M
141	446	18 × 12	Punakas 2/2 toimne, mõlemalt poolelt kulunud, õmblus jookseb mööda koendserva.		160	1		taimne +	ühendus-äärestus	ühendus	5	1	üleloomis, õmmeldud pahemalt poolelt	7	S
142	451	145 × 20	Kalev, lõigatud, millegi serv, ühelt poolt paljaks kulunud, teisel küljel karustus. Pistete jäljendid karvasel poolel hästi näha.		80			taimne +	pealustus, ühe pistereaga?	ühendus	2–3		üleloomispiste kaldega paremale	7	S

kat. nr	leiunr	tekstiilikatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liitejoone kuju ühendus-õmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	pisteridade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)
157	540	260 × 80	Sukajäänus, punasest kalevist suka tükid pahkluu ümbert ja kanna alt. Kirjeldus 3. peatükis.	a jalaosa	75 + 35; 40 + 60	2		taimne –	pealustus	kiilu ja jalaosa ühendus	6	2	palistuspiste kaldega paremale	3	S
158			Jalaosa kannatagune õmblus	b	40	2	laineline	taimne –	siksakiga tugevdatud ühendus	kannatagune ühendus	3	2	eelpiste, siksakpiste	2–3	M
159		90 × 50	Vasakpoolne kiil	c	75 + 35	2		taimne –	pealustus	kiilu ja jalaosa ühendus	6	2	palistuspiste kaldega paremale	3	S
160		70 × 50	Parempoolne kiil	d	40 + 60	2		taimne –	pealustus	kiilu ja jalaosa ühendus	6	2	palistuspiste kaldega paremale	3	S
161		50 × 40	Katke, millel kannaalune õmblus ja jalaosa + parempoolse kiilu tükki.	e	45	2	laineline	taimne –	siksakiga tugevdatud ühendus	ühendus	3	2	eelpiste, siksakpiste	2–3	M
162				f	30	2		taimne –	pealustus	kiilu ja jalaosa ühendus	5	2	palistuspiste kaldega paremale	3	S
163	542	90 × 25	Kalev, lõigatud, karustus mõlemal poolel, ühel poolel 7 mm vahega kaks paralleelset pisterida - kas salapistid või järelpistid		90			taimne +	pealustus?	midagi on kinnitatud pinnale, voodrit või paela?		2	salapiste või järelpiste	6	
164	568	130 × 55	Punane kalev, ühel poolel karustus paremini säilinud, teisel vähem.		130	1		taimne –	lihtühendus, õmblusvarud ühel pool (õmblusvarud koos?)	ühendus	6				S
165	569	95 × 25	Tume kalev, karustus kadunud mõlemalt küljelt, säilinud katke kahekorra murtud ääre vahel kokku 1 cm laiuselt. Pistejälgi pole säilinud.		95										
166	580	130 × 75	Siid ühevärviline, kolme paralleelse murdejoonega palistus – serv murtud parema külje suunas, järgmised kaks joont on murtud vastupidi.		75			taimne –	palistus vm tundmatu		sisemisest pisterest servani 13	2?		7	M
167	585	190 × 50	Kalevi räbal		100	1	sakiline	taimne –	lihtühendus?	ühendus	3	2–3	eelpiste		M
168	589	160 × 40	Tume õhuke kalev, lõigatud, karustus maha kulunud mõlemalt küljelt, säilinud parema külje õmblusvarudel.	a	60	1	tasane	taimne –	lihtühendus	ühendus	6	1?	järelpiste?		M
169				b	130		tasane	taimne –	lihtühendus	ühendus	6	1?	järelpiste?		M
170	610	225 × 12	kalevi riba, lõigatud. Mõlemad pooled karvutud, natuke karustust säilinud parema poole õmblusvarul		12	1	tasane	taimne –	lihtühendus	ühendus	6				M
171	622	100 × 40	punakas peenem kalev, karustus maha kulunud, õmblus, kuulub kokku 665-ga, õhem kalev, punane, karustus mõlemal küljel puudu, õmblus räbaldunud		60	1		taimne –	üleääre	palistus?	2			6–7	

kat. nr	leiu-nr	tekstiilikatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liite-joone kuju ühendus-õmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	pisteridade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)
172	633	200 × 80	Kalevist rõivakatke, voodri jäänused pahemal poolel? Õmblusvaru a vahel natuke orgaanikat, mis võib olla linase voodri jäänus – vooder oli õmmeldud õmblusvaru vahele. Kas kurrud oli õmmeldud selle voodri külge kinni? Kitsamal õmblusel serva pool veel teine pisterida.	a	110 + 90	1	laineline	taimne +	lihtühendus	ühendus	3–4	2	eelpiste		M
173				b	200	1		taimne +	kurrutus	kurrutus			2	servas pool rida eelpisteid 2 mm vahega, sellest 3 mm kaugusel pikeerimispisted, otsapidi eelpisteaukudegs	2–3
174	656	60 × 40	Peenem toimne kammvillane ktk, meenutab siidi, väga räbaldunud ja halb säilivus, pisteaugud halvasti näha.		20	1		taimne –							M
174		70 × 60	Palistatud nurk	a	60	1		taimne –	üh-kordne palistus	palistus?	6–9 (nurga suunas laieneb)				M
175				b	60				üh-kordne palistus?	palistus?	5	1	õmmeldud eelpiste, mis nähtav pahema, õmblusvarul, paremale poole ei ulatu, haarab vaid detaili pahemast poolest paar lõnga	3	M
176	665	90 × 40	Punakas kalev, kulunud, räbaldunud, õmblused, sama materjal 622-ga, mõlemalt poolelt karustuse kaotanud.		80	1		taimne –	üh-kordne palistus?	palistus?	4–5	1	üleloomispiste mööda murdejoont?	8	M
177	669	120 × 50	Punane kalev, õmblused, võib olla suka kiil.	a	65	1		taimne –	pealustus	ühendus	7	2	sisemine pisterida palistuspiste kaldega paremale, välimine pole loetav	3–5	S
178					60	1		taimne –	pealustus	ühendus	7	2	sisemine posterida palistuspiste kaldega vasakule, välimine pole loetav. Tundub, et mõlemad read on õmmeldud pahemalt poolelt		S
179				b tallaalune	40	1	tasane	taimne –	lihtühendus	ühendus	5	1? Või 2?			
180	680	90 × 20	Kalev, pahem pool karvane, parem paljaks kulunud, v.a õmblusvaru osa.		50	1	tasane	taimne –	lihtühendus?	ühendus	5				M
181	682	280 × 80	Suka jalapealse katke, kiilud puudu. Pahemalt poolelt tehtud pistereal niit eriti läbi ei ulatu. Talla all on 1,5 cm õmblust säilinud, mis võib olla nn sukaõmblus, aga osa õmblusvarust on katki ja kindel ei saa olla.	a kiilu koht	70 + 60	1		taimne –	pealistsõmblus	ühendus	8–10	2	üleloomis	4	S
182				b kiilu koht	70 + 70	1		taimne –	pealistsõmblus	ühendus	8–10	2	üleloomis	4	S
183				c tallaalune	15			taimne –		ühendus	katki				
184	684	260 × 120	Tume kalev, karustus mõlemalt poolel maha kulunud, säilinud ühe poole õmbluses.	a	260	1	tasane	taimne –	lihtühendus?	ühendus	5				S
185			Krooked	b	40			taimne –		krooked	4		eelpiste	2	S

kat. nr	leiur nr	tekstiilikatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liitejoone kuju ühendusõmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	pistevardade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)
186	685, 686, 687, 692, 699	260 × 120	Viiest detailist katke vähemalt kuue õmblusega. Kaks erinevat kalevit, millest üks on pandud läbikulunud rõivaesemele alt toestamiseks ja ühendusõmblused lähevad korraga läbi kahe kihi. Selle katke juurde kuulub veel tükke. Pealispind on paljaks kulunud, altpoolt on kulumata.	a (detailid 686 + 687)	70	2	sakiline	taimne –	lihtühendus	ühendus	5	1	eelpiste	2	M
187			b (detailid 685 + 687)	85	2	sakiline	taimne –	lihtühendus	ühendus	5	1	eelpiste	2	M	
188			Õmbluses kahekihilised detailid, õmmeldud pärast kahe eelmist õmblust.	c (detailid 686 ja 699 + 687, 685, 692)	185	2	sakiline	taimne –	lihtühendus	ühendus	5	1	eelpiste	2	M
189			Kaks alumise kihi detaili pealistsõmblusega kokku õmmeldud.	d	110	2		taimne –	pealistsõmblus	ühendus	6–7	1	üleloomispiste sisemisel serval	4	S
190			Katkisele pealiskangale on alla õmmeldud toestus või augu täide.		70			taimne –	pealistsõmblus	ühendus		1	üleloomispiste kaldega paremale	5	S
191	690	270 × 120	Kalev kandmisjälgedega (veninud), karustus ühelt küljelt täielikult maha kulunud, välja arvatud õmblusarul b, teisel küljel säilinud. Ühes otsas 45 mm laiune ala 1 mm pikkuste pistete ridadega, mis üksteisest 1 cm kaugusel. Samast esemest ja samasugused pisted kui 694-l.	a	120			taimne –	?	voodri kinnitus	5–6	4?	varspiste võttega pikeerimis	piste ise 1 mm, samm 10 mm	
192				b	30			taimne –		ühendus	4	1			S
193	694	240 × 70	Jämedam kalev, kandmisest veninud ja rābaldunud. Ühelt poolelt karustus kadunud. Karustusega poolel pistejäljed, mis haaravad kangast 1–2 lõnga. Kuulunud ilmselt kokku 685, 686, 687, 690-ga, aga kõigil ei ole sama kangas.		189	1		taimne –		voodri kinnitus?	10		varspiste võttega pikeerimis	10	S
194	698	140 × 70	Jämedam kalev, võib kokku kuuluda 685, 686, 687, 690, 694-ga. Kandmisest väga rābaldunud. Karustusega poolel kolme lühikese piste jäljed 1 m vahedega.		70	1		taimne –		?	7	1	varspiste võttega pikeerimis	10	S
195	708	130 × 110	Jāme karm toimne, kerge vanutus, kahes servas õmblus, paremalt poolelt rohkem kulunud.	a	110	1	sirge	taimne –		ühendus?	10	1			M
196				b	45	1		taimne –		palistus	10	1	palistus		
197	709	220 × 100	Tume jāmedam kalev, rābaldunud, karustus paremalt poolelt maha kulunud, säilinud õmblusvarudes ja pahemal poolel. Osa õmblusvaru laiusel vist maha lõigatud. Õmblused kahes servas.		190	1	sirge	taimne –	lihtühendusõmblus?	ühendus			jārelpiste?		M
198					40	1		taimne –							
199	716	150 × 60	Punakas kalev, lõigatud, paremalt poolelt paljaks kulunud, karustus säilinud pahemal poolel ja õmblusvarus. Krooked.		62 tervena (sellest 30 kokku kroogitud) + katkenditena 10 + 15 + 15	1	sirge	taimne + jārelpiste pikkade jooksudega pool	lihtühendusõmblus	ühendus	3	1, kroogete osas 2	. Krooked (kurrud) eelpistega, ühendamiseks jārelpiste	krooke eelpiste 2–3, jārelpiste 5	M
200	723	260 × 150	Kalev, kahelt pool paljaks kulunud, rābaldunud. Kahes servas õmblus ed lähevad sukasāāreks kokku. Taaskasutus?		110	2	laineline	taimne +	lihtühendus	ühendus	7	1	eelpiste	ebaühtlased, keskmiselt 4	M
201	726	280 × 12	Diagonaalriidest lõigatud servadega punase kalevi riba, õmmeldud kokku ebaühtlase läbimõõduga toruks roosaka siidniidiga.		280	2		siid +	serv-servaga	ühendus	niidi haaratud osa 3	1	palistus	palistus	keskmiselt 3, ebaühtlased

kat. nr	leiunr	tekstiilikatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liitejoone kuju ühendusõmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	pistevardade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)
202	727	60 × 25	Kalev, karustus mõlemalt küljelt maha kulunud, säilinud ainult parema poole õmblusvarudes. Mingi kiilu nurk. Taaskasutusesemest?	a	45	1	sakiline	taimne –		ühendus	6		järeliste?	4	M
203				b	25	1		taimne –		ühendus	5				S
204	728	60 × 25	Kalev, mõlemalt küljelt paljaks kulunud, räbaldunud.		60		sakiline	taimne –	lihtühendusõmblus?	ühendus	kuni 7		eelpiste	4	M
205	731	160 × 75	Tume kalev, krooked, kahelt poolt karustus kadunud, õmblusvarud märgatavad tumedama värvuse ja veidi säilinud karustuse järgi. Servades jämedad palistuspiisted	a	160	1		taimne +	pealustus?	ühendus	5	1	palistuspiiste	8–10	S
206				b	25	1		taimne +	pealustus?	ühendus	5	1	palistuspiiste	8–10	S
207				c	150	1		taimne +	pealustus?	ühendus	5	1	palistuspiiste	8–10	S
208	734	155 × 130	Kalev, lõigatud, ühel küljel vanutus-karustus, teisel mitte, õmmeldud palistuspiistega üle ääre karustuseta poolt		60	1		taimne +	ühendus-äärestus?	ühendus	3	1	palistuspiiste	5	
209	760	150 × 120	Tume peen kalev, õmblused, õmbluste peal ja vahel näha punakam toon ja karustus. Kuulub kahekordsete õmblusvarudega õmblust pidi kokku 762-ga. Kaarjas õmblus. Õmblusvarul veel üks õmbluse koht, kus kangas paari pistega veidi krookesse tõmmatud	a	150	2	sirge	taimne –	kahekordsete õmblusvarudega õmblus	ühendus	15–50	1	järeliste	6	M
210				b	50?			taimne –							
211	762	170 × 160	Tume peen kalev, õmbluse sees näha punakam toon ja karustus. Ühes nurgas lapi pealeõmblemise jälg. Kuulub a õmblus tpidi kokku 760-ga. Kas võib olla sukkade tagumiku kokkuõmblemise koht?	a	170	2	sirge	taimne –	kahekordsete õmblusvarudega õmblus	ühendus		1	järeliste	6	M
212				b	40	1		taimne	pealustus	ühendus (lapp kanga peal)		1	palistuspiiste	6–6	
213	768	240 × 90	2/2 toimne, kerge vanutus.		240			taimne –	lihtühendus	ühendus	7				M
214	771	280 × 120	Kalev, mõlemalt küljelt paljaks kulunud (taaskasutusesemest?), ainult paremal poole õmblusvarus karustus säilinud.	a	150	1	sirge	taimne –		ühendus	5–6	1			S
215				b	75	1	laineline	taimne –		ühendus	4–5, osa vist maha lõigatud	2?		2	M
216	772	190 × 80	Jämedam kalev, õhukeseks kulunud. Paremal poolel karustus maha kulunud, säilinud ainult õmblusvarus ja vähesel määral pahemal poolel.		130	1	sirge	taimne –		ühendus	3	1?			M
217	773	140 × 120	Peenem punane kalev, õmblused, kuulub kokku 68-ga. Karustus kulunud paremal poolelt, säilinud õmblusvarudes ja pahemal poolel. Keskel olev sissevõtteõmblus ristub detaili servas oleva ühendusõmblusega, mille õmblusvarust osa on ära lõigatud.	a	60	2	sakiline	taimne +	siksakiga tugevdatud ühendus	ühendus	2, 3	2	eelpiste, siksak	4	M
218				b	75	1		taimne +, õmblusvaru paremal poolel lühikesed pisted – niidi kinnitus?		ühendus	säilinud 3	1	järeliste (augud kahekaupa)	7	S - olnud M?
219	777	75 × 20	Õhem kalev, räbaldunud. Õmblus lõpeb katke keskel – kas sissevõtte?		30	1	sakiline	taimne –		ühendus	3?		eelpiste	4	M

kat. nr	leiu- nr	tekstiili- katke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liite- joone kuju ühendus- õmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funk- sioon	õmblus- varu laius mm	piste- ridade arv õmblu- ses	piste liik	piste- samm mm	õmblusva- ru asend: murtud (M) sirge (S)
220	779	120 × 7	Peenema kalevi riba, õmblusniidid nähtaval. Esemel küljest ära lõigatud, kroogitud v kurrutatud õmblusvaru, lõngasuunaline.		120	1	lainjas, kroogitud	taimne +		ühendus, krooked	9	1	tikkpiste- või järel- pisterida, millega on detail veidi kroogituna õmmeldud teise detaili külge	5	
221	782	34 × 17	Peenem tume kalev. Kuulub kokku 178 ja 939-ga. Sisse- võetud kohad õmmeldud serv-servaga kokku. Karustus on täielikult maha kulunud, ilmselt algselt olid pisted peidus. Pisteread on kanga mõlemal poolel, st õmblused on kahekordsed. Õmblus veidi ebahütlane ja siksak kohati silmusega. niiditsa kinnitust ei ole näha.		120 +150 +40	2		siid +	serv-ser- vaga	ühendus	õmblus- varu ei ole		siksak	2-3	
222	787	120 × 15	Punase kalevi riba, lõigatud, õmbluses säilinud karus- tus.		120	1		taimne -			4				S
223	795	240 × 200	Peenemast punasest kalevist õmmeldud suka sääreosa, lõigatud, väikese lapse oma, suka sääreosa (poolik) ja ninaosa. Taaskasutatud kangast, sest mõlemad pooled on kulunud, välimine rohkem.	a sääre- õmblus	290 (+ 160, kuu- lub kokku õmbluse- ga b)	sääreosal 2		taimne +	lihtühen- dus	ühendus	4-5	1	järelpiste	6	M
224		120 × 75	Sama suka varbaosa, mis on enne külge õmmeldud, seejärel sääretagune õmblus. Varba tühjaks jäänud tipp on veidi sissepoole murtud.	b jalapeal- ne	160	varba- ja sääreosa ühen- dus 2		taimne +	pealistus	ühendus	5	1	palistus	2	S
225	796	480 × 220,	Keskmine kalev, karustus maha kulunud, mõlemalt poolelt, ühel poolel õige natuke säilinud, eriti äärtel, mis on olnud millegagi vaheliti. Taaskasutuse, mis on oma viimasel kasutuskorral tükkidest kokku pandud? Suur tükk käib toruks kokku.	a	60	2	laineline	taimne -	ühen- dus-ää- restus	ühendus	4	1	üleloomis?	7	M
226			Imelik sissevõte, mis tekitab ümara vormi	b	60	2 poolt	laineline	taimne -		ühendus		1	üleloomis	7	M
227			Mööda ebatasast serva kulgev pealistusõmbluse võõnd.	c	300 + 170	1		taimne -	pealistus						
228	229	270 × 120		a	70	1	laineline	taimne -	ühen- dus-ää- restus	ühendus	3	1	üleloomis?	7	M
			b	55 + 90											S
230	806	80 × 15	Õhukese peene kalevi tükike, kurrutus.		50	1		taimne -		kurrutus					S
231	824	330 × 260	Jäme 2/2 toimne, lõigatud, tükid lähevad õmbluseks kokku. Kaarjas koht - kas pükste tagumik vms.		220	2	sakiline	taimne -	lihtühen- dus	ühendus	5	1	eelpiste	4	M
232		170 × 50		2		sakiline	taimne -	lihtühen- dus	ühendus	4	1	eelpiste	4	M	
233		60 × 30		1		sakiline	taimne -	lihtühen- dus	ühendus	4	1	eelpiste	4	M	

kat. nr	leiunr	tekstiilikatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liitejoone kuju ühendusõmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	pisteridade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)	
234	846	240 × 260	Kalev, vasaku? suka labaoosa tükid, rābaldunud ja kandmisest vildistunud. Karustus mõlemalt küljelt osaliselt maha kulunud ja laiguti tokerdunud. Kolmes tükis, mis lähevad kokku, seega kataloogitud ühe tervikuna	tallaalune- ja kannatagune õmblus	ühel pool 180, teisel pool 230	2	tasane	taimne	lihtühendus	ühendus	3	1	järeliste?	4	M	
235				b pealse ja sääre ühendus, jalapealne õmblus	70 + 90 + 70 + 3	1		taimne -	pealistus	ühendus						S
236				c varba-pealne sissevõte	45	2	laineline		taimne -	lihtühendus	ühendus	3	1	eelpiste?		M
237		100 × 70, 100 × 60	Sama suka kannaoosa tükid		75											
238	848	20 × 14	Peenem kalev, rābaldunud, karustus maha kulunud, säilinud vaid ühe poole õmblusvarul		70			taimne -	lihtühendus	ühendus	6	1			S	
239		60 × 30	Peenem kalev, rābaldunud, karustus maha kulunud, säilinud vaid parema poole õmblusvarul		50		sirge	taimne -	lihtühendus	ühendus	6	1			M	
240	849	200 × 72	Kammvillane, sissepöõle pöõratud kaelaaugu serv, ilmselt vooder. Servast 1 mm kauguselt jookseb pisterida, millega õmmeldud vooder põhitüki külge.		190	1	sirge	niidist tume joon kangal		ühendus	kuni 30	1	järeliste või eelpiste - niidijālg katkendlik		M	
241	868	140 × 70	Peenest labasest rõivajāānus, karustuse kaotanud mõlemalt küljelt, kreosoodiga saastunud.	a	75	2	laineline	taimne -	lihtühendus	ühendus	5	1	eelpiste?	2-3	M	
242			Valeõmblused või sissevõte, 2 tk paralleelselt.	b	20+30	2		taimne +	valeõmblus			1	üleloomis	9	M	
243	883	220 × 45	Tumepruun kalev, lõigatud, karustus osaliselt maha kulunud mõlemalt küljelt. Kuulub õmblustpidi kokku 884-ga.		200	2	sakiline	taimne -	lihtühendus	ühendus	3	1	eelpiste	2	M	
244	884	21 × 4,5	Tumepruun kalev, lõigatud, karustus osaliselt maha kulunud mõlemalt küljelt. Kuulub õmblustpidi kokku 883-ga.		200		sakiline	taimne -	lihtühendus	ühendus	3	1	eelpiste	2	M	
245	887	210 × 130	Jāmedam kalev, karustus ühelt küljelt täielikult ja teiselt osaliselt maha kulunud, veninud, rābaldunud, õmblus mõõda kaarjat serva. Suka varbaosa katke, säärepoolne osa puudu. Õmblus sobib talla alt kokku, tipuosa veninud.		280	2	lainjas	taimne -	lihtühendus	ühendus	4	1?	eelpiste?		M	
246	893	200 × 80, 70 × 35	Jāmedam kalev, karustus maha kulunud, on sama õmbluse osad.		80 + 90, 55	2 (55 cm ulatuses), 1	laineline	taimne -	siksakiga tugevdatud ühendus	ühendus	4	1	eelpiste, siksak	mõlemal 4	M	
247	894	100 × 60	Tume tihe peenem kalev, karustus kulunud mõlemalt küljelt, veidi säilinud pahema poole õmblusvarus - sukk?		80	1		taimne -	pealistsõmblus	ühendus	5	2	palistuspeiste 1,5-2 mm laiune, kaldega paremale	5	S	
248		90 × 55		a	55	1		taimne -	pealistsõmblus	ühendus	5	2	palistuspeiste 1,5-2 mm laiune, kaldega paremale	5	S	
249				b	45	1	tasane	taimne +	lihtühendus	ühendus	āra lõigatud	1	järeliste	5	M	
250		70 × 45				80	1		taimne -	pealistsõmblus	ühendus	5		palistuspeiste 1,5-2 mm laiune, kaldega paremale	5	S

kat. nr	leiunr	tekstiilikatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liitejoone kuju ühendusõmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	pisteridade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)	
268	939	200 × 280	Peenem tume kalev, karustus maha kulunud, õmblus. Kuulub komplekti 178 ja 782-ga, 178-ga õmblustpidi koos. ühes ääres kitsas õmblusvaru. Tükil karustus täielikult maha kulunud, vaid õmblusvarus on säilinud – kas ese on taaskasutuseks ümber pööratud?			2 (teine pool on 178)		õmblus- aukudes, ja paari augu vahel - ühest august järgmiseni (järelpiste lühemad pisted?)	lihtühendus	ühendus	2–3		järelpiste	2–3	M	
269	945	220 × 75	Peenem kalev, lõigatud, karustus kulunud mõlemalt poolt, säilinud ainult õmblusvarul.		220	1	sirge	taimne +		ühendus	5	1	järelpiste	8–10	M	
270	959	140 × 60	2/2 toimne, lapi ühes servas õmblusvaru (võib-olla katkine nõõrvolt), seest karustus kulumata. Lisaks veel üks teiselt poolt sisse õmmeldud nõõrvolt, karustust ei ole. Kas see on hiljem õmmeldud, kui kangas juba pealt kulunud?		10	1		taimne +	sissevõte	nõõrvoldid?	nõõrvolt 3-4 mm sügavune		lapi keskel oleval nõõrvoldil üleloomispiste	9		
271	968	80 × 40	Kalevi tükk, tugev vanutus, lõigatud. Halvasti loetavad õmblused kahes ääres, võib olla sukakiil			1		taimne –	pealistsõmblus?	ühendus	6			3–4		
272	1062	130 × 130 × 50	Punasest siidist täringukotike, detailsem kirjeldus 3. peatükis.	a küljeõmblused	4 × 80	2	sirge	taimne –	lihtühendus	ühendus	4	1	järelpiste	5	ühel pool S, teisel pool M	
273				b ülemine serv	4 × 95			siid +	äärestus	äärestus	4	1	sämpipiste	1,5–2	S	
274			c tuttnööbid	4 × tuttnööp, läbimõõduga 22–24				siid +		iludetail		2				
275			d	5 × tuttnööbi kinnitus 10 mm				siid +, kahekordselt võetud		kinnitus					6–7	
276			e	2 × (2 × 17)	3			siid +, taimne –	pealistus			pisterida 1 mm laiune	1	palistus	3–4	
277			1113	80 × 40	Kahekorra murtud detail.											
278	1413	290 × 20	Kahekordse palistusega esemeäär, mis õmmeldud kahekordse villase niidiga. Serva mööda kulgeva pistera küljes on villased lõngad – mingi kaunistus on sinna niiviisi kinni õmmeldud? Narmad? Katke ühes otsas on eseme nurk		290			vill +	kahekordne palistus	palistus	palistuse laius 5 mm	1	palistus	6–7 mõlemal real	M	
279					290			vill +	äärestus	äärestus murdekohal			1	üleloomispiste kaldega vasakule	6–7	M
280	1435	70 × 30	punane kalev, paremalt küljelt kulunud, seest vähem, õmblus, lõigatud. Tükk samast esemest kui 487, kuuluvad õmblustpidi kokku		42	2 (teine on 487)	lainjas	taimne +	siksakiga tugevdatud ühendusõmblus	ühendus	3	2	eelpiste, siksakpiste	sakkide vahe pealt 3 mm, eelpistet ei saa välja lageda	M	
281	1443	160 × 25	Paksu vildi riba, lõigatud, üleni täis villase lõngaga tehtud õmbluspisteid, nagu oleks tehtud normaaliseks või karvaseks. Kummalegi küljele on õmmeldud eraldi, nõel on haaranud pealispinda, läbi tüki ei ole torgatud. Karustus säilinud õmblusvarus ja pahemal küljel.			1		vill +		ilu?						

kat. nr	leiunr	tekstiilikatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liitejoone kuju ühendusõmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	pistevardade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)
---------	--------	---------------------------	------------------------	----------------------	----------------------------	---------------------------------	---------------------------------	--	--------------	--------------------	---------------------	---------------------------	------------	--------------	--

Tallinn, Sauna tn 8/10

Asukoht Tallinna Ülikooli arheoloogia teaduskogu

281	6332: T-13	90 × 75	Punakast kalevist eseme ktk, lõigatud, keskel siidiga õmblus, kahes servas jäljed õmblustest, osaliselt hargnenud, ühendusõmblus nähtav mõlemalt poolt. Karustus kulunud, pahemal poolel natuke rohkem säilinud, eriti lõigatud serva juures	a		2		hele siid +, korrutatud	ümberpööratud õmblus	ühendus	kuni 2	1	üleloomis, nähtav ka paremal	1–2	M	
282			Üksikud pisted säilinud pahemal poolel	b				hele siid +, korrutatud, kahekordselt võetud		?		5–6	2			S
283			Üksikud pisted säilinud pahemal poolel	c					hele ja roosa siid +, korrutatud, kahekordselt võetud		?		5–6	2		

Tallinn, Dunkri 5, TLM 2972

Asukoht Tallinna Linnamuuseumi arheoloogiakogu

284	3		Punane peenem kalev, ristkülikukujuline pisedetail, karvastus maha kulunud, neljas servas õmblus		20 + 15 + 20 + 15	1	sakiline		lihtühendus	ühendus	2–3	1	eelpiste	3	
285	4	110 × 55	Punakas kalev, vist sama ese kui 11, 25, 28 ja 33. Karvastus paremalt ära läinud, pahemal laiguti säilinud. Õmblusvaru on kergelt kaldus eelpistega maha õmmeldud		80	1	sakiline, aga konserveerimisega ära pressitud	taimne –		ühendus, pahemalt poolt maha õmmeldud õmblusvarudega	ebaühtlane, 4–6	2	eelpiste ja kergelt kaldus eelpiste moodi piste	mahaõmbluse eelpistel 2, ühenduseelpistel 2–3 mm	M
286	9	230 × 190	Jämedam 2/1 toimne, paremal poolel vanutus maha kulunud, pahemal paremini säilinud		130	1				?	5				M
287	11	180 × 100	Punakas kalev, vist sama ese kui 4, 25, 28 ja 33. karvastus paremalt ära läinud, pahemal laiguti säilinud. Õmblusvaru on kergelt kaldus pistega maha õmmeldud		70	1	sakiline, konserveerimisega ära pressitud	taimne –		mahaõmmeldud õmblusvarudega ühendus	laieneb, 6–14	2	eelpiste ja kergelt kaldus palistuspiste moodi piste	palistuspistel 4, eelpistel ei näe	M
288	12	90 × 70	Punakas kalev, lõigatud, jämedam kui eelmine, karvastus kulunud sellelt küljelt, kus paistavad pisted, ka õmblusvarus kulunud. Teisel küljel natuke rohkem karvastust säilinud		8	1		taimne –	pealistus	ühendus	7–8	2. teine, servapealne, on halvasti loetav	nähtav ühel poolel, mis on paljaks kulunud. Piste väikse kaldega - eelpiste jaoks liiga kaldu ja palistuspiste jaoks liiga sirge	4	
289	19	100 × 70	Peenem kalev, õhuke ja rüüaldunud, karvastus ühel poolt täiesti maha kulunud, teisel poolel on natuke säilinud, kaks halvasti loetavat õmblust, vajab edaspidi kontrollimist	a	90	1	laineline	taimne –	lihtühendus	ühendus	5				M
290				b	45	1				pealistus?	ühendus	5–6	2. kaldega vasakult paremale		4

kat. nr	leiunr	tekstiilikatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liitejoone kuju ühendus-õmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	piste-ridade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)
291	24	120 × 40	Kalev? Kude ja lõim erineva jämeduse ja tihedusega, karvastus maha kulunud, veidi säilinud õmblusvarus. Õmblusvaru serv lõigatud		55	1		taimne –		ühendus	4–5				
292	25, 28, 33	210 × 120	Peenem punakas kalev, paremalt poolt paljaks kulunud, pahemal natuke karvastust säilinud. Kuulub kokku 33-ga. Midagi muud on sealt välja lõigatud		4 × 70	1		taimne –	pealustus	ühendus	5–6	2	palistus	kuni 4	S
293	31	290 × 150	Kalev, karvastus paremalt poolt maha kulunud, pahemal õige natuke säilinud, ja õmblusvarudel	a	60		sakiline	taimne –		ühendus	2	2	ühenduseks eelpiste, tugevduseks veel midagi	eelpiste 2–3 mm, aga muid auke on veel	M
294				b	120							4			pisteaugud 3-4 mm, täpselt ei ole näha
295	33	60 × 330	kalev, lõigatud		40			taimne –	pealustus	ühendus	5–6	2	palistus	kuni 4	S
296	34	200 × 130	Triibuline kangas, karvastus paremalt poolt maha kulunud, säilinud õmblusvarul ja veidi pahemal poolt.		110	1		taimne –	lihtühendus? Ei ole hästi näha	ühendus	5				M

Tallinn, Pikk 47 / Vaimu 2, AI 6246

Asukoht Tallinna Ülikooli arheoloogia teaduskogu

297	AI 6246: 0: 1	190 × 100	Kalev, karvastus kulunud täielikult paremalt poolt, osaliselt säilinud pahemal poolt ja veidi parema poole õmblusvarul		190	1	tasane	taimne –	lihtühendus	ühendus	4	1			M
-----	---------------	-----------	--	--	-----	---	--------	----------	-------------	---------	---	---	--	--	---

Tartu, Munga 12, TM A-115

Asukoht Tartu Linnamuuseumi arheoloogiakogu

298	1029	75 × 55	Rõivakatke kahe töödeldud servaga ning kolme terve ja ühe pooliku nõõpauguga. Voodrit ei ole olnud.	a	75			siid +	äärestus	rõiva äärestus	2	1	sämpipiste, mille horisontaaljoon paremal poolt	2	S
299				b	58			taimne +	ühikordne palistus	palistus	4	1			M
300			Nõõpaukude omavaheline vahe 15 mm. Õmblusniit läheb üle nõõpaugu juurest teise juurde. Auku on alustatud hõlma suhtes kaugemast otsast. Nõõpaukude otsad erinevad, ühes on midagi lukulaadset.	c nõõpaukud	3,5tk 12 (nõõpauk)			siid +	nõõpauk	nõõpaukude äärestus	2	1	sämpipiste, õmmeldud pahemalt poolt	1,5	
301	125	75 × 35	Nõõpidega rõivakatke, R. Rammo määrangul kapuutsi tükk. On olnud linase voodriga.		34 + 12 + 45				pöörõmblus	voodri kinnitus	3				M
					3 tk, 13 nõõpauk			siid +	nõõpauk	nõõpaukude äärestus	2	1	sämpipiste, õmmeldud pahemalt poolt	1	

kat. nr	leiu- nr	tekstiili- katke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liite- joone kuju ühendus- õmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funk- sioon	õmblus- varu laius mm	piste- ridade arv õmblu- ses	piste liik	piste- samm mm	õmblusva- ru asend: murtud (M) sirge (S)
---------	----------	-----------------------------	------------------------	----------------------	----------------------------	---------------------------------	-------------------------------------	--	--------------	---------------------	-----------------------	------------------------------	------------	----------------	--

Tartu, Lossi tn 3. TM A-169

Asukoht Tartu Linnamuuseumi arheoloogiakogu

302	1511 (3. kast)	230 × 60	kalevist kaelusektk külgekootud kõlapaelaga		230			siid +	lõikeserva kantimine	kaelu- sepaela külgeku- dumine			üleloomispiste	2-3	
303	1674 (5. kast)	25 × 30	kalevist, karustuse kaotanud rõivakatke ühe terve ja ühe pooliku nõõpauguga		nõõpauk 17			taimne +	äärestus	nõõpau- kude äärestus	3	2	sämpipiste, pahemal pool selle all pikk niidijooks		

Tartu, Lutsu tn 12. TM A 244:

304	61: 4	120 × 75	siidkangast rõivadetail, all olnud linane vooder. Nõõpaugud üksteisest 20 mm kaugusel, hõlmaäärest 5 mm kaugusel. Säilinud 2 nõõpauku	a	nõõpau- gud 12 (2 tk)			siid +, kahekordselt võetud	nõõpauk	äärestus	3	1	sämpipiste	1,2		
305				b			siid +, ühekordselt võetud		voodri kinnita- mine			1	pikeerimispiste	5		
306				c	90		taimne –			4						M
307				d hõl- maäär	65		taimne –			4						M
308				e	60		taimne –			4						M
309				f	65		taimne –			4						M

Tartu, Ülikooli 15, TM A-141

310		400 × 20	Nõõpidega rõivaserva ktk, kohati säilinud, kohati vaid linane õmblusniit		400	1		siid +	äärestus	nõõpide- ga serva äärestus		1	sämpipiste	2-3	
311			22 nõõpi läbimõõduga 10–11 mm, vahega u 20 mm		400			siid +		nõõpide kinnitus			kinnituspisted, mäh- kimine		

kat. nr	leiur nr	tekstiilikatke mõõtmed mm	kirjeldus, eritunnused	õmblused ühel katkel	säilinud õmbluse pikkus mm	säilinud detailide arv õmbluses	liitejoone kuju ühendus-õmbluses	niit: materjal, säilinud (+) või mitte (-)	õmbluse tüüp	õmbluse funktsioon	õmblusvaru laius mm	pistevardade arv õmbluses	piste liik	pistesamm mm	õmblusvaru asend: murtud (M) sirge (S)
---------	----------	---------------------------	------------------------	----------------------	----------------------------	---------------------------------	----------------------------------	--	--------------	--------------------	---------------------	---------------------------	------------	--------------	--

Pärnu Uus 5/7, PāMu 14489/

Asukoht Pärnu Muuseumi arheoloogiakogu

312	A 2507: 71	145 × 130	Nööpidega varrukakatke triibulisest kangast, tumeda punaka kammvillase voodriga. Voodri serv on sisse pööratud ja mööda murdejoont põhidetaili külge kinni õmmeldud. Vooder ulatub hõlmaääre servani ja on koos hõlmaga pahemale murtud, käämise laius 13 mm. Nööbid veidi ebahütlase suurusega, nööpide vahe 8 mm. Paremal poolt ei paista ükski õmblus. Voodriõmblus algab kohe hõlma lõikeservast, koos on keeratud kahekorra. Karustus säilinud voodri all.	a voodri õmblus	110	2		taimne –	pealistsus, alla murtud õmblusvaruga	voodri kinnitamine	5	1	palistuspeste	4–5, 1,5 mm realaius, kaldega vasakule		
313			Võib-olla ei olegi läbi õmmeldud, pisteauke ega vajutisi ei paista	b hõlmaääre palistus				taimne –			pööratud äär–13	1				
314		7 nööpi	Kahekordne niit, nööbist läbi pistetud vähemalt neli korda, ja kanna ümber keerutatud vähemalt kolm korda. Tepitud. Nööbi kokkutõmbamise niiti ei ole hõlma ääres näha. Nööbi läbimõõt 5–6		nööpide vahe u 10 mm			siid +								
315			Nööpide ridamisi kinnitusõmblus, vt kirjeldus pt 2			130										
316	60-6	250 × 150	Sukakatke, kannatagune osa väga jämeda lõngaga läbi nõelutud	a kannatagune õmblus	150	2	sakiline	taimne –	lihtühendus	ühendus	9	1	eelpiste	3–4	M	
317				b kiilukoht	60	1		taimne –	pealistsus	kiilu ja põhiosa ühendus	9		palistuspeste kaldega vasakule	3	S	
318				c kiilukoht	70+60	1		taimne –	pealistsus	kiilu ja põhiosa ühendus	9		palistuspeste kaldega vasakule? Halvasti loetav	3	S	
319				nõelutud jämeda (3 mm) lõngaga lõngasuunaliselt, kohati ainult ühtes suunas, kohati risti-rästi mõlemas süsteemis põimitud	kannatagune nõelutud osa	100 × 50										

Malmö tn 15, A 2509

Asukoht Pärnu Muuseumi arheoloogiakogu

320	1575	185 × 140	Kahest detailist sukakatke. Kannaõmbluse pisted väga tihedad. Kannaõmbluse tükid lähevad kokku, aga väiksem tükk on kuivatamisel väärdunud. Sukk on lapikuks kuivatatud.	a kannatagune õmblus	130	2	tasane	aukudes, taimne +	kahekordsete õmblusvarudega õmblus	ühendus	10–20 10	1	järempiste, natuke rea suhtes viltu	4	M
321		130 × 25		60 + 10					pealistsus	ühendus	8		palistuspeste lõikeserva suhtes peaaegu täisnurkne, veidi kaldega paremale	4–5	S

Lisa II. Õmbluste tööproovid. Vaated paremalt ja pahemalt poolelt.

1. Eelpistetega lihtühendusõmblus

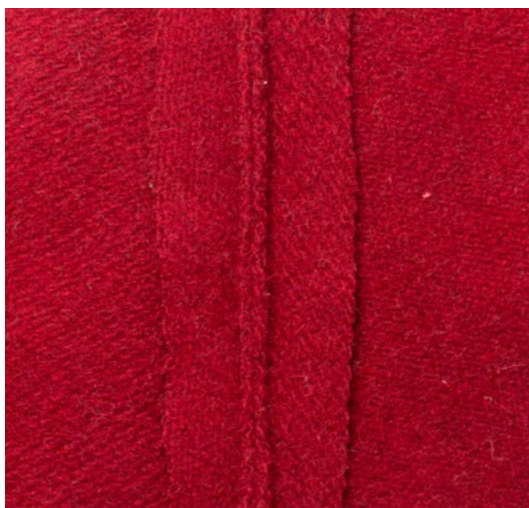
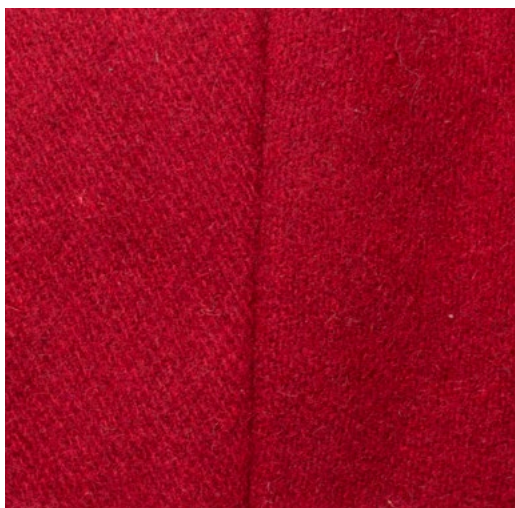
2. Järelpistetega lihtühendusõmblus

5 cm

3. Kahekordsete õmblusvarudega ühendusõmblus

4. Siksakiga tugevdatud ühendusõmblus

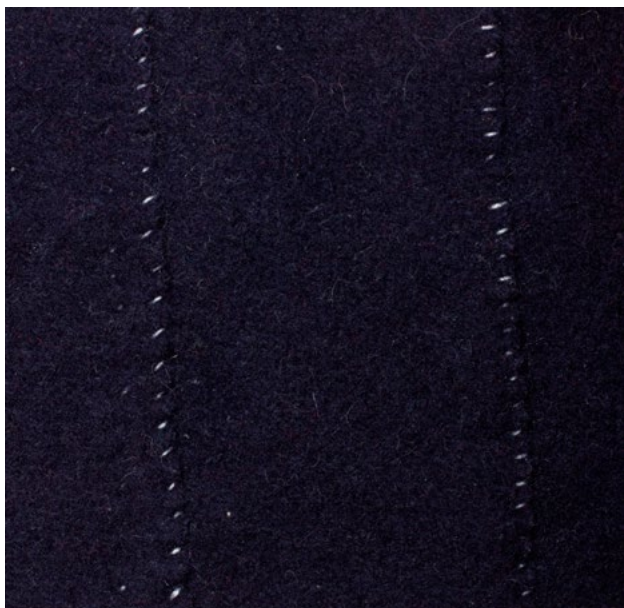

5. Kahelt poolelt siksakiga vastandõmblus

5 cm

6. Kahe ja ühe pistereaga pealistusõmblus

7. Üleloomispistetega ühendus-äärestusõmblused

5 cm

8. Varspiste võttega pikeerimispistetega kinnitatud vooder

9. Eelpisteridade ja üleloomispistetega kinnitatud vooder

10. Pöördõmblusega kinnitatud vooder (eelpistetega), üleloomis- ja sämppestetega nõõriaugud

5 cm

11. Kõladega viimistletud kaeluseserv

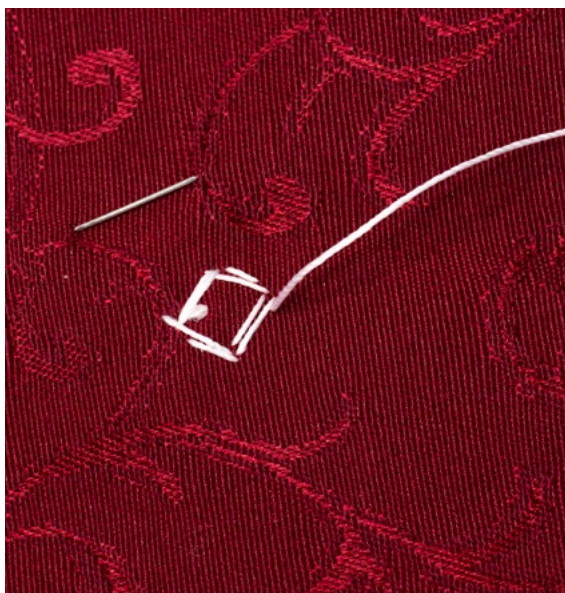
12. Kangast nõöbid ja sämüüistetega äärestus

13. Ebasümmeetriliste sämppistetega äärestus eseme serval ja pahemalt poolelt õmmeldud nõöpaugud

14. Kaunistustuti tööetapid

Mina, Jana Ratas,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Õmbluskunst keskaegsetes linnades Tallinna Jahu tn arheoloogiliste leidude näitel“, mille juhendaja on Riina Rammo, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jana Ratas

13.08.2022